

Ewa Rossberg

Tek çocuk

Tamam mı, devam mı?

turkuaz

Sorun Tek Çocuk mudur, Tek Çocuğun Sorun Haline Getirilmesi midir?

Aile kurumu anlamını çocukta aradıkça, çocuk bir birey olarak değerlendirilmekten uzaklaşıyor. Aile için bir proje, anne babanın kendi yapamadıklarını gerçekleştirecek bir kahraman halini alıyor. Pek çok aile tek çocuk sahibi olmayı seçiyor ya da koşullar ikinci bir çocuğu büyütmeye imkân vermiyor. Peki, tek çocuk adeta bir yaratık gibi algılanmayı hak ediyor mu? Anne baba, tek çocuğuna bir çocuk gibi yaklaşabiliyor mu? Çocuk sayısı arttıkça kişi başına düşen beklenti miktarı azalıyor mu? Bu nedenle tek çocuk fazla sevgi ve fazla sorumlulukla mı büyüyor?
Bir sosyal pedagog olan **Ewa Rossberg** *Tek Çocuk*'u yazdı. Tek çocuk olarak yetişen kişilerin ve tek çocuklu ailelerin ortak sorunlarını dile getirdi. "Türkiye'de Tek Çocuk" konusunu ise **Fatih Kılıçarslan, Özden Dandul, Ozan Ümit Kardaş** ve **Ayşen Altay** yayınevi tarafından hazırlanan Ek Bölüm'de incelediler. Türkiye'de ailelerin tek çocuk sahibi olmayı seçme sebepleri, tek çocuğun Türkiye'de aile kurumuna etkisi, bu konudaki önyargılar ve inançlar, *özel* tek çocuk sahibi ailelerin bakışı bu bölümde ele alındı.

- Tek çocuğun davranışları, kardeşi olan çocuklardan farklı yorumlanmayı hak eder mi?
- Tek çocuk arkadaşlık kurarken zorlanır mı?
- Tek çocuk paylaşmayı bilmez mi?
- Oyuncak, tek çocuk için bir 'yedek insan' mıdır?

ISBN: 978-605-5834-24-1
9 786055 834241

Ewa Rossberg
1941 doğumludur ve tek çocuk annesidir. Uzun yıllar ticaret uzmanı olarak çalıştı. Sosyal pedagoji alanında eğitim gördü.

Turkuaz Kitaplığı'nda 1. baskı, 2008

Her Şeyin Başı Sağlık Dizisi - 8

TEK ÇOCUK
Tamam mı, devam mı?

Ewa Rossberg

Özgün adı: *Einzelkinder*

ISBN 978-605-5834-24-1

Yayın yönetmeni: *Murat Batmankaya*
Editör: *Nurgül Ateş*
Almanca aslından çeviren: *Nazan Altay*
Kapak tasarımı: *Erbil Kargı*
Sayfa tasarımı: *Kâmuran Ok*

Baskı ve cilt: Berdan Matbaası, Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi,
C Blok, No: 239, Topkapı, İstanbul, Tel: +90 212 613 12 11

Turkuaz Kitaplığı
Moda Cad. Şükran Apt. 67/2, Kadıköy/İstanbul
Tel: +90 216 337 76 31-32
Fax: +90 216 337 76 30
info@ikarusgrup.com

Genel Dağıtım: **Yelpaze Dağıtım**
Telsiz Mah. 85. Sokak Altay Apt. No: 100 Zeytinburnu/İstanbul
Tel: +90 212 546 86 39 - 546 86 46 • Faks: +90 212 546 86 64 - 546 86 65
info@yelpaze.com.tr

Ewa Rossberg

TEK ÇOCUK

Tamam mı, devam mı?

Almanca aslından çeviren:
Nazan Altay

turkuaz

İÇİNDEKİLER

BUNU ÇOCUĞUM İÇİN YAPIYORUM 7
Tek Çocuklar Böyledir 10

ÇOCUK YUVALARI ÜZERİNE 13
Çocuğu Yuvaya Bırakmanın Verdiği Huzursuzluk 15
Çocuk İçin Yuva Seçmek 18
Geniş Bir Aile Gibi 20

ÇOCUKLAR VE KORKULAR 23
Sözcüğün Gerçek Anlamıyla *Yuva Sıcaklığı* 25
Bağlanma ve Kaybetme 27
Çocuğun Korkularını Yenmesi 31

ARKADAŞLAR 35
İlişki Köprüleri Nasıl Kurulur? 37
Tek Çocuk Ender Olarak Yalnız Gezer 40
Buluşma Yeri: Hayvanların Bulunduğu Yerler 42

ANNE BABA VE BİRİCİK ÇOCUKLARI 47
Rakipsiz Sevgi 53
Küçük Koalisyon 54
Kızgınlıkla Nereye Varılır? 57
Gereksiz Görülmenin Zorluğu 59

TEK ÇOCUKLAR İÇİN ÇIKIŞ NOKTALARI 67

ARAŞTIRMALAR 73
Tarih ve İstatistik 74
Bilimsel Açıdan Tek Çocuk 75
Tek Çocuğun Toplumsallaşması 77
Yeni Kavrayışlar 80

EK: TÜRKİYE'DE TEK ÇOCUK 85
TEK ÇOCUKLU AİLELER / *Fatih Kılıçarslan* 85

TEK ÇOCUK ÜZERİNE ÖNYARGILAR VE İNANÇLAR / *Özden Bademci Dandul* 91
Önyargılar, İnançlar 94
Tek Çocuk Olmak Her Zaman Kötü müdür? 95

NEDEN TEK ÇOCUK? / *Ozan Ümit Kardaş* 99
Neden Tek Çocuk? 100
Tek Çocuk Bir Projedir 100
Tek Çocukla İlgili Önyargılar 101
Kaç Kişinin Anne Babası Tek Çocuk? 102
Tek Çocukla İlgili Olumlu Önyargılar 102
Tek Çocukla İlgili Olumsuz Önyargılar 104
Anne Baba Açısından Tek Çocuk 108
Tek Çocuk Açısından Yaşam ve Aile 109
Son Söz: Tek Çocuk Sahibi Ebeveyn Olarak Biz ve Kızımız Ada 109

ÖZEL VE TEK ÇOCUK OLMAK / *Ayşen Altay* 111
Gelişimsel Geriliği Olan Çocuk İçin Ailenin Tek Çocuğu Olmak ya da Ailenin Tek Çocuğunun Gelişimsel Geriliği Olan Bir Çocuk Olması 111
"Mutlaka Tek Çocuk" Tutumunda Pek Çok Ailenin Dile Getirdiği Sebepler 117
"Mutlaka Birden Fazla Çocuk" Tutumunda Pek Çok Ailenin Dile Getirdiği Sebepler 119
Yelpazenin Ortasında Kalan Tutumlarda Var Olan Kaygı ve Karasızlıklar 119
Gelişimsel Geriliği Olan Çocuğun Ailenin Tek Çocuğu Olarak Yaşayabileceği Özel Sorunlar 122
Tek Çocuğu Gelişimsel Geriliğe Sahip Olan Ailenin Yaşayabileceği Özel Sorunlar 124

BUNU ÇOCUĞUM İÇİN YAPIYORUM

Zavallı çocuk... Bu sözü anlamlı bir suskunluk izliyor. Hüzün, acıma ve ayıplama dolu bakışların içime işlenmesi isteniyor adeta. Hiç değilse bir anı olarak yer etmiş...

Belki on bir yıl öncesinden bir anı...

Çok güzel, pırıl, pırıl bir ilkbahar günüydü. Çocuklarını kırlara, parklara götürmek için anneleri kışkırtan bir gün. Ben de bebeğimi arabasına koyup çıktım. Yakındaki hastanede çalışan rahibe hemşireler de o saatlerde genellikle parka, biraz temiz hava almaya gelirlerdi. Beyaz saçlarını ortadan ayırmış, buruşuk yüzlü bir rahibe (sonradan ona "13. Peri" adını takmıştım) durdu ve arabanın içine doğru baktı.

"Ne sevimli bir bebek. Kaç yaşında?"

Gururla karşılık verdim.

"Bu küçük oğlanı kim bilir ne kadar seviyorsunuzdur. Kız mı yoksa?"

Kız. Hep bir kızım olsun isterdim. Oldu.

"Tek çocuğunuz mu?"

Evet.

Sıcak, iyi niyetli bir gülümseme. "Yakında ona bir kardeş getirirsiniz herhalde..."

Böyle bir niyetim olmadığını söylüyorum.

Tek çocuklu aileler, çocuklarının davranışlarını daha mı çok sorun eder?

İrkilme, şaşkınlık ve dostça öğüt verme: "Kardeş yok mu? Ama çocuğunuza bunu yapamazsınız!"

Aksine. Bunu yapmak istiyorum; çünkü mecburum. Yaşam koşullarım ona bir kardeşi kaldırmaz.

"Zavallı çocuk..."

Uzun süredir pusuda yatan, uygun fırsat kollayan suçluluk duygusu gelip çatmıştı! Bir anda ortaya çıkmıştı işte. Ben onunla başa çıkmak için yıllarca uğraşmıştım oysa...

Bu yıllar içinde tek çocuklu pek çok anne ile buluşup konuştum. Onların da içini aynı kuşkunun kemirdiğini gördüm: Çocuğu tek olarak büyütmek acaba doğru mu? Bir kardeşi olmaması çocuk için büyük bir eksiklik olmaz mı? Daha çocukluğunda odasını paylaşmayı, kendi yerini bilmeyi öğrenmezse, büyüdükçe yaşamında zorluklarla karşılaşmaz mı? Uyum sağlayabilir mi?

Çok çocuklu aileler, çocuklarının karakter özelliklerini daha kayıtsızlıkla karşılıyorlar: "Bizim Alex çok girişkendir, tuttuğunu koparır. Doğrusu tam bir delikanlı! Oysa Felix nasıl da sessizdir, o bizim 'entelektüelimiz', bir kitabın içine saatlerce gömülür kalır, ya da karmaşık bir şeyi çözmeye uğraşır. Peki küçük olana ne demeli? Sebastian hiçbir şeyin altında kalmaz. Bir de Ulrike var, çocuk ailedeki rolünü bilemiyor, kâh küçük kızkardeş, kâh abla derken, ortada kaldı."

Çok çocuklu ailelerdeki tavrın aksine, tek çocuklu aileler çocuklarının davranışlarını bir sorun olarak görmeye eğilimlidirler.

Tek çocuğu olan pek çok aile, bir *belirti* görme peşindedir: Sessiz, düşünceli, gözlemci ve yansıtan bir çocuk karşısında hemen

telaşa kapılırlar: "Bu çocuk münzevi mi olacak ne? Herhalde yalnız kalacak!"

Atılgan, malına sahip çıkan, hükmeden, çıkarını koruyan bir çocuk karşısında aile özrünü örter gibidir: "O, kendi yolunu bulacak!" Oysa aile, çevre - yani komşular, dostlar, akrabalar, öğretmenler- tarafından kendilerine şu soruyu sormaya zorlanır: "Çocuğumuz saygısız bir bencil mi?" Bunun ardından gelen soru kaçınılmazdır: "Acaba bir kardeşi olmadığı için mi böyle?"

Ailenin tek çocuğu *yaşına uymayan* bir olgunluk ve zekâ gösteriyorsa (bu duruma çok çocuklu ailelerde en büyük çocukta da rastlanır) ona *büyümüş de küçülmüş* sözü yakıştırılır. Zira ailenin tek çocuğudur ve hep *akıllı büyükler* arasındadır.

Yabancılara karşı çekingen ve sakınarak davranan bir çocuk ailede endişe doğurur: "Çocuğum kimseyle ilişki kuramazsa?" Kardeşi olmayan çocuk nasıl davranırsa davransın, davranışı hep kardeşleri olan çocuklardan farklı yorumlanır ve değerlendirilir. Çok çeşitli davranış biçimlerinin hepsine çevre tarafından aynı etiket yapıştırılır, sanki tek bir karaktermiş gibi: "Tipik tek çocuk!"

Tek çocukların davranışlarını, kardeşi olan çocuklarınkinden farklı yorumlamak doğru mudur?

Bu önyargının gençler arasında da nasıl kök saldığını, bir mağazanın oyuncak reyonunda anladım. Bilimkurgu türü bir oyuncak arıyordum, silindir biçiminde "konuşan bir robot" gördüm. "Çocuğunuzun ideal oyun arkadaşı" diye tanımlanmıştı. Yakında vereceğimiz parti için komik bir robot yapmayı tasarladığımızdan, bu plastik örneği iyice inceliyordum. Yanımda duran hoş bir genç kız arkadaşına döndü, anlamlı ve alçak bir sesle: "İşte bu, tam böyle tek çocuklular için..."

Tek Çocuklar Böyledir...

Televizyon saati. Anja ile Silke, Anja'nın koltuğuna yerleşmişler. Genellikle televizyon izlemekten daha iyi şeyler yaparlar; ama bugün yorucu bir gündü. Okulda altı saat ders. Bu yetti. Öğle yemeği. Ev ödevleri. Aşağı parkta oynayama bile zaman kalmadı. Şimdi ikisi de yorgun. Anja son derece az olan harçlığından kalan parayla şeker almıştı. Şekerleri aralarında paylaşmışlar, iki küme halinde önlerinde duruyor. "Bir sana-bir bana" diye sayarak ayırmışlar. Ama arada bir, biri ötekinden *kapmayı* deniyor. Karşı çıkışlar ve gülüşmeler arasında kısa bir çekişme yaşanıyor, sonra biri, "Al canım, al!" diyor.

Tek çocuklar daha mı zor arkadaşlık kurarlar?

Anja da, Silke de tek çocuk. Daha ilkokul birinci sınıfta arkadaş oldular. Yıllar geçtikçe arkadaşlıkları ilerledi. Okullarının ayrılması bile arkadaşlıklarını ve samimiyetlerini bozmadı. Hafta sonlarını hep beraber geçiriyorlar, ya Anja'nın ya da Silke'nin ailesinde, nasıl denk gelirse.

Anja, "Biz şimdiye kadar hiç kavga etmedik." diyor. "Silke gibi bir kızkardeşim olsun isterdim." Biraz düşünüyor. "Ama bir kızkardeşim olsaydı kesinlikle Silke gibi olamazdı."

İkisinin de iyi anlaştıkları başka arkadaşları var. Hatta ilkokuldan beri içli dışlı oldukları bir kız arkadaşları daha var. Bu sıkı arkadaşlıklar, kısa süre önce Anja'nın annesinin işi yüzünden daha uygun olan bir yere taşınmalarına engel oldu.

Anja'nın annesi taşınmaktan vazgeçmelerini, "Anja arkadaşlarından ayrılmak zorunda kalsa, onun için çok kötü olurdu. Arkadaşlıkları zamanla pekişmişti, yeniden böyle bir şeyin oluşması pek kolay değildir." diye açıklıyordu.

Anja ile Silke televizyona bakmıyorlar, akıllarından kanalı değiştirmek geçiyor. Sözde pedagojik bir program. Küçük bir oğlan çikolatalı kekleri takınıyor. Başka çocuklar da birer tane almak istiyorlar; ama küçük oğlan kimseye bir tek kek bile vermiyor.

Niçin vermiyor?

Çünkü küçük oğlan bir tek çocuktur.

Konuşmacının sesi açıklıyor: "Önünde dağ gibi kek dilimleri yığılsa da, bir tekini bile kimseye vermez." Çünkü: "Heiner böyledir."

Anja ile Silke kızıyorlar. "Biz de tek çocuğuz. Ama öyle değiliz. Arkadaşlarımız da öyle değil."

"Heiner tek çocuktur: Kekin bir parçasını bile vermez."

Anja annesine sesleniyor: "Bunu görmelisin! Ne bayağılık!"

Bu arada spot değişiyor. Bu defa Heiner'in doğum günü. Masanın üzerinde kocaman süslü bir doğum günü pastası duruyor. Çevrede çocuklar özenen bakışlarla durmuş, Heiner'in pastayı kesmesini bekliyorlar. Fakat "Heiner bir parça bile vermiyor." Çünkü: "Heiner böyledir."

Tek çocuklar paylaşmayı bilmezler mi?

Çocuklar üzgün bir şekilde başlarını çevirince, Heiner kollarını açarak pastayı korumaya alıyor. Konuşmacı, "Pastayı gözü gibi koruyor." diyor. "Gerekirse yatağına bile alır." Heiner hiçbir şeyini vermez. Çünkü: "Heiner böyledir!"

Burada *tipik* bir tek çocuk anlatılıyordu. Çocuğun yaşı geçiştirildi. Zaten basında (ve daha pek çok yerde) böyle ayrıntıların hiç önemi yoktur. "Heiner böyledir" sloganı programın seyircisi olan on binlerce okul öncesi çocuğun zihnine kolayca çıkmayacak şekilde yerleşti. *Bilinmeyen terbiyeci* tam isabet ettirmişti. Hedef tek çocuktu. Anja ile Silke şaşırıp kaldılar.

"Olmaz böyle şey! Bu nasıl iş! Küçük çocuğu yerin dibine sokuyorlar. Üstelik herkes buna inanıyor."

Silke, "Hem de nasıl! Neden hep tek çocuklar?" diye soruyor.

"Geçen yıl tatilde Oliver etlerin hep büyük parçalarını alırdı. Tabağını herkesten önce doldururdu. Doğru dürüst oyun oynamasını da bilmezdi. Yalnızca televizyon seyreder, kavga ederdi."

Oliver'in dört kardeşi var.

Anja da, "Kardeşlerin nasıl olduğunu niçin göstermiyorlar?" diyor. "Nasıl didiştiklerini, her şeyi çekiştirdiklerini... Yani, yalnız Heiner mi iğrenç?" Önyargıya karşı başka bir önyargı oluşuyor. Anja ile Silke tam da az önce kızdıkları şeyi kendilerinin yaptığını fark ediyorlar. Bir kişinin davranışını genele yayarak programın tuzağına düştüler.

Düşünceler ve önyargılar üzerinde uzun bir konuşma yapılıyor. Silke televizyon programını hazırlayanları kastederek, "Onlara yazamaz mısınız?" diye soruyor.

Onlara yazmadım. Ama bu kitabı yazdım.

Bu kitabı yazdım; çünkü bu tür uydurma hükümlerle haksızlığa uğrayan -Anja ve Silke gibi- pek çok tek çocuk tanıdım.

ÇOCUK YUVALARI ÜZERİNE

Carsten çekildiği köşede kimseyle konuşmadan sessizce oturuyor; bir üzüntü yumağı gibi... Üç yaşında ve ilk defa yuvaya geliyor. Pek çok çocuk onunla konuşmayı denedi. Carsten başını sallamakla yetindi. Eğitimci öğretmenin sempatik ama giderek sinirli bir tavırla onu kucağına alması, onunla konuşması, oyuncaklar göstermesi de kâr etmedi. Bildikleri yetmeyince kadın uğraşmaktan vazgeçti: "İşte tipik tek çocuk."

Ara vermiş kahve içerlerken beş eğitimci (bir sosyal pedagog, bir çocuk bakıcısı, bir yuva öğretmeni, iki pratisyen asistan) Carsten'in tutumu üzerine konuştular. Bir sürü branş terimleri arasında konuşmaya damgalama karışıyordu: "Tek çocuk, zavallı çocuk... Bir çocuk hiç çocuk..." Pratisyenler başlarını onaylarcasına salladılar.

Çocuk bakıcısı Bayan S., böyle küçük çocukların yuvaya geldikleri ilk gün çok mutsuz olduklarını, bunun olağan olduğunu, tek çocuklara özgü bir davranış olarak değerlendirilmemesi gerektiğini anlatmaya çalıştı. Bayan S'nin de tek çocuğu var. Sabahları kendisi yuvada çalışmaya gelirken onu büyükannesine bırakıyor.

Tartışmanın orta yerinde Carsten içeri daldı. Belli ki bütün cesaretini toplamış. Çekinerek sordu: "Şimdi gidebilir miyim?"

Gidemez. Yuva saat on ikide kapanıyor. Özel uygulamalar yapılamaz. Bunu denediler, programın akışına zarar verdiğini gördüler.

Carsten başını önüne eğdi. Yaşlar yanaklarından süzülüyordu. Omuzları üzüntü içinde düştü. Grup oyununa katılmadı.

Bayan S. gidip Carsten'in masasına oturdu. Çocuğu *kaçırmamak* için fazla sokulmadı. Kendi kendine resim yapmaya başladı. Bu sırada Carsten'le hiç ilgilenmedi, aksine tamamen resimle uğraşır göründü. Şişman bir kedi, kulakları düşmüş bir köpek, kahverengi bir tavşan çizdi.

Çocuklar yuvaya ilk günden alışabilir mi?

Carsten karnını masaya dayamış uzanmaya çalışarak sordu: "Bu Miki mi?" Bayan S., "Bilmem..." diye karşılık verdi. "Miki olsun mu?"

"Evet."

Bayan S., Carsten'in Miki adında küçük bir tavşanı olduğunu öğrendi. Fakat onun Miki'si siyah-beyaz benekli. Bayan S. kahverengi Miki'yi siyah-beyaz yapmayı önerdi. Ama Carsten istemedi. O Miki'yi kendisi boyamak istiyordu.

Carsten'in annesi Bayan P. saat on ikiye doğru onu almaya geldiğinde Carsten annesine gururla resmi uzattı. Annesinin, yuvadaki ilk güne dair sorusuna, "İyi..." diye karşılık verdi.

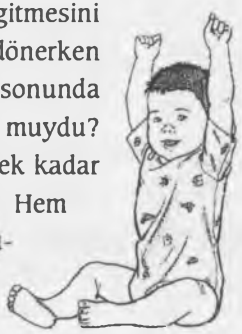

Fakat yüzündeki anlam *iyi*den çok başka şeyler söylüyordu.

Carsten yuvayı sevmesinin annesi için önemini biliyordu. Annesini öyle çok seviyordu ki, onu hayal kırıklığına uğratmak istemiyordu. Bunu bilinçli olarak söylemiyor; ama hissediyordu. Annesi -tıpkı babasının yaptığı gibi- yuvanın güzelliğini uzun uzun anlatmıştı. Çocuk yuvası önemli bir şey demek. Bu nedenle için Carsten,

"İyi..." dedi. Ve annesi gerçekten sevindi; rahat bir nefes aldı, yüzü güldü.

Annesi ertesi sabah saat tam sekizde Carsten'i tekrar yuvaya götürdü. Carsten, bu kez annesini bırakmak istemedi. Bayan P. tereddüte düştü: Çocuğu bırakıp çekip gitsin mi, içindeki sesi dinleyip Carsten'i alıp götürsün mü?

Öğretmen, işi fazla uzatmadan hemen gitmesini önerdi. Bayan P. denileni yaptıysa da eve dönerken üzüntüden kahroluyordu. Bunca direnen ve sonunda ağlayan bir çocuğu yuvada bırakmak doğru muydu? O sabah kuşkularını derinlemesine düşünecek kadar bol vakti vardı. Vicdan azabı duyuyordu. Hem Carsten yuvadaki öteki çocuklardan daha küçüktü. Eve varır varmaz telefona sarıldı. Eşine dostuna telefon açıp onlardan öğüt almak istedi. Hepsinin de yanıtı, kararlı davranması ve çocuğa uymaması yönündeydi.

O saatlerde Carsten yuvada saat dolduruyordu. Kendinden daha büyük ve kısmen de haşarı oğlanların ve kızların oyunlarına pek az katıldı. Resim yapmak da çekiciliğini kaybetmişti. İsteksizce bir şeyler boyuyordu. Aslında başka bir yerde olmayı arzuladığı her halinden belli oluyordu. Kısa sürede Carsten çocukların saldırı hedefi haline gelivermişti.

Çocuğu Yuvaya Bırakmanın Verdiği Huzursuzluk

Carsten'in durumu yuvada gitgide sorun olmaya başladı. Yuvanın bakıcısı olan Bayan S., Carsten'in annesiyle konuşmaya karar verdi. Yuvada, kapı aralığında değil, evde bir fincan kahve içerken. Uzunca süren görüşmenin sonunda Bayan P.'nin son derece kararsız olduğu, ama her şeyin en doğrusunu yapmaya çalıştığı anlaşıldı.

Kocası çok meşgul bir mimardı. *Ortalıkta görünmeyen* babalardan biri... Carsten'in şimdiden *hayatın gerçeklerini* öğrenmesini

istiyordu. Kuşkusuz Carsten'in duyarlılığını ve yaratıcılığını kaybetmesini de istemiyordu. Carsten evinde canlı, neşeli bir çocuk, şaşırtıcı buluşları vardı. Kısacası, yuvadaki halinden çok farklıydı. Fakat Carsten bir *ana kuzusu* veya *büyükanne şımarığı* olmamalıydı. Bay P. yuvadaki öğretmenlerin tarafsız eğitimlerinin yaratacağı etkiyi çok önemsiyordu.

Bayan P.'nin en iyi arkadaşı, (çocuksuz) bir öğretmen, Carsten doğduktan hemen sonra bir çocuk yuvasında olabildiğince erken yer bulmasını öğütlemişti. Bayan P. onun öğüdünü tutmuştu. Bayan P.'nin dost ve akraba çevresi de Carsten'in yuvaya verilmesinden yanaydılar. Kesinlikle ona taviz vermemesini söylüyorlardı.

Çocuğu yuvaya göndermek için erkenden uyandırmak ona yapılan bir haksızlık mıdır?

Ama Bayan P. Bu durumdan hiç de hoşnut değildi. "Zamanında yuvada olabilmesi için onu erkenden yatağından kaldırmak zorunda kalmak yok mu..." Üstelik Carsten uykucudur, sabahları yatağında döner durur. Bayan P., çocuğu hızlı davranmaya zorluyordu. Eskiden izin verdiği halde artık giyinirken oyun oynamasını istemiyordu. Vakit yok. Kahvaltı da eskisi gibi yapılamıyordu. Carsten kahvaltı masasında pek çok şey icat ederdi. Ama şimdi, "Birazcık daha... Birazcık daha... Ne olur birazcık daha..." derken işi uzatıyor, sonunda boş bir mideyle yuvanın yolunu tutuyordu. Annesinin doldurduğu beslenme çantası çoğu kez boşalmadan geri getiriliyordu. Carsten kendisinin bir dolu yabancı çocuğun arasında kalmak zorunda oluşuna karşın annesinin eve, rahat yuvalarına dönüşünün nedenini anlayamıyordu. O da eve geri dönmek istiyordu. Hatta aslında evden hiç çıkmamak isterdi.

"Bazen onu sabah karanlığında uyandırıp sokağa çıkarırken, üç yaşında olmasına karşın işe gidiyormuş gibi geliyor. Her gün, her gün..." Bayan P.'nin içi sızlıyor. "Fakat onu evde alıkoysam bana anaç tavuk diyecekler, çocuğu şımartıyor diyecekler." Bayan P. belli ki kimseye pek yaranamıyor. Ne Carsten'e, ne kocasına, ne arkadaşlarına; hele kendisine, hiç.

Carsten annesinin bu huzursuzluğunu bilinçsiz olarak hissediyor, bu duyguyu *devralıyor* ve annesinin huzursuzluğuna *uygun* bir davranış gösteriyor. Evet, aslında annesinin için için ondan umduğu ve beklediği gibi davranıyor, böylece annesine üzüntülerinde haklı olduğunu gösteriyor.

Eğer annesi yuva konusunda kararsız bir tutum içine girmeseydi, düşünceleri, konuşmaları ve hareketleriyle kararlılık sergileseydi -Carsten'i yuvadan alsaydı ya da Carsten'in bu isteğine karşı koysaydı- Carsten için çok daha kolay olurdu. Şimdi gereksiz yere sorunlar artıyor.

Bayan P., sabahleyin Carsten'i kaldırırken, Bayan P.'nin deyimiyle "uykudan koparırken", çocuk annesinin kendisini uyandırmaktan üzüntü duyduğunu, aslında bunu hiç istemediğini hissediyor. Anne istediği kadar neşeli neşeli konuşsun, yüz ifadesi ve hareketleri onun her yüreklendirici sözünü yalanlıyor. Carsten de -bütün çocuklar gibi- söylenen şeylerden değil söylenmeyenlerden, hissedilenlerden daha çok etkileniyor. Annesindeki huzursuzluğu *sezinliyor* ve ondan fışkıran çeşitli sinyaller çocuğu yuvadan daha fazla üzüyor. Yuvadaki birçok yabancı çocukla (bazılarından hiç de hoşlanmıyor) geçinme zorunluluğu bir yana, bir de aklı hep annesinde kalıyor.

Çocuk, annesinin, kendisi yuvaya gittiğinden beri neden değiştiğini düşünüyor; ama anlayamıyor, o zaman da ağlıyor. Böylece işler daha da kötüleşiyor. Bayan P., Carsten'in yuvaya gitmesinden duyduğu endişeyi daha iyi algılamalı, bu konudaki duygu ve düşüncelerini daha iyi tahlil etmeliydi.

Çocuk İçin Yuva Seçmek

Carsten'in annesi Bayan P.'nin bulduğu çözümü anlatmadan önce çocuk yuvasının seçimi konusunda birkaç söz söylemek istiyorum. Çocuk gittiği yuvadan memnunsa, oraya seve seve gidiyorsa seçim doğru yapılmış demektir. Fakat bu önceden nasıl bilinir? Çoğu zaman, çocuklar daha yuva yaşına gelmeden yuvaya başvurularak sıraya giriliyor.

Yanlış bir yuva seçmeyi kısmen önleyecek bazı esas noktalar vardır:

- Yuvanın idarecileriyle, mümkünse eğitimcilerle konuşun. Çocuğunuzu "ellerine bırakacağınız" insanlarla eğitim sistemi açısından aynı görüşleri benimsiyorsanız olumlu bir koşul yerine gelmiş demektir.

- Annelerin çocuklarını yuvadan almaya geldikleri saatlerde oraya gidip bekleyin. Onlarla konuşup yuva hakkında bilgi edinmeye çalışın.

- Çalışanlar yuvada "*kalıcı*" mıdır? Yoksa yuva sık sık eğitimci mi değiştirir? Yuvada daha çok stajyerler mi çalışır?

  Bu, çocukların birkaç haftada bir yeni bir kimseye alışması gerektiği anlamına gelir. Personelin sık değişmesi eğitimin sürekliliğini aksatır. John Locke'un 17. yüzyıldan kalma şu

sözü hâlâ geçerlidir: "Elden ele dolaştırılan bir çocuk asla iyi terbiye edilemez."

- Yuvadaki ayrıcalıklı uygulamaları öğrenin. Size, çocuğunuzu bir süre için biraz geç götürüp akşamları erken alma olanağı tanınıyor mu? Anne babaların zaman zaman yuvaya gelmelerine, orada bir süre kalmalarına izin veriliyor, hatta bu isteniyor mu? Bana kalırsa bir yerde tencerelerin içine bakmaya izin verilmiyorsa, içinde mutlaka bir bozukluk var demektir.

- Yuvada neler yapılıyor? Duvarları süsleyen ve eve getirilen bir yığın resim ve elişlerinin sayısına kapılmayın. Hele okul öncesi öğrenim programlarına (Eğitici Oyunlar) hiç aldanmayın. Bunlar çocuk için şu demektir: Sessiz oturmak, yoğunlaşmak, erken yorgunluk. Çocuğunuzun yaşı ne kadar küçükse, doğal hareket içgüdüsüne uygun bir genişlikte alan bulması onun için o kadar önemlidir (yeşil alanlar). Zaten her türlü sesi geçiren yeni binalarda, komşulara saygılı olmak için yeterince sessiz ve uslu olunuyor. Okulda da zaten sessiz ve uslu durmaya mecbur olacak. Okul öncesinde hareket dürtüleri kısıtlı kalmış çocukların ilkokula başladıkları zaman, çılgınca bir koşma isteği içinde oldukları göze çarpmaktadır. Okul öncesi programlar ve başarı hedefleri bu doğal hareket içgüdüsünü vakitsiz engelliyor. Tek çocuk için, "kendi yerinde oturup" neyle uğraştığı değil, çocukların bir arada neler yaptıkları, birlikte neler yaşadıkları önemlidir.

- Çocukların yüzlerine bakarak, öğretmenlerin açıklamalarından fazlasını öğrenebilirsiniz. Özellikle de sabahları yuvaya giderlerkenki tutumlarından...

- Ve lütfen: Tek çocuğunuz yuvadan hoşlanmıyorsa bunu hemen, onun uyum sağlamadaki yeteneksizliğine vermeyin. *Uyum sağlayamamak* yanlış değerlendirilebilir, aslında sağlıklı bir aile ortamının göstergesi olabilir.

Geniş Bir Aile Gibi

Carsten'in durumu ne oldu? Annesi, Bayan S. ile yaptığı uzun konuşmadan sonra Carsten'i yuvadan alıp bir yıl sonra yeniden yuvaya göndermeye karar verdi. O zamana kadar biraz daha büyürdü. Yalnız bedence de değil... Zaten Bayan P. bu sıkıntıya daha fazla katlanamazdı. İlerde yuvayı bir kere daha deneyebilirdi.

Bay P. sonunda razı olmuş, hatta birlikte geliştirdikleri bir planı da kabul etmişti.

Anne için çocuğuna bakmak yük müdür?

Plan şöyle oldu: Bayan P., Carsten'in doktoruyla konuşup ondan yardım istedi. Doktor, reçete vermekle halledilemeyen şeylerle de ilgilenmeye vakit ayıran, sempatik bir insandı. Doktor bu yardım talebini hemen kabul etti. Başlarında yuva sorunu olan pek çok tek çocuklu anne tanıyordu.

Yardımı şundan ibaretti: Küçük hastalarının annelerine, Carsten'in ailesinden söz edecek, Bayan P.'nin tasarladığı özel bir oyun çevresi planını anlatacaktı. İlgilenen olursa Bayan P.'nin telefon numarasını verecekti.

Carsten'lerin telefonu artık daha çok çalar olmuştu. İlişkiler kuruldu; sözleşmeler, buluşmalar gerçekleşti. Ortada müşterek doktorlarının bulunması, aileler arasında karşılıklı güvenin oluşması için sağlam bir temel olmuştu. Bir akşam P. ailesi ve bir düzine başka aile (önce çocuksuz olarak) bir araya geldi; tasarlanan oyun çevresini tartıştılar. On iki aileden onu, bu tasarıyı *özümseyen geniş aile* olarak gördüler ve hayranlıklarını belirttiler.

Aileler, önce çocuklarla beraber ormanda piknik yapmayı kararlaştırdı. Daha sonra 4-6 çocuğun bir arada oynayabileceği şekilde toplantılar düzenlenecekti. Büyük kardeşler, büyükanne ve büyükbabalar, teyzeler, dayılar, amcalar katılabilirdi. Çocukların arkadaşlık kurmaları koşuluyla her şey yavaş yavaş, zorlanmaksızın ve süreklilikle oluşacaktı.

Anne için çocuk bakımı yük olmaktan çıkmıştı.

En az iki anne bakım işini üstlendi: Grubun en sevilen kişileri masallar anlatan büyükanneler, hayali geniş, becerikli babalar, amcalar, teyzeler oldu. *Özümseyen geniş aile* gayet gevşek tutularak gelişmeye bırakıldı.

Ve *aile* şaşılacak kadar iyi bir gelişme gösterdi.

Kavga eden çocuklar, birbirlerine daha mı kolay yakınlaşır?

Carsten dört yaşına gelmişti. Hemen her gün oyun çevresinden bir veya birkaç çocukla bir araya gelebiliyordu. Gerek Bayan P. Gerekse diğer anneler için çocuk bakımı artık yük olmaktan çıkmıştı.

Çocuklar yeni deneyimler kazanıyorlardı: Büyüklerin kimisi şunu, kimisi bunu iyi biliyordu. Oyunlar oynanıyor, resimler çiziliyor, el işleri yapılıyordu, şölenler tertipleniyordu. Güzel havalarda kır gezileri düzenleniyordu. Çocuklar arasında ufak tefek kavga ve çekişmeler elbette oluyordu; ama sevgi ve dostluk dolu bir ortamda çabucak barışılıyordu.

Carsten için en hoşu, arkadaşları ile beraber eski yuvayı ziyaret etmeleri oldu. Bu defa *güçlenmişti*. Eskiden gittiği bu yuvaya bir yıl sonra bir küçük kız arkadaşıyla beraber yeniden gitti. Eskiden o kadar mutsuz olduğu yerde şimdi hiçbir zorluk çekmedi. Çocuklarla beraber olma konusunda kendine güveni vardı artık. Da-

ha büyümüştü. Yalnız görünüşte değil. Hem yuvaya yalnız da gitmiyordu, yanında bir de kız arkadaşı vardı. Oyun çevresi okul çağı başlayıncaya kadar sürdü, sonra yavaş yavaş dağıldı.

ÇOCUKLAR VE KORKULAR

Aynı oyun her gece yineleniyor. Yatak odasının kapısı önce bir karış, sonra bir kişinin içeri yavaşça süzülebileceği kadar aralanıyor.

Çıplak ayaklar çekingen çekingen yaklaşıyor. Hafifçe nefes alış... Bir kaşınma... (Zaman kazanmak için mi?) Sonra yakınan bir cılız ses: "Cinler geldi yine."

Anne yerinden fırlıyor: "Yine mi?"

Can sıkıcı bir durum. Bu hiç mi bitmeyecek? Anne gerçekten ne yapacağını bilemiyor. Julia'yı sessizce yorganının altına alabilir ya da -herhalde en akıllıcası- çocuğun elinden tutup onu yatağına geri götürebilir. Ya başka? Anne, babayı uyandırıyor:

"Helmut uyan, cinler yine gelmiş."

Helmut birden uykusundan uyanıyor. Kızgın. Rahat bir uykuya ihtiyacı var oysa. Yarın önemli bir duruşması var. "Adamakıllı küfrü basmadan" önce, çocuk doktorunun söylediklerini hatırlıyor, kendini tutuyor. Şimdi kızar da Julia'yı odasına gönderirse, uykuları iyice kaçacak; çünkü Julia uzun süre yana yakıla, hem de komşuların bile duyacağı şekilde ağlayacak. Kıstırılmış gibi. Helmut ayrıca, kocaman karyolanın yanında duran, tam ortada, kendisi ile Inge'nin arasında yatabilmek için izin bekleyen küçük Julia'sının bu haline acıyor.

Helmut, kalabalık bir aileden geldiği için, çocukluğunda en büyük özlemi yalnız kendisine ait bir oda, hiç değilse bir yataktı. Çok kötü günlerdi onlar. Altı yaşındaydı, evde tadilat yapıldığından ve bir yatak daha konacak yer olmadığından aylarca küçük erkek kardeşi ile aynı yatakta yatmak zorunda kalmıştı. Kardeşi geceleri onu itip duruyordu, Helmut da kendisine yer açmak için onu itmek zorunda kalıyordu. O zaman kardeşi hemen koşup annesine babasına Helmut'u şikâyet ediyordu. Ne de olsa Helmut daha büyüktü, daha akıllıca davranmalıydı. Ailesi böyle düşünüyordu.

Çocuğun anne babasıyla uyumak istemesi huysuz olduğunu gösterir mi?

Helmut'un kızı, babasının her zaman istediği şeylerin hepsine kavuşmuştu. Kendine ait bir yatak bir yana, kocaman bir odası bile vardı. Hatta şu cin meselesi ortaya çıkalı beri geceleri odasında sürekli yanan küçük bir lambası bile vardı. Ve buna rağmen...

Helmut'un kızgınlığı Inge'ye yöneldi. Inge ne yapacağını bilmez bir halde yatakta oturuyordu.

Helmut Inge'ye, hiç değilse kendisini uyandırmayabileceğini söyledi. Bunun üzerine Inge -çocuğun hemen fark ettiği- fazla samimi bir ses tonuyla karşılık verdi: "Ama cinleri yok etmesini sen iyi bilirsin."

Helmut bu işi artık halletmek gerektiğini düşündü. "Cin falan olamaz, dün gece hepsini tuvalete kovaladım ve üzerlerine sifonu çektim."

Julia bir adım yaklaştı. Sesinde umutsuz bir yakarış vardı: "Ama bunlar yeni cinler. Bir sürü cin."

Gece saat iki... Dört saat sonra saatin alarmı çalacak. Sabahleyin duruşma var, Helmut'un terfi etmesi duruşmanın sonucuna bağlı...

Beş dakika sonra Julia deliksiz bir uykuya daldı, derin ve rahat nefesler alıyor. Yatmayı istediği yerde, annesi ile babasının tam ortasında yatıyor. Dertop olmuş. Deneyimlere göre birazdan *açılacak*, kollarını bacaklarını annesiyle babasının yastıklarının altına uzatacak. Şimdi Julia'nın uykusunu hiçbir şey bozamaz.

Helmut ile Inge ise uzun bir süre uyanık yatıyorlar ve yanlışın nerede olduğunu düşünüyorlar. Gün doğunca ikisi de uykularını alamamış ve sinirli olarak kalkıyorlar. Son günlerde sık sık böyle.

Sözcüğün Gerçek Anlamıyla *Yuva Sıcaklığı*

Bazı çocuk doktorları anne babaların çocuklarını kendi yataklarına almamalarını öğütler. Çocuk küçükse, bu gerçekten tehlikelidir; zira uyku sırasında üzerine yaslanılır, ezilir, hatta çocuk boğulabilir. Eski çağlarda bu yüzden isteyerek ya da istemeyerek yaşamını kaybeden bebeklerin sayısı az değildir.

Çocuğu bebekliğinden itibaren ayrı odada yatırmak doğru mudur?

Eskiden ancak hali vakti yerinde olanlar bebeklerini yatıracak bir beşik alabiliyordu. Ve ancak zenginler, bu beşiği ayrı bir odaya koyabilirlerdi. Fakat bu, çocuğun geceleri yalnız yatması demek değildi. Çünkü beşiği ve odayı sağlayabilen kimse, çocuğa geceleri bakacak ve onun odasında yatacak bir dadıyı da kolayca sağlardı. Sonra peşpeşe kardeşler gelirdi. Çocuk odası dolardı. Kardeşlerin aynı yatağı paylaşması doğal ve olağandı. Fakirler de yatacakları yeri büyük küçük demeden paylaşırlardı. Bugün hâlâ insanların gece gündüz bir arada yaşadıkları yerler olduğu unutmamalıdır. Bu insanlar ne kadar yoksunluk çekerlerse çeksinler, insan yakınlığından ve sıcaklığından yoksun oldukları asla söylenemez.

Yeni doğmuş bebekleri annelerinden ayırmak, ailelere küçük çocuklarını uzun süre yatağında yalnız başına bırakmayı önermek ileri Batı kültürünün uzmanlarına düştü.

Gece vakti korkarak uyanan çocuğunu yatağına alan veya onun yanına yatan anne, bunu üzülerek yapıyor, hele de çocuk tek çocuksa... Inge'nin durumu böyle. Benim tanıdığım birçok kadının durumu böyle. Hepsi de çocuklarını *şımartmaktan*, kendilerine fazla sıkı bağlamaktan, böylece ilerde evden *kopmalarını* güçleştirmekten, hatta çocuğun hayalini *körüklemekten* ve *yanlış dokunmalarla* çocukta seks duygusu uyandırmaktan korkuyorlar, daha doğrusu bunlarla korkutuluyorlar.

Ağlamasına karşın anne babasından hiçbir tepki alamayan çocuğun aklından neler geçer?

Bugün hâlâ çocuğun *bağırmakla* ailesini *yumuşatamayacağını* anlaması için, "Bırakın birkaç gece bağırsın" deniyor. Tanıdıklarım arasında bir çift vardı, ebenin tavsiyesine uyarak ilk çocuklarına öyle davrandılar. Gisela, o zamanı şöyle anlatıyor: "Gece yatağın içinde otururduk. Birimizden birimiz yataktan fırlayıp çocuğa koşmasın diye birimizi sıkı sıkı tutardık. Bebeğimiz de gecelerce ağladı durdu. Biz dayandık ve başardık. Tam beş gece sonra sustu."

Julia'ya hep taviz vermek doğru muydu? Berni'ye *kimin daha güçlü olduğunu* göstermek doğru muydu? Gece vakti uyanan ve kendisini karanlık, sessiz bir odada yapayalnız bırakılmış bulan bir bebek ne yapar? Gündüz geçen olaylar, algıladığı gürültüler, yabancı şekiller, duygular onu nasıl etkilemiştir? Üşüme duygusu -belki altını ıslattığı için- ya da terleme, açlık, susuzluk, sancı, sıkıntı, gaz, sevilmek, okşanmak isteği...

Bebeğin bütün bu duygularını ve gereksinimlerini anlatmak için tek bir olanağı var: Ağlamak, çırpınmak. O küçücük beden tam bir isyan içindedir. Bir şeyler anlatmak ister...

Bebekler büyüdükçe *beden dillerini* daha amaçlı kullanabilirler. Geceleyin yalnızca bir kez ağlayan bir bebek tanıdım. Annesi yatağın yanına gelince

susuyordu. Kalçasını tekrar tekrar kaldırmaya çalışıyordu. Annesi bir süre bunun ne demek olduğunu anlayamadı.

Gaz sancısı var sanıp bebeğe çay pişirdi. Fakat bebeği kucağına alınca hareketlerin durduğunu anladı. Onu yerine yatırınca *oyun* yeniden başlıyordu. Her gece birkaç kere... Sonunda yorgun düşen anne, ilk ağlamasında bebeği yanına yatırdı. O gece ikisi de *deliksiz* uyudular.

Uyarısına karşı doğru ya da yanlış hiçbir tepki alamayan bir çocuğun içinden neler geçer acaba? İmdat çağrılarının boşuna olduğunu anlayan bebek sesini kesiyor. Durumunun bir çıkmazda olduğunu kavrıyor. Anne baba, *eğitimlerinde* zafer kazanmış oluyorlar. Gece uykuları kurtuluyor. Ama ne pahasına?

Körpecik hayatın özüne gölge düşüyor. Güven yerine güvensizlik gelişiyor. Hem kendine karşı, hem de ona *dünyayı* tanıtan insanlara karşı kuşkunun, güvensizliğin, çekingenliğin tohumları atılıyor. Eğer bu *hayal kırıklığı* devam edecek, birtakım uygunsuz koşullar buna eklenecek olursa, ilerde üzüntülere yol açacak bir bozukluğun *belirtileri* başlar.

Bağlanma ve Kaybetme

Annesini bir kaza sonucu kaybettiğinde Cornelia iki buçuk yaşındaydı. Hemen ardından, Cornelia'ya gündüzleri göz kulak olan yaşlı köylü kadın yanlarından ayrıldı. Babası onu, aile dostları olan bir çiftin yanına bıraktı. Cornelia, o ailenin kendisinden daha büyük üç çocuğuyla iyi anlaşıyor ve orada rahat ediyordu.

Babası, işinin ağırlığından ve çocuğa yeni bir bakıcı aramaktan Cornelia ile pek ilgilenemiyordu. Cornelia buna alışıktı. Çünkü babası ve annesi işleri ya da toplumsal görevleri peşinde koşarken, Cornelia gerek yurtiçinde gerekse dışında, sık sık başka insanların yanında kalırdı. Annesi artık yaşamıyordu; fakat kimse bunu çocuğa söylemeye cesaret edemiyordu.

Cornelia'nın bildiği, annesinin *gittiği* idi. Gerçekten yalnız bunu mu biliyordu? Öyle görünüyordu. Cornelia kendisine gösterilen sevgiye ve yaklaşıma dostça, sevinçle karşılık veriyordu. Bu yaklaşımı her yerde arıyordu. Örneğin bir lokantada, diğer müşterilerin anlayışlı ve gülümser bakışlarını üzerine çekinceye kadar durmadan dans ediyordu. Bir yandan da yan gözle tepkilerini kontrol ediyordu. Babasının değimiyle adeta *flört ediyordu*. Son derece güzel bir çocuk olduğu için, olumlu ve destekleyen tepkiler alıyordu. Cornelia da oynamayı sürdürüyordu. Sonunda yere yuvarlanıncaya kadar...

Tek çocuklar sevdikleri kişiyi paylaşmakta zorlanırlar mı?

Bu kitapta adını *Anna* olarak yazmaya söz verdiğim bir arkadaşım, Cornelia ve kendi oğlu sekiz yaşındaki Mark ile birlikte üç haftalık bir tatil yapmak üzere dağlarda tuttuğu iki odalı bir daireye yerleşti. Cornelia, Anna ile Mark'a çabucak bağlandı -ona sevgi gösteren herkese olduğu gibi- ve sürekli okşanıp kucağa alınmakta diretti. Bu Mark'ın hiç hoşuna gitmiyordu. Fakat Anna ona durumu açıklamış; geziye çıkmadan önce Cornelia'yı getirmek için onun iznini almıştı. Ayrıca Cornelia'ya acımasına ve özel ilgi göstermesine karşın Mark'ı da mutlu etmek için olanca gücüyle çaba sarf ediyordu.

Mark ve Cornelia ile geçirdiği tatil hakkında saatlerce konuştuk. Anna pedagoji eğitimi görmüştü; ancak *üçü arasındaki durumun ne olduğunu* teorik olarak iyi bilmekle beraber, gittikçe sorun halini alan bir durum karşısında *doğru* olanı yapmak bir *yana neyin doğru olduğunu* bilemez hale gelmiş ve bu nedenle bir hayli sarsılmıştı. Cornelia birkaç gün içinde Anna'ya karşı bir sahiplik duygusu geliştirmişti. Anna Mark'ı kucaklar ve okşarsa kavga çıkarıyordu. Anna'nın ikisini birden kucaklamasına da razı olmuyordu. Cornelia Mark'ın üzerine yürüyor, ona vuruyor ve Mark'ı Anna'nın

kucağından atmaya çalışıyordu. Anna'nın yalnız kendisine ait olmasını istiyordu.

Anna, geceleri bu daramun daha da kötüleştiğini söylüyordu. Cornelia'nın uyanıp da bir şeyler istemediği gece yoktu: içecek bir şey, oyuncak, altının değişmesi... Anna ona istediklerini veriyor, üstünü örtüyor, onunla tatlı tatlı konuşuyor, sonra dışarı çıkıyordu. Sonra Cornelia Anna'yı yeniden çağırıyordu; ağlıyor ve çay istiyordu.

Kaldıkları bina çok ses geçiriyordu ve bitişik odada Mark uyuyordu - şimdilik. Anna içini çekerek yavaşça Cornelia'nın yanına süzülüyor, ona çay veriyordu. Çayı bahane ettiğini, Cornelia'nın isteğinin başka olduğunu çok iyi biliyordu. Zaten Cornelia bunu açıkça belli de ediyordu. Bir elinde (içmediği) çay biberonunu tutuyor, diğer eliyle Anna'nın parmağını yakalıyordu. Anna, Cornelia'nın yatağının yanına oturup bekliyordu. Çok yorgundu ve ertesi günü kaygıyla düşünüyordu. "Bunları yapan Mark olsaydı hemen yanına uzanıverirdim ya da onu kendi yatağıma yatırırdım. Ama Cornelia bu açıdan şımartılmamıştı. Tam aksine bir yaşamı olmuştu. Ben onda birlikte yatma alışkanlığı yaratmakla ona hiç de iyilik etmiş olmazdım. Hem sonra Mark uyanır da beni arar ve Cornelia'nın yanında bulursa, ne derdi. Mark zaten Cornelia'nın davranışlarına üzülüyordu."

Sonunda Cornelia uyudu. Yavaşça sıyrılmak için giriştiği birkaç başarısız denemeden sonra Anna yatağına kaçabildi. Tam uykuya dalmak üzereyken, vızıltılı bir sesle yerinden sıçradı: "Çaaay!"

Anna dişlerini gıcırdatarak kalktı. Ne yapmalıydı şimdi? Cornelia'yı dövmeli miydi? Eğitimde *böyle bir şey*den hep sakınmıştı.

Cornelia ile bir kere daha iyilikle konuşmaya karar verdi. Ona çok yorgun olduğunu söyleyecekti; eğer biraz uyuyamazsa hasta olacağını anlamalıydı. Cornelia ilgiyle dinledi; ama "Çay!" diye di-

renmeyi sürdürdü. Anna, az önce hazırladığından artan çayı biberona doldurdu. Bu sırada Cornelia'nın *gayet memnun* bir şekilde onu izlediğini fark etmişti. Çayı çocuğa uzattı. Cornelia şişeye bakmadı bile. Aklına harika bir fikir gelmişti. Anna'ya gözleri parlayarak baktı: "Çok sıcak!"

Anna'nın tepesi attı.

"Kendimi kaybetmekten korkuyordum, kendimi zor tutuyordum."

Anna odadan çıktı. Bu çocuğun kendisini sömürdüğünü, üzerinde baskı kurduğunu, onu kullandığını hissediyordu. Aynı zamanda bu işi iyi bilmesi gerekirken çaresiz kaldığını, yapması gerekeni yapmak istemediğini de hissediyordu.

O gece Cornelia ağlaya ağlaya uyudu.

Ertesi sabah hava ağırdı. Anna hiç uyuyamamıştı. Şiddetli bir baş ağrısıyla kalkmıştı, ilaçlar fayda etmiyordu. Sık sık birlikte piknik yaptıkları bir tanıdıktan gelip Cornelia ile biraz ilgilenmesini rica etti, kendisi de bu arada biraz yatıp uyuyabilirdi. Arkadaşı hemen geldi. Ama Cornelia onunla gezmeye çıkmak veya dışarda oynamak istemiyordu, Anna'ya artık seslendiği gibi *anne*si ile kalmakta diretiyordu.

Çocuklar anne babalarından koşulsuz ilgi mi beklerler?

Anna odasına girdi ve kapıyı kilitledi. Geceki olaylar nedeniyle uykusuz kalan Mark da annesinin odasındaki yatağına uzanmış yatıyordu. Aradan birkaç dakika geçti geçmedi, Cornelia ona bakmaya gelen kadının elinden kurtuldu. Bütün gücüyle kapıyı yumruklamaya başladı. Anna'nın yanına gelmek istiyordu. Tepiniyor, bağırıp çağırıyor, ağlıyor, kıyameti koparıyordu. Onu kapının önünden ayırmak, kucaklayıp taşımak için yapılanlar sonuç vermedi.

Bu çekişme yaklaşık yarım saat sürdü. Sonunda Anna kalktı, kapıyı açtı, Cornelia'nın poposuna poposuna tokatları yapıştırmaya başladı.

"Öyle kuvvetli vurmuşum ki, sonradan avuçlarım sızladı."

Cornelia bunun üzerine süt dökmüş kediye dönmesi şaşırtıcıydı. Günün kalan saatlerinde son derece *yumuşak* ve *uysal* davrandı. Ertesi gün babası –Anna'nın isteği üzerine– gelip Cornelia'yı aldı.

Cornelia'nın bir kişiyi kendisine *bağlamak* için verdiği uğraş, isteğinin aksi şekilde sonuçlanmıştı. Cornelia bunu sezdikçe gayretini arttırmıştı; ama aldığı olumsuz tepkiler de artmıştı. Burada, sağlıksız bir mekanizma işletilmek istenmişti. Anna'nın kendisini başkasına o derece adaması olanaksızdı; üstelik kendi çocuğunun olayları korkulu bir gerilim içinde gözlediğinin farkındaydı. İşte o anda kendisini Cornelia'dan uzaklaştırmaya başladı. Ve bu *durum* Cornelia'nın onu daha çok *istemesine* yol açtı.

Cornelia'nın yorulmak bilmez bir kişiden sevgi ve ilgi görmeye, yalnız kendisine bakacak birine güçlü bir gereksinim duyuyordu.

Çocuktaki bu benimseme isteği, şımartılma derecesine varan bir sevgi fazlalığından değil, aksine sevgi yoksunluğundan doğmuştu. İlk bir yaşına kadar pratik olarak şımartma yoktur; birçok psikolog bu görüşte. Cornelia ise daha bir yaşındayken insanları kendisine bağlamaya gücünün yetmediğini öğrenmişti. Bunu *bilinçli olarak* değil *sezgileriyle* algılamıştı. Örneğin, henüz bir bebekken belli davranışlarının annesinde pataklama arzusu *uyandırdığı* sırada. Bu durum onun birdenbire *uslanıvermesini* açıklıyor. Anna, Cornelia'nın aşırıya varan istekleri karşısında, tıpkı Cornelia'nın annesinin ve babasının yaptığı gibi, onu pataklamaktan *kendini alamamıştı*.

Çocuğun Korkularını Yenmesi

Helmut ile Inge Juila'nın gece korkuları karşısında *nasıl* davranacaklarını şaşırmışlardı. Julia -pek çok tek çocuk gibi- istenerek dünyaya getirilmişti. İyi gelişmişti. Helmut ve Inge anne baba olmaktan mutluydular. Julia da bunu seziyordu. Hatta Inge çalıştığı işi *bilinmeyen bir süre için* bırakmıştı bile. Fakat sonradan, hiç hesapta olmayan bir şey ortaya çıktı.

Inge, Helmut'un ceketinin cebinde bir mektup buldu. Eski kız arkadaşlarından birinin mektubu. İlk kavga böyle koptu. Sesli veya yavaş sesle yapan tartışmalar, karşılıklı çekişmeler, güvensizlik, bağrışma ve yeniden aynı şeyler...

O sırada bir buçuk yaşında olan Julia, annesi ile babası arasında esen havadan tıpkı bir sismograf gibi etkileniyordu.

Çocukların korktukları halde yalnız başlarına uyumaya zorlanmaları ne kadar doğrudur?

"Ağlamayı huy edinmişti. Kucakta dolaştırılmak istiyordu, geceleri bizi uykumuzdan uyandırıyordu. Bu da her şeyin daha kötü olmasına yol açıyordu." Julia her gece ağlıyordu.

Sonra Helmut eve birkaç kere çok geç geldi, Inge yatağında uyuyamayıp ağlarken birden irkildi. Bunu niye daha önce düşünmemişti?

Inge o durumu, "Aklım başıma gelmişti." diye anlatıyor. "İnsanın dertleri, üzüntüleriyle yalnız başına öylece yatması ne kadar da zordu. Geceleri her şey çok daha büyük bir kâbusa dönüşüyordu."

O gece Julia sızlanmaya başlayınca, Inge hemen kalktı, onu kendi yanına, yatağına taşıdı.

"Madem korkuyordu, korku ile baş başa kalması doğru değildi. Bunu Helmut'a da anlattım."

Aile buhranı yavaş yavaş atlattı, yaşamları normale döndü, Julia'nın tutumu da değişti. Artık geceleri anne babasını çok ender çağırır oldu. Daha sonra Helmut başka bir yere atandı, aile taşındı. Eski küçük evde bitişik odada yatan Julia'ya yeni evde koridorun öteki ucunda geniş, güzel bir oda verildi. Julia, daha baştan anne babasının yatak odasından bir koridorla ayrılmış bu geniş ve güzel odada yatmamakta direndi.

Helmut, "Geceleri bir şeyler kaçırmaktan korkuyor." diye işi alaya aldı.

Inge de, "Sen gidersin diye korkuyor." diyerek ona takıldı.

Her ikisi de işi şakaya vurur görünseler de, sözlerinde bir gerçek payı olduğunu biliyorlardı.

Julia'ya neden odasında uyumak istemediğini soruyorum.

Julia gözlerini açarak bana ciddi ciddi bakıyor:

"Orada cinler var."

"Her zaman mı? Gündüzleri de mi?"

Julia heyecanla, "Hayır, onlar hep ben uyuyunca geliyorlar." diyor ve heyecanla ekliyor: "Gelip beni korkutuyorlar."

"Cinler gelince ne yapıyorsun?"

"Annemle babamın yanına gidiyorum."

"Onlar ne yapıyorlar?"

"Beni yataklarına alıyorlar."

"Peki, ya cinler? Onlar da oraya geliyorlar mı?"

"Geliyorlar."

"Eee, sonra?"

"Annem birine bir şaplak atıyor. Korkuyorlar. Bana da bir şey yapamıyorlar."

"Sen kendin cinlere bir şaplak atsan nasıl olur?"

Julia konuşmadan başını salladı ve bana biraz kırgınlıkla baktı. İnsan bu kadar küçük bir kızdan cinleri kovmasını bekleyecek kadar aptal olabilir miydi?

Geçenlerde babası cinleri tuvalete kovalayıp üzerlerine sifonu çekmişti gerçi; ama durmadan yenileri geliyordu, babası istediği kadar kovalasın. Böylece Julia cinlerden korunmak için her gece annesine ve babasına sığınmaya başlamıştı.

Çocuk doktoru, Helmut ile Inge'ye uyku haplarını çöp tenekesine atmalarını ve Julia'nın cinlerini ciddiye almalarını öğütledi. Üç yaşında bir çocuğa kızmak ve ona cin filan olmadığını, onun hayal kurduğunu anlatmaya çalışmak anlamsızdı. Bu yaşlarda *gizemli*

düşüncele ve *gerçekler* birbirine karışır. Olaylar, hayaller, konuşulanlar, heyecanlar, duygular, anılar... Tüm bunlar, çocuğun gece uykusunu kaçıracak şekilde cinlere dönüşüp onu korkutuyor ve bunaltıyordu. Kısacası, Julia için *cinler* bir gerçekti.

Özellikle çok hassas ve hayalci çocuklara bu tür gece korkuları musallat olur. Çocuk doktorlarının ve istatistikçilerin belirttiklerine göre çocuklarda uyku bozuklukları gittikçe artmaktadır. Yalnız tek çocuklarda değil. Üstelik nedenler her zaman Julia ve Cornelia örneğindeki kadar sağlam olmayabilir.

Cinler belki artmıyor da, bugünlerde daha dikkat edildikleri için öyle görünüyorlar?

Julia'nın doktoru -onun da ara sıra uykusuzluk çeken dört çocuğu vardı- uykusuzluğun en iyi çaresinin *dolu bir yuva* olduğu inancındaydı. Böylece gerektiğinde biri diğerinin örtüsünün altına rahatlıkla sığınabilirdi. Isıtacak, avutacak kardeşler yoksa, çocuğun *yuva sıcaklığını* anne babanın yatağında bulmasında zarar yoktur. Ancak bir koşulla: Anne baba çocuğu fazla şımartmamalı, okşamalara kalkışmamalıdır. Bu tutum çocuğu, ebeveyninin uykusunu bölüp onların yatağına yayıldı diye ödüllendirmek olur. Kendileri de gece boyunca gerine gerine, biraz rahat yatmalıdırlar. İki kişilik yatakta üç kişinin hiç de rahat yatamayacağını çocuk biraz anlamalıdır."

Anlaşılan doktorun bu önerisi işe yaradı. Şimdi Inge de, Helmut da uykularını alınış görünüyorlar. Geçenlerde Julia, biraz daha büyüdüğünde cinlerin artık onun yanına yanaşamayacaklarını söylüyordu.

Şöyle de denebilir: Bağlılık olgunlaştıkça, Julia için kendini koparma kolaylaşır.

ARKADAŞLAR

Ünlü bir tek çocuk, kardeşsiz büyüdüğü için üzülüp üzülmediğini sorduğumda, bana şu karşılığı vermişti: "Hayır. Annem başka çocukların evimize gelmesine daima anlayış göstermiştir."

Sözünü ettiğim kişi, Giessen'li psikanalist, aile sağlığı ve sosyal terapi uzmanı Horst-Eberhard Richter idi. Richter bir tek çocuktur, hem de tek çocuklar hakkındaki olumsuz ve yanlış inanışları adeta yalanlayan bir tek çocuk. Örneğin yalnızlık ve başkalarıyla birlikte çalışmaktan hoşlanmama konusu: *Grup* adlı kitabın yazarı Richter, çoğunlukla 60-80 kişilik bir kadroyla çalışır. Richter bu çalışma atmosferini şu sözlerle anlatır: "İçimde öyle bir his var ki, iki yıl boyunca hasta olsam veya buradan uzak kalsam, dönüşümde yine bu havayla karşılanacağım, böylesine sımsıcak ve sevgi dolu."

Tek çocukların evlilikte boşanmaya daha eğilimli oldukları, kalabalık bir kardeş ortamından yoksun yetiştikleri için eşleriyle ömür boyu geçinmelerinin zor olduğu, üstelik evliliklerinde hiç çocuk istemedikleri veya bir taneyi ancak yaptıkları iddiaları da Richter için uygun düşmüyor. Richter 1947'den beri evlidir, yetişkin üç çocuğu vardır, hatta büyükbaba olmuştur.

Richter, kardeşler arasındaki sürtüşmeyi yaşamadıkları için tek çocukların mücadeleden kaçan bir yapıları olduğu önyargısını da çürütüyor. Mesleğini seçtiğinde, başlangıçta çektiği maddi ve sosyal sı-

kıntılara *dürüst kalmak ve bir ruh çöküntüsüne uğramamak adına* göğüs germeyi başarmış. Psikanalizin Almanya'da pek dikkate alınmadığı, hatta karşı konulduğu; psikiyatri alanında neredeyse yalnızca *teknik* tedavinin -yani elektroşok ve ilaçlar- uygulandığı bir zamanda Richter doğru bildiği yoldan şaşmadan yürümüş.

Tek çocuklar arkadaşlık kurmakta güçlük mü çekerler?

Bu ünlü örneği daha pek çok örnekle tamamlamak mümkün.

İnce duyarlılığı ve içtenliğiyle tanınmış, toplumsal sorunlarla yakından ilgili Hamburglu bir psikanalist bir gün bana, "Harika bir çocukluk yaşadım!" demişti. Yanında eski bir arkadaşı oturuyordu. İkide bir ona, "Hatırlıyor musun?.. Hani nasıl?.." diyerek birlikte yaşadıkları yolculukları, tatilleri, olayları sıralıyordu. Burada da mutlu bir çocukluğun temel öğesini buluyoruz: İnsanlarla sıkı bir dostluk, *seçim akrabalığı*.

Bunları yazarken aklıma Arne geliyor. Arne henüz altı yaşında. Onu tatilde gittiğim Kuzey Denizi'ndeki adalardan birinde tanımıştım. Üç haftadan fazla bir süre onu her gün gözledim. Arne pansiyon sahibinin geniş akraba çevresinden biriydi. Etrafta dolaşıp duruyor, müşterilerin çocuklarıyla arkadaşlık kuruyordu. Bazılarıyla daha samimi, bazılarıyla daha mesafeli arkadaşlıklar. Genellikle neşeliydi. Herkese elinden geldiğince yardım ediyor, bütün fırsatları değerlendiriyordu, dört yaşından on üç yaşına kadar bütün çocuklarla en sert oyunları oynuyordu. Çocukların onunla ilgili ortak bir kanaati vardı: "Arne ile oynamak harika!" Farklı yaş gruplarından pek çok çocuk Arne'yi seviyordu.

Bu çocuğun kardeşleri arasındaki yerini, bu olağanüstü başarıyı hangi sıralamaya borçlu olduğunu, kardeş mi yoksa ağabey mi olduğunu çok düşündüm; lakin yanıtını bulamadım. Sonunda ona sormaya karar verdim. Karşılığı şuydu: "Benim hiç

kardeşim yok ki!" Uygun bir fırsat kollayıp, şöyle bir iki önemsiz sorunun arasına asıl sormak istediğimi sıkıştırıverdim: "Kardeşin olmadığı için üzüldüğün oluyor muydu?"

Kocaman mavi gözlerini açarak yüzüme baktı: "Neden? Bir kardeşe ihtiyacım yok ki!"

İlişki Köprüleri Nasıl Kurulur?

O genç kızın sözlerini hatırladım: Konuşan ve küçük bir çocuk boyunda olan robotun karşısında söylediklerini: "Bu tam da tek çocuklara uygun bir şey."

Oyuncaklar, tek çocukların yedek insanları mıdır?

Neden olmasın? Ama bir koşulla: Bir, iki, üç veya daha fazla çocuk gelip tek çocuğun robotuyla beraber oynayacaklar. Örneğin robotu parçalarına ayıracaklar, içinde ne var, nasıl çalışıyor diye bakacaklar. Onun *programını değiştirecekler*. Onu yeniden yapacaklar; belki de baş aşağı olarak! Bir robot da hayal gücü olan (hangi çocuğun yoktur) çocuklara sayısız olanak sağlayabilir.

Ama o genç kız bambaşka bir şey kastetmişti. O, robota bakıp insan yerine konacak bir *yedek* düşünmüştü. *Yedek insan*. Olmayan kardeşlerin, arkadaşların, dostların yerini tutacak bir yedek insan.

Böyle bile olsa robotlar yine de bir bebekten, bir kumaş hayvandan, doldurulmuş oyuncaklardan iyidir; çünkü yalnız bir çocuğun birileriyle konuşmasını sağlar. Böyle bir robot hiç de en kötü çözüm olarak düşünülmemelidir. En kötü düşünceler, en büyük sırlar rahatça kulağına fısıldanabilir; çünkü suskundur.

İki buçuk yaşındaki Markus'u oyuncaklara boğmuşlardı. Birincisi onu sevindirmek istiyorlardı; ikincisi ise, "Kendi kendine oyalansın, ben ev işi ile uğraşırken devamlı eteğimi çekiştirmesin" diye. Annesi böyle diyordu.

Ne gariptir ki, Markus'un ucuna yapıştığı şey yine annesinin eteğiydi. Ya da, tam süpüre-

cekken, süpürgenin sapı; tam yazmak istediği mektup kâğıdı... Annesine yemek pişirirken *yardım etmek* için Markus tahta atını bile bir kenara bırakıyordu. Annesi neyle uğraşırsa, Markus için o kıymetli oluyordu. Annesinin bir şeyler yaptığı her şey ona çekici geliyordu. Onu taklit etmek istiyordu. O da bir şey yapmak istiyordu.

Aynı şey, hafta sonları babası evde ufak tamir işleri yaparken de yaşanıyordu. Babasının yapmaya çalıştığı, bazen tehlikeli olan ve heyecan veren uğraşlardan daha ilginç hiçbir şey olamazdı Markus için. Evet, Markus bütün o harika oyuncaklarına hiç aldırış etmiyordu. Etse de pek azına, belki... Oyuncaklar ancak bir başka çocuk onlarla ilgilenince ilginçleşiyordu.

Eşyaya hayat veren insanlardır; büyük ve küçük insanlar. Bu nedenle arkadaşlar oyuncaklardan daha önemlidir. Ve anne babanın çocuğuyla oynamak için ayıracakları zaman, ona verecekleri yeni bir oyuncaktan çok daha kıymetlidir. Bir de tek çocuğun odasını, arkadaşlarını getirebileceği bir çocuk oyun odası şekline sokmak için harcayacakları zaman önemlidir. Fakat çevrede *gelecek* çocuk bulunmuyorsa ne yapmalı?

Anneler tek çocuklarına uygun ve hoş bir oyun çevresi oluşturmak için neler icat ederler! Örneğin Bayan Hiltrud Schneider Münih'ten Bavyera Radyosu'na telefon ederek, kısa süre önce oluşturduğu Annelere Yardım Kuruluşu'nu tanıttı. Gayet iyi bir şekilde çalışan bu Annelere Yardım Kuruluşu nasıl ortaya çıktı?

Bayan Schneider de birçok anne gibi, oyun alanlarında diğer annelerle ilişki kurmaya çalışmış; ancak "Siz ne örüyorsunuz?"un ötesine geçememişti. Bu, Bayan Schneider'e yetmemişti. Ailesiyle beraber bir yıl önce Münih'e yerleşmişti; o sırada üç yaşında olan oğlu için evlerine yakın bir yuva da bulmuştu; fakat durum anne için de çocuk için de tatmin edici değildi. Oğlunun, çocuk yuvasında uzun bir süre *yalnız* kaldığı anlaşılıyordu. Çocuk taşınma olayına henüz alışama-

mış olmalıydı. Bayan Schneider, bir şeyler yapmak ve çocukta bu yalnızlığın kemikleşmesini önlemekte kararındaydı. Önce iki büyük Münih gazetesine ilan verdi. Gelen yanıtlar: Kırktan fazla anne (%70'i çocuğunu yalnız yetiştirenler) telefon etti ve Bayan Schneider'in düşüncesine hayranlıklarını belirttiler. Konu ne idi?

Tıpkı, bazı yerlerde başarı ile yürütülen Büyükanneler Yardım Kolu gibi, Münih çevresinden anneler de *kiralanma ya da karşılıklı yardımlaşma için* hazır bekleyeceklerdi. Yarısı karşılıklı yardımlaşma istiyordu, diğer yarısı sadece anne *kiralamak* istiyordu. Yalnızca bir anne koşulsuz yardım etmeye hazır olduğunu bildirdi.

Çocuklarla yetişkinler arasında sağlıklı bir iletişim sağlamanın alternatif yolları var mıdır?

Anneler bu arada birbirleri ile konuştular. Hemen bir yaz festivali, bir çocuk bitpazarı ve bir Noel pazarı için planlar oluşturdular. Bayan Schneider her şeyden çok annelerin kendi aralarında güvenli bir ilişki kurmalarını istiyordu. Ondan sonra özellikle, okul öncesi çocuklar bir araya gelip oynayabilir ve arkadaşlık kurabilirlerdi.

Başka bir *anneler girişimi*nden ZDF'de (Alman İkinci Kanalı) "İçinde Yaşadığımız Dünya" programında söz edildi. Bir anne imkânsız görünen bir şeyi gerçekleştirmişti: On beş katlı büyük bir apartmanı bir *ortak apartman* haline dönüştürmüştü. Bunu nasıl başarmıştı?

Gong dergisiyle yaptığı bir söyleşide bu anne şunları söylüyordu: "Başlangıçta kocam, çocuklar ve ben komşularla bir ilişki kurmamıştık. Sadece selamlaşıyorduk." Bodrum katta bir sürü odanın boş durduğunu görünce, anne hemen uyandı. Burası bir "çocuk

dükkânı"* için son derece elverişli değil miydi? İmzalar toplandı, telefonlar edildi, binada yaşayanlarla görüşüldü. Sonunda çabalar boşa gitmedi. Boş duran odalardan bir çocuk dükkânı ortaya çıkıverdi. Yalnız o da değil. O apartmanda yaşayan yüz kadar çocuğun yanı sıra çevre apartmanlarda yaşayan çocuklar da katılmaya başladılar. Yirmi beş anne dönüşümlü olarak çocukların bakımı ve temizlik işleriyle ilgileniyor.

Diğer kiracılar da bu oluşuma seyirci kalmıyorlar. Çocuk dükkânında eğlenceler düzenleniyor, yaşlılar ve babalar akşamı yapılıyor. Böylece çocuklar arasında bir iletişim sağlanmasının yanı sıra büyükler arasında da bir yakınlaşma doğuyor. Bu ise büyüklerin çocuklara karşı tutumunu olumlu yönde etkiliyor.

Bu iki örnek, toplumda bir tek kişinin bile pek çok şeyi hareket geçirmeye yeteceğini göstermesi açısından önemli. Bu tür girişimler genellikle sonuç vermez, yine de denemekten kaçınmamak gerekir.

Bu örnekler, uygun öneriler sunulan kişilerin bu önerilere olumlu yaklaştığını ve o düşünceyi benimseyip teşekkürle karşıladığını da gösteriyor.

Tek Çocuk Ender Olarak Yalnız Gezer

Gerek arkadaş çevremde gerekse çocuklarla yaptığımız toplantı ve seminerlerde gözlediğim kadarıyla tek çocuklara has olduğu düşünülen *tecrit olma sorunu* daha ziyade bazı *uzmanların* kafasında yer etmiştir. Tek çocuklarda öyle bir sorun yoktur.

* Almanya'da 1960'lı yıllarda bazı anne babalar, kurumsallaşmış yuvalara alternatif olarak, mekânlar kiralayıp alternatif eğitim denemelerine giriştiler.

Tek çocuklar hep yalnız mı dolaşırlar? Yalnızca tek çocuklar mı yalnız dolaşırlar?

Tek çocukların ender olarak yalnız gezdikleri gözüme çarptı, genellikle kız veya erkek arkadaşlarıyla beraberdirler.

Birbirlerini yemeğe, yatıya çağırırlar, birlikte ders çalışır, birlikte oynarlar, alışverişe çıkarlar, bazen hafta sonlarını bile birlikte geçirirler. Tek koşul, ailelerin desteklemesidir. Aileler, çocuklarının hafta sonu için misafir çağırmasını (veya misafirliğe çağırılmış olmasını), birlikte çalışırken -oyuna da vakit ayırmak için- ödevlerini biraz *aceleye* getirmelerini hoşgörüyle karşılamalıdırlar.

Kuşkusuz: Önce, davet edilmekten hoşlanan ve sevinerek gelen, çocuğun da sevinerek gideceği bir arkadaş olmalıdır. Birçok anne baba çocukları daha küçükken bu durumu yaratmak için çalışırlar. Bu demektir ki, çocuk ne kadar küçükse, *misafir çocuk* sorumluluğu o derece büyüktür. Kendi çocuğunun yanı sıra bir veya birkaç çocuğun daha oyun oynamasına katlanmak için insanın sinirlerinin çok sağlam olması gerektiğini herkes kabul edecektir.

Bu sırada bir şeyler kırılabilir. Halılar, yerler kirlenip leke olabilir. Komşularla kırgınlık çıkabilir. Fakat (tek) çocuğun başkalarıyla ilişki kurması için ilk yaşlardan daha uygun bir zaman olamayacağı unutulmamalıdır. Bunu kazanmak herhangi bir eşyadan daha değerlidir ve daha uzun sürer.

Bir kişiyle geçinebilmek, arkadaşça ilişki içinde bir şeyleri paylaşabilmek, başkalarının başka özellikleri olduğunu görebilmek, kardeşler arasında kendiliğinden öğrenilir. Tek çocuk, diğer çocuklarla ilgilenmeye başladığı küçük yaşında bunları etkili şekilde öğrenebilir. Bu çok gerekli ilişkiyi çocuk kendisi kuramayacağına göre, iş anne ve babanın yardım etmesine kalır.

En yakın yer kuşkusuz, çocuğun mutlu olduğu çocuk bahçeleri, parklar, yüzme havuzlarıdır. Bir anne bana şunu anlatmıştı: Anneler Danışma Bürosu'na gitmiş ve orda bekleyen annelere sormuş: "Söyler misiniz, siz de bazen çocuğunuzla yapayalnız mısınız?"

Anneler ve çocuklar için açılmış jimnastik kurslarına başvurun! Veya çocuk doktorlarının bekleme salonuna.

Tek çocukların en erken hangi yaşta başka çocuklarla iletişime geçmeleri sağlanmalıdır?

Öyle çok tek çocuk var ki, artık *yalnız* kalmaları gerekmiyor. Çocuğunun arabasını iten sempatik ve biraz *yalnız görünen* bir anneye, çocuklarınızı bir süre yan yana gezdirebilir misiniz diye sorun. Pek çoğunun, sevinerek kabul ettiğini görüp şaşıracaksınız.

Buluşma Yeri: Hayvanların Bulunduğu Yerler

Tatilde, hele hele en iyi kız ve erkek arkadaşlarla gidilmişse, paylaşılan sevinç daha da değerlenir.

Tanja adında bir kızı olan bir arkadaşımın yıllardır tekrar tekrar anlattığı, kendisi, kızı ve kızının kız arkadaşı ile ilgili bir anısı vardır:

"Önceleri bir otelde veya pansiyonda üç kişi geniş bir oda tutuyorduk. Fakat yavaş yavaş 'rahatsız' etmeye başladığımı anladım.

İki kız baş başa kalıp eğlenmekten hoşlanıyorlardı. Yastık dövüşü yapıyorlar, gece yarılarına kadar gevezelik ediyorlar, çevrede araba bulunmadığı için, kaçamak yürüyüşler yapıyorlardı - bensiz. Benim fazla gelmeye başlamamla beraber, Tanja'nın kendine güveninin arttığım fark ettim."

"Bugün artık (elbette arkadaşlarının ailelerinin izniyle), kızlar için bir oda, aynı koridor üzerinde benim için ayrı bir oda tutuyoruz. Bunun çok yararı var. Kızlar hem devamlı *denetim altında* tutulmamış oluyorlar, hem de gerektiğinde benim yakınlarda olmamdan güven içinde oluyorlar. Benim için yararlı yanı şu: Rahatça çalışabiliyorum veya evde okumaya fırsat bulamadığım bir kitabı okuyarak dinleniyorum."

"Ben erken kalkmaya alışık olduğum halde ve 'kızlarımın' genelde uykuyu sevmelerine karşın, şimdi onlar benden önce ayakta oluyorlar. Ben kahvaltıya geldiğim zaman onlar bitirmiş, hatta ya biraz dolaşıp temiz sabah havası koklamış, ya da hayvanlara yem vermiş oluyorlar. Tanja'yı *yalnız benimle yapacağı* çok daha uzun sürecek bir tatil, bu 8-10 günü geçmeyen ortak tatil kadar mutlu edemez."

"İtiraf etmeliyim ki önceleri, *bir tanemin* bağımsızlaşmaya doğru attığı bu adımlar, beni çok çelişkili duygular içinde bocalatmıştı. Tek başına çocuk büyüten anneler genelde 'her çorbada tuzları bulunsun' isterler. Ama artık Tanja'nın ben olmadan da mükemmel idare ettiğini görünce gurur duyuyorum. Şimdilerde öğrendiğim en önemli şey ise, benim fazla görülmeye başlamam oldu. Bu, şimdiye kadar öğrendiklerim içinde bana pek ağır geldi."

Ama biz henüz devamlı anne baba ile bir arada olmanın tek çocuğa yetmediği tatildeyiz. Çocuk, çocuk ister; tatilde bile. Özellikle tatilde. Hiç değilse belli saatler için.

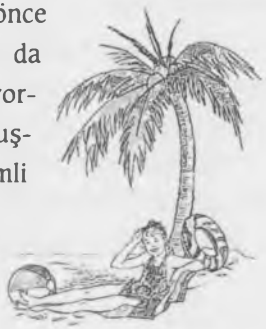
Tatillerini çiftlikte geçiren (oralarda çocuk çoktur) veya çevrede oyun alanları bulunan yere yakın olanlar için *can sıkıntısı* sorun değildir. Ama diğerleri ne yapsın?

Bir anne bana şöyle dert yanmıştı: "Orta yere çıkıp da, şurada benim biricik çocuğum yalnız, lütfen onunla oynayın, diye bağıramam ya! Üstelik kocam da tatilde kafasını dinlemek istiyor. Hakkı var."

Bence de hakkı var. Ama çocuk ara sıra başka çocuklarla oynamak istiyorsa bunun ayarlanması gerekir. Tatil yerlerindeki danışma bürolarından veya tur merkezlerinden genellikle çocuklar (ve büyükler) için *eğlence* yerlerinin nerede olduğu öğrenilebilir.

Ortaya çıkıp, "Biricik çocuğum çok sıkılıyor, onunla oynayın!" diye bağıramayacağınıza göre, çocuğunuzun arkadaş ortamı kurması için neler yapabilirsiniz?

Şu bir kuraldır: Hayvanların bulunduğu her yerde çocuklar da bulunur. Kızım ata binmesini öğrenmeden çok önce, midilli çiftlikleri ve haralarda harika deneyler edindim. Bu sırada binicilik tatil merkezleri yerden biten mantarlar gibi çoğaldı. Yerleri biraz uzakta da olsa: Zahmete değer. Yalnız oraya geniş zaman ayırmalı. Çocuklar çok küçük de olsalar, atlara binemeyip yalnızca seyirci de kalsalar gördükleri onların çok ilgisini çekiyor. Oradan güçlükle ayrılıyorlar, yeniden gitmek istiyorlar. Üstelik öyle bir yerde daha önce görülen çocukları yeniden görme şansı da doğuyor. Çocuklar birbirleriyle konuşuyorlar, anlaşıyorlar ve ertesi günü orda buluşmak için sözleşiyorlar, böylece ilk önemli iletişim kurulmuş oluyor.

Kumsalda, herkesin kendini kumlara hapsetmesine kızan bir baba tanı-

rım. Bu baba, iki yaşındaki oğlu ile beraber kıyıda, suya yakın bir yerde bir *kumdan adam* yapmaya çalışıyordu. Kumdan adamlar çeşit çeşit olur; ama kumdan adam yapmanın ortak bir özelliği vardır: Bir baba ve bir oğul başlarsınız, bitimine yakın çevrenizin çocuklarla dolduğunu görürsünüz. Herkes o şişko kum adamın üstüne bir şey koymaya kalkışır. Kumdan adamı anlatması biraz zor. Bu, ıslak kumdan yapılmış, üç yaşındaki bir çocuktan daha büyük ve çok şişman karınlı bir heykeldir. Gözleri deniz kabuklarından, saçları yosundandır ve kum şatosundan daha sağlamdır. Kocaman karnının üzerini denizden çıkan türlü kabuklular süsler.

Kum adamı yapan baba ve oğlu yorulmak bilmiyorlardı. Önceleri baba çocuğun biri gelip başına dikilerek yaptığı şekle bakınca şaşırıyordu. Dalga gelip hepsini dağıtmadan çocuğuyla yalnız başlarına bunu tamamlayamayacaklar diye korkuyordu. Sonunda, küçük seyirciler harekete geçtiler. Bir anda yardımcılar çoğaldı. Herkes kum adamı bitirmeye çalışıyordu. Bu çabaya karşın kabaran bir dalganın onu yıkıp dağıtması neşeyle seyredildi.

Kum adam yok olduktan sonra birkaç çocuk orada kaldı, küçük çocuk ve babasıyla ahbap oldular. İşte kum adam böyle bir miras bırakmıştı.

Tek çocuk, yalnız çocuk mudur? Anne baba, çocuğun yalnızlığını giderebilir mi?

Heykel yapımında biraz yetenekli olan, tanıdığım bir anne de aynı olayı bir *kardan hayvan* yaparken yaşamıştı. Kış tatili sırasında kızı Marion'la beraber kaldıkları pansiyonun bahçesinde bir kutup ayısı yapmaya başlamışlar. Elbette bir kardan adam da yapabilirlerdi; ama Marion ille de kutup ayısı istemiş. Pansiyondaki bütün çocuklar yardıma gelmişler. Bazıları kahvaltıda sormuşlar: "Bugün

ne yapılacak? Gene ayı mı? Yoksa deve mi? Fil mi?" En sonunda kar hayvanlarını suluboyayla boyamışlar. Böylece, ara sıra utangaçlığı tutan küçük Marion da daha büyük çocuklarla farkında olmadan arkadaş oluvermiş.

ANNE BABA VE BİRİCİK ÇOCUKLARI

Barbel ile üniversitede okurken tanıştım. Bir konuşma sırasında gayet yavaş bir sesle ve anlatılması güç bir bakışla, "Ben çocuklarımı bambaşka bir şekilde yetiştireceğim." demesiyle gözüme çarpmıştı.

Sonradan, sıkı fıkı arkadaş olduğumuz zaman, Barbel'in, kendi deyimiyle *bir çılgınlık nöbeti içinde* ve sevdiği bir gencin etkisiyle, öğrenmekte olduğu mesleği *tepip, önce kendisi hakkında bir şeyler öğrenmek için* üniversiteye kaydolduğunu öğrendim. Anne babası şok olmuştu. "Bari tıbbiyeye girseydi..." diye acınıyorlardı. "Önce şu göz doldurmayan genç arkadaşı, şimdi de sosyal pedagoji!" Üstelik, Barbel 27 yaşındaydı; yani çoktan evlenmiş olmalıydı. "En iyisi de bir devlet memuru ile, onlar işsiz kalmazlar."

Fakat o sessiz, söz dinleyen, 26 yaşında bile *evden ayrılıp* kendi başının çaresine bakmaya cesareti olmayan Barbel yoldan çıkmıştı. Yaşamında ilk kez... Aslında ikinci kez demek gerek; ama ilkinde olay başka türlüydü: Barbel *her şeyden bir anda kurtulmak için* bir sürü hap yutmuştu. Kurtarıldı. Geriye baktığında bunun iyi mi, kötü mü olduğuna karar veremiyor.

Barbel tek çocuk olarak büyümüştü. İlk üç yaşına kadar yalnızca annesiyle yaşamıştı. Babası dış ülkelerde montaj işleri yapıyor ve eve seyrek dönüyordu. Üç yaşından sonra bu değişti. Artık babası bulundukları yerde çalışıyordu; kuşkusuz, bazı kısıtlamalar-

dan sezildiği gibi, daha az kazanıyordu. Babası Barbel için yabancıydı; onu annesiyle ikisinin yaşamına bazı haklar da ileri sürerek sokulmuş bir eklenti gibi görüyordu. Onunla ilgili ilk anısı bir şok olmuştu. Bir gün çocuk bütün masumiyetiyle, keşke babası uzakta olsa, hatta ölse ne iyi olur, deyivermişti. Afrika'dayken gerçekten yaşamını yitirebileceği bir kaza da geçirmiş olan baba kendini kaybetmiş ve çocuğun suratına bir tokat atmıştı. Belki fazla kuvvetli değildi; ama Barbel'in burnundan kan boşanmıştı ve çocuk çok korkmuştu. Annesine daha çok sokuldu. Bu da ayrı bir sorun oldu.

Annesi çocuğu için, "O benim varım yoğum, her şeyimdir." diyordu ve Barbel için yaptığı fedakârlıkları, nelere katlanıp nelerden vazgeçtiğini sayıp döküyordu. Bütün bunlara karşılık ondan örnek davranış bekliyordu. Eyvah.

Barbel beyaz elbisesini kirletmiş, eyvah Barbel yine bir şey kırmış, bir şeyler istemeye kalkıyor. "Olmaz, bırak! Bunu yapamazsın! Çek elini!"

Barbel daha okula başlamadan önce, annesi ona bazı şeyleri öğretmeye başladı. Sırf öğretmen bir şey sorarsa Barbel bilebilsin diye... Sopa hep yanı başında duruyordu. Anne kolayca *kararabiliyor*, sopa da ona yardımcı oluyordu. Genellikle Barbel'in sopayı görmesi yetiyordu. "Yirmi yıl boyunca hep şunu dinledim: Sen bensiz bir hiçsin. Hiçbir şey yapamazsın, sen adam olmazsın. Daha sonraları da: Bir işe yaramazsın!"

Beklentiyi karşılayamayan çocuğa duyulan kızgınlık, ebeveynin kendisine duyduğu nefreti mi gösterir?

Halbuki annesi Barbel'i adam etmek için ne de çok gayret göstermişti. Onu süslü elbiselerle, bukle bukle saçlarla dolaştırmış, ona bir şeyler öğretmiş, ikazlarda bulunmuş, hatta tehditler savurmuştu: "Bak, eğer... Sonra..!"

Gittikçe daha çok içine kapanan, inatlaşan çocuk karşısında anne şaşkı-

na dönüyordu. Kaderin cilvesi: Barbel'in buluğ çağı, annesinin menopoza giriş dönemine rastladı. Barbel geriye baktığında, ikisinin de çok zorlu günlerden geçtiğini hatırlıyor. Annesi kaç kez kızının yüzüne şöyle haykırmıştı: "Senin böyle olacağını bilseydim, seni öldürür, birkaç yıl hapiste yatardım daha iyi! Sen beni mezara sokacaksın!"

Vaktiyle anne babanın yapamadıklarını çocuğun başarmasını beklemek haksızlık mıdır?

Geçirdiği kalp sıkıntıları sözlerini doğrular gibiydi. Hele annesi ona, "Bak, beni ne hale koydun, bu senin marifetin!" diye söylendikçe Barbel bir daha dönmemek üzere kaçıp gitmek istiyordu. Ama kendisine güveni yoktu. Hem nereye gidebilirdi?

Bugün Barbel şöye söylüyor: "Gerçekten bazen tahammül edilmez olurdum; ama hep söz dinledim. Ne gençlerle dolaştım; ne içki, ne sigara içtim. Sadece onun istediği gibi değildim; mesele buydu." Çocukluğunda Barbel kendisinin çok kötü olduğuna inanıyordu. Anne babası için yüz karası olduğunu düşünüyordu. Okulda hep daha kötüye gidiyordu. Ailesi onu liseye verdiğine pişmandı.

Babasının en sevdiği ve sık sık tekrarladığı ilke: "Bir çocuğun iradesi kırılmalı." Ve bir diğeri: "Çocuk iradesi bataktır." Babası da tıpkı annesi gibi sıkı bir disiplin içinde yetiştirilmişti, ikisi de bunun doğruluğuna inanıyorlardı. Kendileri de, bir sürü kardeşleri de *terbiyeli insanlardı* ve Barbel de *terbiyeli* olmak zorundaydı.

Fakat Barbel çok uygunsuz şeylere ilgi duyuyordu. Artist olmak istiyordu ve tiyatro hakkında eline ne geçerse okumuyor adeta yutuyordu.

"Hesap yapmaya geldi mi aptal, ama maskaralık yapmada ondan iyisi yok!"

Gerilim gittikçe büyüyordu. Günün birinde kendisine hiç benzemeyen ve gittikçe yabancılaşan çocuğuna annesi şöyle

bir tehditte bulundu: "Gece uyurken, ne biçim bir şeytan olduğunu herkes görsün diye, suratına jiletle damga yapacağım." Ondan sonraki yıllarda Barbel geceleri korkuyla uykusundan uyanmaya başladı. Benim kendisini tanıdığımı sırada 27 yaşındaydı, hâlâ sivri ve kesici şeylere karşı korku duyuyordu.

Anne babanın çocuğuna çizdiği gelecek, gerçekten çocuk için mi çizilir?

Annesi Barbel'in ona güvenmemesine kızıyordu. Bir saç firketesiyle onun hatıra defterinin kilidini kurcalayıp yazıları denetliyordu.

Aile ilişkileri öylesine bozuldu ki sonunda anne babasının evlilikleri de çatırdamaya başladı. Annesi bütün kabahati Barbel'e yüklüyordu: "Kavgalar hep senin yüzünden!"

Babası, "En iyisi, çabucak koca bulup evlenmesi." diyordu.

Annesinin bu konuda da belli kuralları vardı. Damat siyah saçlı olmalıydı. (Barbel'in babası sarışındı.) Asla Barbel'den kısa olmamalıydı. Barbel'in iki çocuğu olmalıydı, en iyisi bir kız, bir oğlan. Eğer Barbel kocasına karşı bir terbiyesizlik yapacak olursa, vay haline! Annesi damadının yanında olacaktı; çünkü -çocuğunu ne kadar severse sevsin- hep haklıdan yanaydı! Elbette onun da söyleyecek birkaç sözü olacaktı. Barbel'in annesi kızının evlilik portresini çizmişti. Fakat Barbel bu haliyle evlilik için daha çok beklerdi. Her şeyden önce biraz fazla yemesi gerekiyordu; çünkü annesinin gittikçe şişmanlamasına karşın, Barbel gittikçe zayıflıyordu. Gözlerinin altı simsiyah olmuştu. Annesine göre, "bitmiş, tükenmiş, tam bir iskelet"ti. Evde olduğu zamanlar Barbel'in odasına kapanıp durmadan kitap okuması da onu kızdırıyordu.

Kızı on yedi yaşına geldiğinde annesi, "Sen ne biçim insansın!" diye bağırıp kızı çok yaralayan ifadeler kullanıyordu. Barbel, "Annemin söylediklerinin etkisinden bugüne kadar kurtulamadım!" diyor.

Anne baba, çocuğun davranışına mı kızar, kişiliğine mi?

Barbel, babasının aracılığıyla bir eczanede çalışmaya başlar. "Bu iş çok canımı sıkıyordu." diye anlatıyor. "Fakat oradaki insanlar bana çok iyi davrandıkları için dayanmaya çalışıyordum. Sanırım beni korumak zorunda olduklarını hissediyorlardı. Her zaman hatalarımı ört bas ediyorlardı. Her ne ise, beni işten atmadılar." Bunda, Barbel'in yanlışlarını düzelten esmer, genç eczacının çok payı olsa gerek.

Barbel'in annesi bunun farkına çabuk vardı. Hemen uygun imalara başladı ve "torunlarından" söz açtı. Bu yüzden, "eczacıya birazcık âşık olan" Barbel, çıraklık süresi tamamlanır tamamlanmaz eczaneden ayrıldı.

"Annemin dırdırlarına daha fazla dayanamadım."

Barbel ailesine inat, onların hiç *uygun* bulmadığı bir adamla flörte başladı. Evde *kıyamet koptu*. Baba bu ilişkiyi suskunlukla karşılarken annesi açtı ağzını yumdu gözünü. "Daha işe girmeden (Barbel artık başka bir eczanede çalışıyordu) uzun bir vaaz dinledim. Eve her dönüşümde aynı şey tekrarlanıyordu. Bu sırada sarf edilen kelimeleri tekrar etmeme imkân yok. Böylesini ne önce, ne sonra hiç kimseden duymadım! Bunlar öyle küçültücü şeylerdi ki, erkek arkadaşıma söz etmeye hiç cesaret edemedim."

Neticede erkek arkadaşıyla ilişkisi sona erdi.

Bugün Barbel annesi ile arasına yüzlerce kilometre uzaklık koymuş durumda. Yılda bir iki kere birbirlerini görüyorlar. "Bu yeter!" diyor Barbel.

Yüksek tahsili ve o sıradaki arkadaşı (şimdiki kocası) "bu aile felaketinden kurtulmasına" yardımcı olmuş. Ama ailesinin etkisinden henüz tamamen kurtulmuş değil. "Tahsilime ve Dieter ile evlenmeme rağmen annemden büsbütün kopamadım. Onun evde oturup benim çocuklarımı, torunlarını beklediğini düşündükçe içimi korku sarıyor. En çok da, ya onun gibi bir anne olursam korkusu."

"Ben senin iyiliğini istiyorum." Bu sözü Barbel annesinden bıkıncaya kadar dinlemişti. *Ben Yalnız Senin İyiliğini İstiyorum*, Sebaldt ve Krauth'ın yazdıkları kitabın adı. Mutlaka okunması gereken bu kitap, egoizmleri yüzünden, çocuklarının çarpık bir şekilde gelişmesine yol açan -Barbel'in annesi gibi- anneleri konu almıştır. Burada söz konusu edilen ortalama anneler değil, üstün annelerdir. Bunlar *iyi bir anne olma sanatını* çevrenin takdir dolu bakışları altında ve mükemmel bir şekilde başarmak adına çocuklarının kişiliğini yok ederler.

Tek çocuk, iftihar edilecek bir eser olarak mı görülmektedir?

Barbel örneğinde bu işin etkisi son haddine vardı. Neredeyse intihar ile sonuçlanacaktı. Bu gibi durumlarda *anne etkisi* kendini pek belli etmez; çoğunlukla gözlerden uzak kalır.

Okul öncesi yaştaki küçük çocukların yarıştığı salonlarda, film stüdyolarında, bale okullarında, buz pateni alanlarında, öğrencilerin zirveye çıkmak için ne pahasına olursa olsun, daha iyi, daha hızlı, daha güzel olmak için zorlandığı her yerde, çocuğun arkasında onu ya severek ya korkutarak yöneten parmaklar bulunması çok olağandır. Annenin veya babanın vaktiyle yapma olanağı bulamadığı şeyi çocuk gerçekleştirmelidir: Çocuk zararı telafi edecek bir *yedek obje*dir. Ya da kendi kendini cezalandırma eğilimine boy hedefi olur: Barbel gibi.

Barbel parmakla gösterilecek bir çocuk olmalıydı: terbiyeli, itaatkâr, güzel. Annesinin *iftihar edeceği* bir *eser* olmalıydı; annesi, çevrenin gittikçe artan beğeni ve takdirini görerek *iyi bir anne* olduğuna ve çok büyük iş başardığına inanmalıydı. Ama Barbel tam tersi bir gelişme gösterdi. Üzülen kim oldu? Barbel'in yanlış gelişmesi sonucu anne tükendi. Kendi kendisinden *nefret etmemek* için Barbel'den nefret etmeye başladı. Oysa çocuğunu *her şeyden fazla* seviyordu.

Bir sıcak bir soğuk duş gibi, bu şartlı *sevgi* ve şartsız *nefret* Barbel'in benliğini boğdu. Olağandışı bir durum belki; fakat o derecede de aydınlatıcı.

Rakipsiz Sevgi...

İlişki açısından en kötü girişim, annenin kızgınlığını çocuğun herhangi bir hareketine karşı değil de, tüm kişiliğine karşı yöneltmesi ve kendisinden sevgiyi esirgemesidir.

Barbel'in annesi, "Bu yaptığın iyi değil." demiyordu; "Bunu yaptığın için sen kötüsün." diyordu.

Üstün anne, "Bu yaptığından hoşlanmadım." demez. Üstün anne, "Bunu yaparsan seni sevmem." der.

Bunu hem sözle, hem de daha kötüsü bakışları ve hareketleriyle, bütün tutumu ile belli eder. Ve çocuk ona boyun eğer.

Üstün anneler kendilerini hiç belli etmezler, göze hoş görünen maskeleri vardır. Örneğin, "çok meraklı"dır, "çok yüz verir", "çok fedakâr"dır, "işçi arı"dır. (Barbel'in annesinde hepsinden biraz vardı.)

Altı yaşında bir çocuğun, okula annesiyle değil sınıf arkadaşlarından biriyle gitmeyi tercih ettiğini söylemesi üzerine, annesinin, "Böyle söylemen beni üzüyor." dediğini bilirim. Annenin yüzü bunu söylerken öyle acıklı bir hal almıştı ki çocuk korku içinde isteğinden vazgeçti.

_Anne etkisi_ne _tek_ çocuklar daha mı çok maruz kalırlar?

Annelerin bireyciliği hem tek çocuklar hem de kardeşli çocuklar arasında aynı ölçüde kurban bulabilir. (Psikolojik araştırmalar bunu kanıtlıyor.) Madem *anne etkisi* daha ziyade orta kesimde görülüyor ve madem tek çocuklar esas olarak bu orta kesimin *eserleri*, öyleyse tek çocukların özellikle tehlikede olduğu apaçık ortadadır. Anneler, böyle bir tehlikenin varlığını kabul ettikleri an, ona yenik düşmemek için ilk adımı da atmış olurlar.

Tek çocuklar aşırı sevgiye ve aşırı beklentiye mi maruz kalırlar?

Barbel'in hikâyesini okuduktan sonra belki siz, bu biraz fazla *sevgi* değil mi diye soracaksınız. Bu kadar çok sevgi biraz bölünmüş olsa daha iyi olmaz mıydı? Hele bütün istekler sevginin karşılığını alma isteğinde yoğunlaşmışsa? Sevgi aşırı taleplerle, aşırı beklentilerle ve aşırı bir baskıyla bağdaştırılıyorsa?

Ben derim ki: Sevginin kökü hastalıklıysa, kardeşlerin olması da hiçbir şeyi kurtarmaz. O zaman da, birinin öne çıkarılması, diğerinin geri itilmesi oyunu başlar, kardeşleri birbirine karşı koz olarak kullanma başlar.

Habil ile Kabil'den Karamazof kardeşlere, halk masallarından Buddenbrook ailesine, kardeş sıralaması araştırmasındaki tek tek örneklerden Christiane F.'e kadar uzanan bir çizgi de ispat edilmiştir ki, ana baba *sevgisi*, eşit ölçülerle bölünen bir pasta değildir.

Soru şudur: İçlerinde en kötü durumda olan kimdir? Pastanın en küçük parçasını alan mı; yoksa pastanın hepsini yemeye izinli (ve zorunlu) olan mı?

Bana kalsa ("tipik bir tek çocuk") ben şunu yeğlerim: Pastanın hepsini almak; elbette daha iyi bir şartla ve eğer lezzetli ise.

Küçük Koalisyon

Birçok anne baba ikinci çocuk isteklerini şu sözlerle belirtirler: "Çocuğumuzun tek olarak kalmasını istemiyoruz." Bu bölümde, düşündüklerini bir adım öteye götüren aileler söz konusu edilecek. Bu ailelerin ikinci bir çocuk için en önemli gerekçeleri şuydu: "Çocukların gerektiğinde büyükler karşısında bile bir *birleşik cephe*, anne babaya karşı bir çeşit koalisyon kurma olanağı kazanmaları gerekir." Ve böylece Silvia, küçük kız kardeşi Sigrid'e kavuştu.

Silvia ve Sigrid ilginç bir çift oluşturdular: Beş yıl birbirlerinden uzak, huyları birbirine son derece zıt, ilişkileri tam kedi köpek dediklerinden. Silvia'nın kapısının üzerinde kocaman, el yazısıyla yazılmış, Sigrid'e yönelik birkaç notla beraber bir giriş yasağı levhası asılı duruyor. Kuşkusuz, Sigrid becerikliliği sayesinde -Silvia okuldayken- bu yasağı çiğnemeyi biliyor. Fakat sonra kıyamet kopuyor; çünkü Sigrid ne zaman Silvia'nın odasına dalsa arkasında ablasının mabedine girdiğini belli edecek izler bırakıyor.

Silvia okuldan döndüğü zaman, biri görünmez adam olup Sigrid'in odasına saklansa, aşağıdaki sahneye şahit olur:

Silvia'nın kızgın sesi: (Sigrid'i yakalamış) Yeter artık! Bıktım senden! Bak ben üç der demez vazgeçmezsen inan seni pencereden dışarı atarım! Sigrid!

(Silvia sırtüstü yatan Sigrid'in üzerine diz çökmüştür.)

Sigrid: (Ağlamaklı) Ayyy! Silvia yapma! Yapma!

Silvia: Ay! Şimdi seni... Aman! Bugün spor dersinde düştüğümü biliyorsun değil mi? Kanamıştı. Tam yaramın üzerine vuruyorsun! Yeter artık! Sigrid! Sigrid! Şimdi seni atacağım!

(Sigrid'in çığlıkları duyulur. Sigrid elbette pencereden atılmaz.)

Sigrid: O beni dövüyor, tırmalıyor, ısırıyor!

Silvia: Bir şey yapıyorsam sebebi var. Bugün yüzümü tırmaladı, işte şurayı. Ben de onu tırmaladım.

Sigrid: (küskün) Bana hep kötü davranıyorsun. Kötüsün.

Kardeşler arası uyum mu? İkisini de ilgilendiren konular olduğu zaman birdenbire aralarında sanki gizli bir anlaşma varmışçasına canciğer oluverirler. Anne baba onlara kızmaya kalkıştı mı karşılarında hareketli, dört ayaklı bir engebe bulur; sözleri sele dayanaklı bir baraja çarpar ve akıp gider.

Bu, özellikle bu iki kız kardeşin annesi için çok önemliydi. Şöyle düşünüyordu: "Ben güçlü anne babanın karşısında kardeşlerin sağlam bir birlik içinde bulunmasını çok iyi buluyorum. Anne babasının karşısında yalnız kalan tek çocuğun en büyük problemi bence budur. İki çocuk bir birlik kurabilirler. Bunu kendi çocukluğumdan bilirim. Anne baba biraz ters davranıp çocuklarına anlayış göstermeyecek olursa, kardeşler aralarında bunu tartışabilir, birbirlerini teselli edebilir veya ne yapabileceklerine birlikte karar verebilirler."

Kardeşi olmayan bir çocuk, ailesiyle veya arkadaşlarıyla bir çatışma yaşadığında, kendisini kötü hissettiğinde kime sığınır?

İşte, Sigrid ile Silvia'nın sıkıca birleştikleri durumlar bunlardı.

Kavga çıkınca tek çocuk ne yapar? Huzursuz olduğu zaman kime sığınır? Üzüldüğünde kime içini döker? Kendine güveni eksildiğinde kimden *güç* alır?

İşte burada, yaşıtlar arası arkadaşlık, birlikte oynamanın, birlikte çalışmanın ve birlikte gezmenin çok ötesine varan bir önem kazanır.

"Ben her şeye açık bir insanım, çocuğum her şeyini bana açabilir." diyen tek çocuklu aileleri çok dinledim. Ben de çok defa böyle konuştum. Ben de aynı fikirdeyim.

Ama çocuğumun *her şeyini* bana açmak isteyeceğinden pek emin değilim.

Bazı yaşam sorunları, sırlar ve içten yakınlıklar, büyüklerin pek *anlayabileceği* şeyler değildir, hatta onların karışmamaları da gerekebilir. Bu konuların kız veya erkek arkadaşlar arasında konuşulması, çocuğun aileden kopma sırasında ihtiyaç duyacağı *kişilik gelişimi* için çok önemlidir. Özellikle buluğ çağında, (aynı cinsten) bir arkadaşla çocuğun duygularını, düşüncelerini paylaşabilmesi büyük değer taşır. Bu duygular ara sıra (özellikle) kendi anne babasını hedef almış olsa bile...

Kızgınlıkla Nereye Varılır?

Bazı günler İnke okuldan eve iyice *dolu* geliyor. Altı saat ders (ikisi İngilizce)... Matematik ödevi yanlış olmuş, bunun sıkıntısı yüzünden, önceden ezberlediği kelimeler de aklından çıkmış. ("O kadar da çalışmıştım!") Üstelik yapması gereken bir yığın ev ödevi... İnsan patlayacak gibi olur. İnke de öyle oluyor.

Olay öğle yemeği sırasında yaşanıyor. İnke'nin annesi tam vaktinde bürodan dönüp, İnke'nin en sevdiği yemeği hazırlamış; salata ve tatlı dahil. İnke, tabağını can sıkıntısıyla karıştırıp duruyor.

Annesi boş yere onunla konuşmayı deniyor, sonunda anlayışlı bir sesle soruyor: "Okulda bir şey mi oldu?"

Bu yetiyor. İnke çatalını sertçe tabağın içine fırlatıyor.

"Okulda bir şey mi oldu?" diye annesinin taklidini yapıyor. "Ne olmadı ki! Sus da beni sinirlendirme!"

("Hım!" diye düşünüyor annesi. 1. derece alarm.")

"Ne yani, soramayacak mıyız?" Biraz sonra yalvarırcasına: "Gel biraz bir şeyler ye!"

"Karnım aç değil! Olsa bile! Senin bu annelik pozların yok mu! 'Biraz bir şeyler ye'ymiş. Çık, çık, çık, çık! Ben bebek değilim!"

Kalkar ve kapıyı çarparak çıkar gider.

Ardından odasından Pink Floyd'un müziği bangır bangır duyulur. Anne içini çeker. Hiçbir şey kâr etmez. Üstelik şimdi yukarı çıkıp sesi biraz kısmasını söylemek gerekecek. Kira kontratında ev halkının öğle saatinde gürültü edilerek rahatsız edilmemesi koşulu vardı. İnke de zaten bunu bekliyor.

Tek çocuklar kızdıklarında hırslarını kimden çıkarırlar?

"Bu evde hiçbir şeye izin yok! Hiçbir şey yapılmaz! Asla!"

Kardeşi olmayan bir çocuğun tersliklerine daha mı anlayışlı yaklaşmak gerekir?

İnke gerçekten böyle kıyameti koparacak kadar *dolu* muydu? Gerçi annesinin geri çekilmesi sırasında söylenmesi gereken her şeyi söyledi, hem de avaz avaz; ama öyle pek fazla kızmış bir hali yoktu. Müziğin sesi de kısıldı.

Annesi, "İşte bitti!" diyerek soğuyan yemeği yeniden ısıtıyor. *Böyle durumlar* pek sık olmaz. Ara sıra. İnke okuldan gelir ve çatacak yer arar. Elbette annesine çatacak. Başka kime çatsın?

Küçüklerle dalaşmanın anlamı yok, arkadaşlarını kırmak akılsızlık olur, kâğıtları parçalamak aptallık, porselen tabakları kırmak pahalıya gelir, kızdıracak kardeş de yok!

Böylece İnke, öğlene kadar okulda tersliklerden kaynaklanan ve biriken tüm *hırsını* annesinden çıkarıyor. Bu *birikimi* cumartesi gününe rastlasaydı babası da payını alacaktı.

Psikolojide buna *ruh sağlığı* deniyor. Komşular ise *küstahlık* diyorlar (çünkü duvarlar çok ince). Büyükanne ilk defa böyle bir *olaya* tanık olduğunda *nankörlük* demişti: "Kızım üstelik onun en sevdiği yemeği yapmıştı."

İnke'nin annesi yine gülüyor: "İnke bana böyle çıkışlar yapınca biraz kızıyorum. Ama olsun. Yarım saat sonra yeniden geliyor ve tamamen değişmiş oluyor."

Annesi İnke'ye gerçekten darılmıyor.

Babası, "Hırsını başka nasıl atacak?" diye soruyor. "İnke'nin de biraz boşalmaya hakkı var. Okulda terslenecceğine evde terslenmesi daha iyi..." Konuşmamızı sürdürürken ekliyor: "Biliyor musunuz, okuldayken ben de pek parlak değildim. Ve ne aksiliktir, beni bütün sınıfın önünde rezil etmekten sanki zevk alan bir öğretmenim vardı. Kısacası, böyle günlerden sonra eve döndüğümde kızgınlığımı önce küçük kardeşlerimden çıkarırdım. Sonra kendimi rahatlamış hissederdim."

Bir çocuk nasıl karamsar bir insan olarak yetişir?

Onun bu sözlerine yürekten inanıyorum; çünkü bugün bile hatırlarken keyifleniyor. "Sonra ilk fırsatta bana karşı birleştiler. Demek istediğim şu: Kardeşler arası çekişmeler bunalımların boşalmasını sağlıyor. İnke bundan yoksun. Evde sürtüşme yapabileceği bir alan yok. Bunun için eşimle ben biraz dayanıklı olmaya karar verdik. Ara sıra İnke'nin çekicine örs oluyoruz."

Bütün anne babalar İnke'ninkiler gibi düşünmüyorlar.

Bir çocuk evde hırsını ne derece gizlemek zorunda bırakılırsa, dışarıda o derece şiddetle boşalmaya kalkar. Amerikalı Sosyolog Sebaldt'ın yazdığı gibi, "güvensiz ve hain olur. Hep istenmediğini zanneden, karamsar bir insan olarak yetişir."

İnke'nin bu duyguyu taşımadığı belli.

İnke, anne babasından şöyle söz ediyor: "Gerçi karşı saldırıya geçiyorlar; ama işi teröre vardırmıyorlar. Onlara böyle davrandığım için sonradan canım sıkılıyor. Ama onlara bunu uzun uzun anlatmam gerekmiyor. Zaten onlar da biliyorlar. Ve benim onların bildiğini bildiğimi de biliyorlar. Yani, sonunda her şey normale dönüyor."

Bu gibi örneklerin kötü tarafı, bir *reçete* gibi yaygınlaştırılamaması. İnke ile ailesi arasında olumlu sonuç veren şey, değişik yapıdaki başka bir ilişki çerçevesinde büyük bir hüsranla sonuçlanabilir. İnsanın kendi kızgınlığını denetlemesi, çocuğunun kırıcı davranışına dayanması reçetelerle sağlanamaz, bunun öğrenilmesi gerekir.

Gereksiz Görülmenin Zorluğu

"Robert'in işi iş. Sıkı bir dost ve arkadaş çevresi içinde. Dernekleri var. Biliyor musun, yakınlarda bir de kız arkadaş edindi." Sessizlik. "Artık yalnız dişi ağrıyınca beni arıyor." Bu biraz abartılı,

Robert'i tanırım. Bugün 14 yaşında. Küçüklüğünden beri annesine ne kadar bağlı olduğunu da bilirim. Fakat Hilde -eğitimci ve tipik bir pedagog- bana kendisinin Robert'i *özgürlüğe doğru* itmeyi nasıl başardığını anlatmaya çalışıyor.

Çok çocuklu aileler, çocuklarının kendilerine ait hayatlar kurmalarına daha mı kolay alışırlar?

Hilde bu konuda benden başarılı. Fakat insan onu iyi dinleyince, biraz da yakınma olduğunu seziyor. Özgürlüğüne kavuşan oğlu için gururla parlayan gözlerinde, iyi bakınca, insan biraz da serzeniş bulabiliyor. Hilde'nin kendi kendisini aldatmaya niyeti yok. O öteden beri Robert'in özgürlük isteklerini fark ettiği her yerde- desteklemiştir. Robert annesinden bağımsız olmalıydı; çünkü annesi çok sıkı bir anne-çocuk ilişkisinin zararlı olacağını biliyordu.

Hilde *eğitim amacına* ulaşmıştı. Robert annesinden kopmuştu. Hilde şimdi hep bulunmayı istediği yere gelmişti: Gerek duyulmayan kişi. Birdenbire şunun farkına vardı: Annelik hisleri, bir pedagog olarak öngördüğü amaca ayak uyduramıyordu.

Hilde, "Beni böyle birdenbire bırakıvermesi ve pazar günleri bile kendi arkadaşlarıyla çıkması prensip olarak çok beğenmeme ve istememe rağmen gene de beni düşündürüyor." diyor. Robert'in özgürlüğüne kavuşması onda *yepyeni şeylerin algılanmasına* yol açtı ve *onun bütün duygu dünyasını alt üst etti.*

Hilde anılarını tazelerken, "Bunun çok çocuklu anneler için daha kolay olduğunu birden anladım." diye anılarını tazeliyor. "Bü-

Aile kurumunu anlamlı kılan çocuk mudur?

yük ablam yavaş yavaş aileden uzaklaşmaya başladığında geride bizler vardık. Hemen öne çıkıp onun yerini doldurduk. İçimizden biri annemizi ya da babamızı üzdüğü zaman, ötekilerin sevgilerini göstermelerine fırsat doğardı. Yani, bence, annem her zaman okşayacak bir evlat buldu. Dengesi hiç bozulmadı. Zararı hep kapadı."

Benim neyim var? Hilde bu soruyu sormuyor? Yani yüksek sesle sormuyor. Ama *işitilmese* de belli oluyor. Hilde, Robert'in kişiliğini kazanmış olmasının bilincinde ve onu *sarsmamaya*, duygularını sömürerek onu *yolundan döndürmemeye* kararlı. Anne babalar için hiç de gerçekleştirilmesi kolay olmayan bir sloganı var: "Çocuğa yapışmamak!"

Hilde'nin sorunu tek çocuklu ailelerin aşağı yukarı karakteristik kaderidir. Çünkü tek çocuk yuvadan uçtu mu, ardında sonsuz bir boşluk bırakır.

Tübingenli bir çocuk psikoloğu olan Reinhard Lempp, tek çocuklu olmanın çocuk için değil ("Tek çocuk başka biçimlerde dengesini bulur.") daha çok anne baba için bir sorun olduğunu söyler.

Bir konuşma sırasında Lempp bana şöyle söylemişti: "Bir kurum olarak aile çok zayıf ayaklar üzerine oturmaktadır. Çocuğun başına bir hal gelse -eskiden difteriden ölürlerdi, bugün araba altında eziliyorlar- o zaman aile artık aile olmaktan çıkar." Bunun için aileler, bilinçsiz de olsa, hep bir korku içindeler ve *içgüdüsel olarak* biricik çocuklarını koruma çabasındalar.

Fakat en korkuncu olan ölüm bir yana bırakılırsa, çocuk *başına bir şey gelmeden* büyüse de sonunda kişiliğini bulduğu zaman, anne baba bunu da bir *kayıp* gibi görüyor ve öyle tepkiler gösteriyor. Hemen önlem alıyorlar. O zaman da anne baba ile çocuk arasındaki görünmez bağ bir kemende dönüşü-

yor ve çocuk, ailesinden her ayrılma hareketinde sıkıca geri çekiliyor. Tıpkı Angelika'nın durumunda olduğu gibi. On yaşındaki Angelika, arkadaşı Meike ve onun annesiyle birlikte birkaç günlük bir yolculuk yapmayı çok istemişti. Annesi babası izin verdiler. Kızlar sevinçten uçuyorlardı. Planlar yapıldı. Gidilecek yer araba ile üç saat ötedeydi.

Derken hareket günü geldi. Angelika'nın ailesi, onları eşyalarla birlikte istasyona kadar arabayla götürmeyi önerdiler. Ancak kararlaştırılan saatte yalnızca Angelika ile babası çıkageldiler. Angelika'nın gözlerinden ağladığı anlaşılıyordu. Annesine ayrılmak o kadar dokunmuştu ki, istasyona kadar gelecek halde değildi. Bu açıklamadan sonra Angelika'nın gözleri dolu dolu oldu. Babası da gözyaşlarını akıtmamak için kendini güç tutuyordu. Meike'nin annesi hemen bu işten vazgeçmeyi önerdi. Bunun için bu kadar üzülmeye gerek yoktu. Angelika gelmek istemiyorsa Meike ile yalnız da gidebilirlerdi. Fakat babası da Angelika da sözlerinde durmaya kararlıydılar. Angelika'nın yaşları dinmişti; ama suratı asıktı. Meike bozulmuştu. Oysa ne kadar da sevinmişlerdi. Böyle mi olmalıydı?

Aile bağı ne zaman aile kemendi olur?

İstasyona varış. Trenin gelmesi. Binilmesi. Kompartımana yerleşme. Koridora çıkma. Pencerenin açılması. Birkaç söz. El sallama. Tren hareket ediyor ve birden duygusal frenler patlıyor. Angelika'nın babasının gözlerinden yaşlar boşanıyor. Yüzü ayrılığın acısıyla allak bullak. Sanki hemen treni durdurup, kızını dışarı çekmek ister gibi bir hali var. Aslında içinden geçen de bu. Yaşlar yüzünden akıyor.

Meike'nin annesi bu öneriyi sunduğuna çoktan pişman olmuştu. Sonradan, Angelika'nın çok sevdiği büyükanne ve büyükbabasının yanında birkaç gün kalması durumunda da buna benzer

sahneler yaşandığını öğrendi. Ama bunu öğrendiği zaman artık ne yazık ki çok geçti; tatilleri zehir olmuştu.

Yolculuk boyunca Angelika'yı zaman zaman neşelendirmeyi ve güldürmeyi başardılar. Ama hemen ardından yüzü yine asılıyor ve gözyaşlarıyla ıslanıyordu. Aktarma yapmaları gereken istasyonda Meike'nin annesi Angelika'ya geri dönüp onu evine bırakmayı bir kez daha önerdi. Angelika kendisinin zorla götürüldüğü hissine kapılmamalıydı. Fakat Angelika eve dönmeyi istemiyordu. Herhalde kendisine tembih edilmişti. (Meike'nin annesi, hazır Angelika yokken odasında bazı değişiklikler yapılması tasarlandığını sonradan öğrendi.)

Kısa tatil böyle sürdü. Varışlarının ertesi akşamı Meike'nin annesi Angelika'nın ailesine telefon ederek onlara üzücü durumu anlattı. Arabayla çok yakın bir yerdeydiler. Sorun olmayacağına göre gelip sıla hasreti çeken çocuğu almalarını rica etti. Ama Angelika'nın ailesi onun odasını güzelleştirmekle uğraşıyorlardı. Bu öneri işlerine gelmedi. Ertesi gün bile uygun değildi. Hatta daha ertesi gün için bile işleri vardı.

Böylece tüm katılanları üzüntüye boğan, Angelika'yı ise gözyaşı içinde bırakan birkaç gün geçti. Sonunda Angelika'nın ailesi gözleri parlayarak, kurtarıcı melek pozunda gelip çocuklarını (yalnız çocuklarını da değil) *kurtardılar*.

Burada yanlış olan neydi?

Bir anne babanın biricik çocuklarını birkaç gün için yabancı bir insanın bakımına bırakırken karmaşık duygular içinde olmaları elbette doğaldır. Angelika'nın isteğine uyarak gitmesine izin verdiler; ama bu kararı içlerinden onaylamıyorlardı. Sözlerini geri de alamıyorlardı. Bunun yerine çok kaypak davrandılar. Anne gözyaşları içinde valiz hazırladı, baba ağlayarak el salladı. Kızları, anne baba ortada yokken de ağlamasını sürdürdü. Ağladı, ağladı. Herhalde anne babasının kederli yüzleri bir türlü gözünün

Çocuğun birkaç günlüğüne bir yere gitmesi, ailesini terk etmesi anlamına mı gelir?

önünden gitmediği için bu kadar etkilenmişti. Herhangi imalı bir söz veya anne babasıyla giden bir çocuk, Angelika'nın ağlamaya başlamasına yetiyordu. Acaba neşeli olabilir miydi? Angelika'nın suçluluk duygusuna kapılmaktan başka çaresi yoktu ki! Ne de olsa, kendisini bu kadar çok seven anne babasını geride bırakmıştı, *terk etmişti*.

Angelika *dalgınlıkla* onları bir ara *unutup* keyiflenecek olsa, bir ses veya bir görüntü ona anne babasının ayrılık anındaki kederli yüzlerini hatırlatıveriyordu. Angelika'yı bağlayan o görünmez ip, onun neşesini boğan bir kement olmuştu.

Ailenin bu tutarsızlığı nereden geliyor? Neden çağırıldıkları zaman her şeyi bırakıp çocuklarını almaya gelmediler? Herhalde Angelika'nın ailesi bu üzücü durumun içinden nasıl çıkacaklarını bilemiyordu. Terbiye kurallarını iyi öğrenmiş kişiler olarak çocuklarına baskı yapmayı istemedikleri ortada; doğrusu da bu. Öte yandan, her türlü ayrılışı bir çeşit kayıp gibi görme üzüntüsünden de kendilerini kurtaramıyorlar, bunu çocukça bir şekilde belli ediyorlar. Angelika çıkıp gidince -gözden uzak gönülden uzak- üzüntülerini atıp evin onarım işiyle avunuyorlar.

Bu sorunun üstesinden gelmenin bir yolu anne babanın, kederlerini göstermekle kalmayıp dile de getirmeleridir. Kızlarına şöyle söyleyebilirler: "Bak, biz de üzülüyoruz; ama senin gitmeni de istiyoruz. Biz, üzüntümüzü bastıracak kadar güçlüyüz. Senin de öyle yapacağına eminiz. Sana telefon ederiz... Sen de bize kart yaz."

Hilde ile Angelika'nın ailesi arasındaki ortak nokta, her ikisinin de biricik çocuklarından *ayrılmaya* katlanamamaları. İkisi de hislerini dillendirmektense onları çocukça bir tarzda gösteriyor veya yapmacık büyük pozuyla örtmeye çalışıyorlar.

Sırf çocuğa baskı yapmamak adına anne babanın duygularını geri plana itmesi anlamlı mıdır?

Özellikle tek çocuklar için de geçerli bir şey var: Dürüst ve gerçeklere dayanan bir eğitimde, anne babanın duyguları da göz önüne alınmalıdır. Onları dışlamanın bir yararı olmaz. Robert'in annesinin yaptığı gibi, kendilerinin veya çocuklarının kavramasını sağlamadan bu duyguları beslemenin bir yararı yoktur. Ancak duygular belirtilir, kabul edilir ve kavranırsa, günlük yaşamla bilinçli olarak kaynaşır, beslenir ve sorunların üstesinden gelinebilir.

TEK ÇOCUKLAR İÇİN ÇIKIŞ NOKTALARI

Farz edelim ki... Hayır, böyle olmaz. Eğitimin ve sosyalizasyonun olumlu sonuç verdiği belli bir aile tipi yoktur. Bir ailenin büyüklüğü (bizimkinde küçüklüğü) bir çocuğun gelişmesinde etkili olan faktörlerden sadece biridir. Bu kitapta tek çocuğun eğitiminde *etkenlerin* neler olabileceği (olmak zorunluluğu değil) gösterilmeye çalışılmıştır.

Belli bir formül yoksa *öngörülen önlemler* nelerdir? Bunlar vardır; ancak farklı insanlar üzerine uygulandıkları zaman çok farklı sonuçlar elde edilir. Çünkü hiçbir çocuk diğerine benzemez; tek yumurta ikizleri bile. Ve hiçbir durum bir diğeriyle tıpatıp aynı değildir. *Göze çarpan* az sayıdaki tek çocuk *böyle* diye hepsine bunu yaygınlaştırmak tehlikelidir. Öyle yapılırsa, bütün sanayi ülkelerindeki birçok milyon tek çocuğa fena halde haksızlık edilmiş olur ve ailelerinin yaşamı zorlaşır.

Hamburglu Psikolog Birgit Weisswange, basında tek çocuk konusunun üzerinde ısrarla durarak eski önyargıları düzeltme gayretiyle dikkatimi çekmişti. Yıllar süren gözlemlerinin sonuçlarını şöyle özetlemişti: "Bir çocuk, tek çocuk olmaktan daha çok hoşlanır. Tek çocuk genelde mutlu bir çocukluk geçirir."

Sorun tek çocuk mudur, tek çocuğun sorun haline getirilmesi midir?

Weisswange, bir çocuğun gelişmesinde etkili olan diğer *güçlü* etmeleri sekiz maddelik bir programda toplamış. Ben bunları biraz daha geliştirerek buraya almak istiyorum

Tek çocuğu olan veya olmasını isteyen aileler için sekiz madde programı:

1- Çocuğu olabildiğince erken yaşta diğer çocuklarla ilişkiye alıştırın.

Bir bebek bile annesinin kucağında rahatça oturup başka çocukların oyunlarını seyretmekten hoşlanır. Tek çocuk, çok küçük yaşta bile, annesinin başka çocuklara karşı tutumundan etkilenir. Ebeveynin diğer çocuklarla konuşurkenki ses tonu, onlara yaklaşımı (dikkatli, sevecen, itici, hoşgörülü...) bebeğin algılayabileceği bir şeydir ve başkalarına karşı tutumunu belirler. Açıkçası: Bebeğiniz sizin başka çocukları sevdiğinizi hissederse, bu, çevresindeki çocuklarla olumlu bir ilişki kurmasına yardımcı olur.

2- Çocuğu yuvaya gönderin veya farklı yaşlardaki bir grup çocukla birlikte olmasını sağlayın. Önemli olan, çocuğun başka çocuklarla gerçekten oynayabilmesidir.

Yuva konusunda, bu kitaptaki yuva ile ilgili bölümü hatırlatmak isterim. Oyuna gelince; bunu kendi başımdan geçtiği için biliyorum: Anne babalarıyla önceden içtenlikle oyunlar oynayabilmiş çocuklar, sonradan başka çocuklarla da samimi şekilde oynarlar. Ama oyun sırasında ailelerinin hep daha güzel, daha büyük, daha iyi, daha çabuk yaptığına tanık olmuş tek çocuk kendi üstünlüğünü geliştiremez ya da kendisi de her şeyin en güzelini, en iyisini,

en büyüğünü yapma hırsına kapılır, böylece toplumsal ilişkileri bozulur. Çocuk ne kadar küçükse, yaşıtlarıyla oynadığı sırada, anne baba veya sevilen bir yakın kimsenin oyuna katılması ve belli bir süre yönettikten sonra yavaşça çekilmesi o kadar önemlidir.

3- Çocuğunun paylaşmayı ve vermeyi öğrenmesine dikkat edin.

Bunu söylemek kolay, yapmak güçtür. Anneler, babalar çocuğa bir şeyleri paylaşmayı erkenden öğretmeli, bu tavrı karşısındaki sevinçlerini belli ederek onu paylaşmaya alıştırmalıdırlar.

Fakat paylaşmak, vermek sadece göstermek veya örnek olmakla elde edilmez; paylaşmak *vazgeçebilmeyi* de gerektirir: çikolatanın yarısından, lego oyuncakların bir bölümünden, en sevilen bebeğin giydirilmesinden... Çocuklar -bütün çocuklar- almak ve sahip olmak isterler. *Vazgeçebilmek* çocuklara -tek çocuklara olduğu kadar kardeşlere de- çok zor gelir. Çünkü bütün insanların temel yapısında egoizm vardır. Paylaşma yeteneğimiz sınırlıdır.

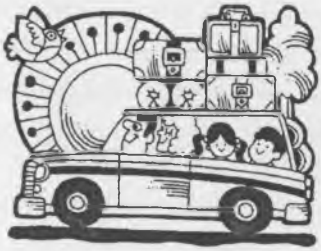
Bir çocuk *sahip olduğu* azıcık bir şeyden ayırıp verebiliyorsa bu çok şey demektir. Bundan pek çok iyilik doğar. Çocuk ancak bir şeye sahip olduktan sonra *benim* ve *senin* farkını öğrenebilir.

Bir şey daha var: Eğer çocuğunuza sevgi ve gayretle aşıladığınız verme, paylaşma duygularını diğer çocuklar *kötüye kullanıyorsa* çocuğunuzu eğitme yönteminizden kuşkulanmayın. Bu da bir öğrenme sorunudur. Başka çocuklarla ilişkiler sırasında kazanılan güven ve deneyimlerle dengesini bulacaktır.

4- Çocuğun her isteğini yerine getirmeyin.

Bunu yaparken ona *hayır* demek için oyuncak cenneti gibi bir mağazayı seçmeyin. Çocuklar için adeta tapınak hissi veren oyuncak mağazalarında öyle baştan çıkarıcı şeyler sergilenir ki küçük bir çocuk için vazgeçebilmek büyük gayret ister. Bu yüzden, *vazgeçmeyi* daha kolay durumlarda öğretin. Çocuk ilerde bu tür bir mağazada kendi başına dolaşırken öğrendiğini uygulayarak dayanmasını bilsin.

Kasıtlı olduğu etkisine kapılmaması için, bir çocuğa istediği şeyin neden yapılmadığı iyice açıklanmalı, anlatılmalıdır. Bu, çok önemlidir.

5- Çocuğunuzun her yakınmasında kendinizi kaybetmeyin.

Bunu söylemek de yapmaktan kolaydır; çünkü anne baba ancak ilk çocuktan sonra anne baba olmayı *öğrenir*. Birkaç kez anne baba olmuş kişiler de önce bir başlangıç yapmışlardır ve her başlangıç gibi anne babalığın başlangıcı da zordur. Deneyimsiz ve güvensiz oldukları için çok fazla ilgi ve dikkat göstermeleri doğaldır. Bu kesinlikle yalnızca çocuk için zararlı değildir! İkinci, üçüncü, daha sonraki çocuklar anne babanın ilk çocukta edindikleri deneyimlerden yararlanırlar. Onlar artık *deneyimli* anne babadır. Bu da kesinlikle yalnızca yararlı değildir. Konuyu iyi anlamak için: Çocuğun *ağlaması* ciddiye alınmalı, onu susturmaya ve sakinleştirmeye çalışılmalıdır; ancak bunun sebebi ve sonucu dengeli bir şekilde bağdaştırılmalıdır.

6- Çocuğunuzun bağımsızlığını engellemeyin.

Çocuğunuz herhangi bir şeyi *yalnız* yapmak istediğini belirtirse bu bağımsızlığa atılan ilk adım demektir. Burada çok popüler olan deneme-yanılma kuramı kendini gösterir. Zaman zaman hiç hoş olmayan yan etkileri ortaya çıkar: Kendi başına pasta yapmaya kalkışan bir çocuk elbette bir hamur ziyafeti çekecek; kendi başına bulaşık yıkamaya kalkışan bir çocuk suları döküp taşıracak; kendi başına yemek pişirmeye kalkışan bir çocuk her şeyi döküp saçacak, belki de elini yakacaktır. Başka bir deyişle: Çocuğunuzun bağımsızlığa atacağı ilk adım size iş çıkaracaktır. Daha çok iş! Lütfen, buna rağmen, birçok anne babanın düştüğü yanıl-

gıya düşmeyin. "Sen bırak, yapamazsın, küçüksün, beceremezsin, bilmezsin. Ben daha iyi yaparım!" demeyin. Her kırılan tabak, her taşan su ilerde iki üç katı zararla ödenebilecek şeylere karşı bir yatırımdır. *Bağımsızlık isteği* ilerde herhangi bir işe anne baba karışmadan kalkışmak biçimine dönüşür. *Bağımsızlık* anne babanın bu isteğe karsı çıkmaması ile kazanılır.

7- Çocuğunuzu evde ortalığı toplamak, alışveriş yapmak gibi ufak tefek işlerle görevlendirin.

8- Gerekli olan aileden çözülme olgusu erken başlamalıdır. Çocuğun kendiliğinden kopma belirtileri gösterdiği an *yeterince erken* sayılmalıdır. Bkz. 5. Bölüm.

Pek çok anne baba, burada önerilenleri yaparak çocuklarını teşvik etmeye ve yönlendirmeye çalışırlar. Aksi halde tek çocukların büyük bir kısmı onlara hep yakıştırdığı gibi *zavallı, yalnız, egoist* tipine uygun olurlardı.

Sorun tek çocuk değildir, sorun tek çocuğun sorun haline getirilmesidir!

Çocukları gelecekte bekleyen ekonomik sorunları, çevre sorunlarını ve diğer sorunları düşünecek olursak, kardeşsiz büyüme *sorunu* ne kadar da önemini yitiriyor.

Belki de bugün yetişmekte olan girişimci, yaratıcı, birleştirici ve prensip olarak mutlu tek çocuklar, eski kuşakların mahvetmek üzere oldukları şeylerin bazısını kurtarırlar.

Sonuç olarak:

Eğitim öğütlerimizle (örneğin şu sekiz madde programı) baş edemeyecek olursanız sakın cesaretiniz kırılmasın; benimsemeye, sevgi ve güvene dayalı bir ortam çocuk ruhu için, günlük hayatta *her şeyin en doğrusunu bilen* eğitim düsturlarından çok daha yararlıdır.

Genç, canlı, tatlı bir anne tarafından çok sevilmiş ve sekiz çocuğun en büyüğü olarak, ön planda tutulmuş olan Sigmund Freud şöyle der:

"Annesinin tartışmasız biricik sevgilisi olan bir insan, bu fatihlik hissini ömür boyu taşır, başarısından emin olur ve bu güven onu başarıya götürür."

ARAŞTIRMALAR

Almanya'da 1981 yılında (yaşları belirsiz) 4.705.000 tek çocuk bulunduğu saptanmıştır. 3.543.000 ailenin iki çocuğu, 1.677.000 ailenin de üç ve daha fazla çocuğu bulunuyordu.

15 yaşın altındaki grupta durum oldukça farklı: Burda 3.580.000 aile tek çocuklu, 1.983.000 aile iki çocuklu, 532.000 aile ise üç ve daha çok çocuklu.

Bu demektir M: Federal Almanya'da (15 yaşından küçük) tek çocuklu aileler, tüm ailelerin %58'ini oluşturmaktadır.

Bu, yüzyılımızın ortalarına kadar başlangıçta ayrıcalık teşkil eden *özel durum*, bir kural olmuş demektir: Tek çocuk.

Tek çocukların sayılarının artmasıyla toplum içindeki yerleri de değişiyor. Tek çocuk artık bir *norm*dur. Bu demektir ki geleceğin, yarının dünyasına şekil verecek olan insanlar bu tek çocuklardır, yani kardeşsiz (fakat kardeş çekişmesini de tanımamış), kardeş sevgisini bilmeyen (fakat kardeş düşmanlığını ve inadını da bilmeyen), çok yönlü akrabalık bağları olmayan (anne babasının ilgisini başkasıyla paylaşmamış) insanlardır.

Çocukların bugün içinde yetiştikleri yaşam koşulları, tek çocuğu, toplumumuzun bir *eseri,* bir şahsiyeti olarak yeni bir grup içine almayı zorunlu kılıyor. Tek çocuklar artık uzun süre bir *üvey çocuk* gibi kalamazlar - bilimin şimşeklerine hedef olmazlarsa. Tek çocuğu psikolojik olarak yerine oturtacaksak bu şimdiki ve bugün-

kü koşularla yapılmalıdır; özellikle de sosyal ve sosyolojik gelecek göz önüne alınarak. Modası çoktan geçmiş, eskinin ideal sayılan aile modelleri ölçü alınarak bu iş olmaz. Tek tük de olsa geçmiş yüzyıllarda tek çocuklara yönelik eleştiri dolu önyargıların artık ters yüz edilmeye başlandığını biliyoruz.

Tarih ve İstatistik

Sanayileşme sürecinin insanları küçük aileye yönlendirmesi yeni bir şey değildir. Alman ailelerinin ortalama beş çocukları varken, 1910'larda bu sayı üçtü. 1935'te ortalama iki, 1979'da 1,3'tü.

Aynı gelişmeyi Avrupa'nın diğer bütün sanayileşmiş ülkelerinde görürüz. Ancak 1981'de Almanya, her bin ailede 9,5 sağlıklı doğumla uluslararası sıralamada en sonda yer almıştır.

Almanların *üreme olgusunda* değişik tutumları birkaç sözle anlatılamayacak kadar çeşitli sebeplere dayanır. Tek çocuk hedefine (yalnızca) doğum kontrol haplarıyla ulaşıldığı sanılmamalıdır. Modern yaşam biçiminin etkilerinin (veya baskılarının) bunda çok büyük rolü olmuştur. Teorik açıklamalar şu etkenleri içeriyor: Kadın özgürlüğü, genel çaresizlik ve gelecekten korkmaya kadar varan güvensizlik ve hepsinden önemlisi, ekonomik hesaplar.

Çocuklar bugün bütün sanayileşmiş ülkelerde, daha önce hiç bu ölçüye varmamış bir fiyat artışıyla rekabet etmek zorundalar. Ev kiraları (ve komşuların homurtuları) eklenen her çocukla birlikte artıyor. Çok çocuklu bir ailenin uygun bir ev bulması zaten en zor işlerden biri.

Ortalama bir geliri olan tek çocuklu aileler, çocuklarına daha iyi bir eğitimi garanti edebiliyor ve bir çocuğun sebep olacağı kâr ve zararı hesaplayarak başka çocuk yapmaktan vazgeçiyorlar. Böylece çocukların sayısı simgesel bir işlev kazanıyor: Bugün artık sadece *başka şeylere de sahip olanlar* veya tam tersine *başka hiçbir şeyi olmayanlar* dört ve daha fazla çocuk sahibi oluyor.

Bilimsel Açıdan Tek Çocuk

Alman psikolojisi çocuğun kardeşler arasındaki sırasına göre karakterinin belirlendiğini keşfettiğinden ve açıkladığından beri (Adler, 1920) tek çocuğun özel durumu da büyüteç altına alınmıştır Böylece ortaya az çarpıtma çıkmamıştır.

Adler tek çocuğun durumunu şöyle anlatır: "Öyle zor ki, yanlışlarla dolu davranışlardan kaçınması olanaksız; çünkü anne baba (başka seçenekleri olmadığından) bütün eğitme hevesleriyle çocuğun üzerine çullanıyorlar."

Bireysel psikolojinin batağına saplanmış olan Kaus tek çocuğa adeta lanetler yağdırıyor: "Tek çocuk egoisttir, hükmetmeyi sever, uyumsuz ve tahammülsüzdür, üstelik korkaktır ve topluma yararsızdır." Bu hükmün toplumsal eleştiri açısından bir sebebi vardır. Kaus *proletarya*ya açıkça yakınlık duyar, tek çocuk da özellikle yirmili, otuzlu yıllarda ancak *burjuva* ailelerde olurdu (bkz. Dechene, s. 54).

Adler ekolünün kataloğundaki tiplere göre, kardeşi olan çocukların hasta olma oranları, kardeşi olmayanların hasta olma oranının kat be kat altındadır.

Daha sonraları da pek çok yazarda tek çocuğun olumsuz tarifine raslanıyor. Örneğin Martensen ve Larsen (1957), homoseksüel erkekler arasında yapılan bir araştırmada tek çocukların (ya da en küçük kardeşin) çoğunluğu teşkil ettiğini ortaya attılar. Lezbiyen bir grup kadından çoğu tek çocuk (veya en büyük abla) imiş ve bu kadar raslantı olamazmış (Gruadlach/Riess, 1967).

Schiller'e göre (1966) tek çocuklar daima bağımsız meslekler seçiyorlarmış, sosyal meslekleri kardeşli olanlara oranla daha çok reddediyorlarmış; sınıf arkadaşlarına karşı olumsuz'ama anne babalarına karşı olumlu davranıyorlarmış (Borkholder, 1967).

Gasch'a göre (1964) genç suçlular arasında en ağır suçu işleyenler tek çocuklarmış. (Bu saptamada, verilen cezanın süresi ölçü alınmış.)

Toman (1965 ve 1974) ise tek çocukların, eş ve anne baba olarak çok sakıncalı kişiler olduğunu iddia ediyor. Gene de kendi cinsinden ebeveyninin kardeş sıralamasındaki yerinin tek çocukta farklı davranışlara yol açtığını kabul eden Toman, bunu *tek çocuğun özdeşleşmek istediği kimsede en azından bu kardeşlerin izini bulmasına* bağlamaktan kaçınmıyor. Kısacası Toman tek çocukları anne baba olarak hiç uygun bulmuyor. Çünkü bu durumda *bütün diğer çocuklardan ve hatta tek çocuklardan farklı olarak, kendinden başka kimseye bakmamasını öğrenen* çocukta -özellikle kendi cinsinden çocukta- anne baba, kendi yapamadığı şeyleri gerçekleştirmek ister.

Toman, özellikle anne rolünü üstlenen tek çocuğa karşı acımasızdır: "Diğer annelerden ve genellikle başka eşlerden daha fazla çocuk kalmıştır. Kocası tarafından şımartılmak ister ve anne olarak her yaptığının beğenilmesini, övülmesini bekler. Daima çocukça düşündüğü için karşısında uzun uzun konuşarak onu ikna etmek ve ona yalvarmak gerekir. Erkeğe karşı sanki bir lütufta bulunuyormuş gibi davranır."

Sonuç olarak Toman, her ikisi de tek çocuk olan bir çiftin boşanma oranını, genel oranın çok daha üstünde görüyor (%9'a %5).

Bence Toman'ın *Aile Yapısı*'nın (1965 ve 1976) esaslı bir eleştirisinin yapılması çok önemlidir. Çünkü sosyal psikolojinin bu temel yapıtında yirmili ve yetmişli yıllar arasında yapılan bütün önyargılı tek çocuk araştırmaları yeniden ele alınmıştır.

Langenmayr (1978) ise tek çocuklar için şu fikirdedir: Tek çocuk; sosyal ilişkilerinin kısıtlılığı, aldığı tek yanlı eğitim, fazla korunma, şımartılma ve bağımsız olamayışı sonucu çoğunlukla zayıf benlikli, fazla bağımlı, sinirli bir egoisttir.

Tek Çocuğun Toplumsallaşması

Eğitimin ve toplumsallaşmanın yalnızca olumlu yönde geliştiği bir aile tipinin bulunmadığında herkes aynı fikirdedir. Bir çocuğun gelişmesinde ailenin büyüklük oranı etmenlerden sadece biridir. Bu etmenin mutlaka çocuğun zararına olmadığının en iyi kanıtı, psikolojik danışma bürolarına ve tedavi merkezlerine baş vuranlar arasında tek çocuklu ailelerin beklendiğinden az olmasıdır.

Nasıl oluyor da birçok uzmanın umduğunun aksine çağımızda tek çocuklar toplumla uyum sağlama konusunda daha şanslı oluyorlar?

Olağan görülen birkaç sebebi sıralayalım:

- Eğiticinin kendisinden ve eğitimin sonuçlarından beklentileri artmıştır. Buna bağlı olarak bir kuşaktan diğerine aktarılan gelenekler (örneğin, büyük aile içinde herkesin *yerini bilmeyi* öğrenmesi) artık kaybolup gitmiştir.

- İnsanın gerek kendisi, gerek çocuğu için, ruh yapısı hakkında hiç bu derece amatörce bilgisi olmamıştır. Bugün ebeveynler üzerine dergiler -doğumların azalmasına rağmen- 600.000 adet satıyorsa, ailelere öğütler veren dergiler yüz binlere ulaşmışsa bunun bir anlamı vardır.

Bugünün anne babaları kendi toplumsallaşmalarından ve eğitimlerinden (çoğu kalabalık ailelerden gelmektedir) o kadar az hoşnutlar ki kendi anne babalarının eğitim sistemlerini devralmayı ve sürdürmeyi istemiyorlar.

Kendi eğitim biçimlerinden emin olmadıkları için çocuğun gereksinimlerini daha çok hesaba katmaya her an hazırlar.

- Geçmiş yıllardaki sosyal değişiklikler küçük aile tipini ve tek çocuk olgusunu geliştirdi. Adler ve takipçileri zamanında ağır tartışmalara yol açan cins ve rol ayrımı konusu bugün artık önemsenmiyor. Cins ayrımının eski dehşetini kay-

betmesine neden olan tek şey karma eğitim değildir. Kızlı erkekli yuvalar ve özellikle tek çocuklu ailelerin desteklediği kızlı erkekli oyunlar ve geziler de bunda önemli bir rol oynamışlardır.

- Yetmişli, seksenli yıllarda babalar otoriteyi kaybetti, anneler ise söz sahibi oldu (bunun tek nedeni de daha iyi bir okul ve meslek eğitimi görmeleri değil). Cinsler arasındaki davranışlara katı bir çizgi koyan anlayış yer yer kaybolmaktadır. Tek çocukların bundan yararlandığı görülüyor.

- Uzman çevrelerde, tek çocuğun *deneyim alanının dar* olduğuna dair yaygın bir görüş vardır. Aslında deneyim alanı *dar* değil *başka*dır! Deneyim alanı zamana bağlıdır. Tek çocuklarda -çeşitli psikopatolojik metinlerde de görebileceğimiz gibi- kalabalık ailenin her zaman pek de doyurucu olmayan *iç ilişkilerinin* yerini küçük ailenin *dış ilişkileri* alır. Bunlar kuşkusuz her zaman sorunsuz değildir; ancak *daha kötü* olarak değerlendirilmelerini gerektirmez. Aile yapısı sonucu baştan belirlenen iç ilişkilerinin yerini burada belirli bakış açılarına göre (aynı dalga boyutu) seçilmiş dış ilişkiler alır; bunlar da yetersiz görülürse bu ilişkiler kesilir ve yenileri kurulabilir. Aile dışında sıkı ve dayanılır ilişkiler, *seçilmiş akrabalıklar* kurulmaya gidilir ve geliştirilir.

- İletişim araçları gizli birer yardımcı-eğitici haline gelmiştir. (Bunu değerlendirme yapmadan bir olgu olarak kaydetmek istiyorum.) Çok çocuklu ailelerde bile toplumsallaşma aralarındaki ilişkiyle değil, daha çok sevilen televizyon tipleri ve onların davranış biçimlerinin benimsenmesiyle gerçekleşiyor. Bir şey daha: Tele-

fon, görüşme hattı olarak tek çocuğun hızlı bir biçimde komşu çocuklar ve arkadaşlarla ilişki kurmasını sağlar, böylece çocuk kendiliğinden randevular kararlaştırabilir.

Tek çocuğun toplumsallaşmasını kolaylaştıran bu gibi etmenlerin yanı sıra, hem tek çocuk hem de kardeşler üzerinde aynı şekilde kötü etki yapan çok önemli bir etmen daha vardır: Bu da *nevrotikleştiren anne baba* denen tiptir. Hâkimlerin ve diğer uzmanların ayrıntılı olarak inceledikleri bu tip, çocukta sürekli olarak kendi kişiliğini, geçmişteki kendini, kendi olmak istediğini, kendisinin bir parçası olmuş olan kişiyi, kendisinin olmasına izin verilmeyen kişiyi arar.

Ben *her* insanın eğitim davranışında -ne kadar bilinçsiz olursa olsun- bu tür eğilimlerin izlerinin görülebileceği görüşündeyim. Ancak bu anne baba davranışlarının aşırı biçimlerinin kural değil istisna olduğu noktasından hareket etmek zorundayız. Sınırlı sayıdaki psikopatolojik hastanın yaptıklarına bakarak, göze çarpmayan *geriye kalanlar*, yani ana babaların büyük çoğunluğu hakkında, bir yargıya varmaktan kaçınmalıyız.

Öte yandan, *nevrotikleştiren anne baba tipi* yeni çağın getirdiği bir olgu değildir; hele tek çocuk sorunu açısından *tipik* bir olgu hiç değildir. John Locke bile büyük aileyi ele alan çalışmaları sırasında şu genellemeyi yapıyordu: "Birçok anne babanın bağrında çocuklarından biri veya diğeri için güçlü bir duygu fırtınası eser... Bu, onun güzelliği, akıllılığı ya da öyle sanılan herhangi bir nedenle olabilir; ancak bu fırtına her zaman tehlikeli ve genellikle zararlıdır." (Özellikle büyük ailelerde bu fırtınadan olumsuz etkilenen çocuklar varsa. Bunlar, sevilen çocuğun yanında hemen *kaka çocuk* haline gelirler.)

Yeni Kavrayışlar

Şimdiye kadar sözü edilen, psikanaliz ve terapi kuruluşlarının *hastaları* üzerinden tek çocuklara aktarılmış olan tanımlara karşı, bu defa tedavi gerektiren kişilerden değil de *normal* kişilerden derlenen yeni tanımlar çok önemlidir.

Tek çocuk bambaşka bir gözle görülmeye başlanmıştır. Örneğin Texas Üniversitesi'nden Amerikalı Sosyal Psikolog Tony Falbo, Amerikalı kolej öğrencilerinin davranış ve tutumları üzerine yaptığı bir araştırma sonucunda bir sürü önyargıyı tek tek çürütmüştür.

- *Tek çocuklar yalnızdır:* Falbo'nun sonucuna göre tek çocuklar, öteki insanlardan ne daha az arkadaşa sahiptir ne de daha az popülerdir. Sosyal aktiviteleri, deneye katılan diğer kişilerden geri değildir. Tek çocuklar sevilir ve aranır.

- *Tek çocuklar egoisttir:* Bu varsayım da tutarlı değildir. Sosyal davranışı belirleyen bir oyun sırasında, tek çocuklar deneye katılanların hepsinden (oyundaki eşin de işbirliği yapması koşuluyla) daha birlikçi ve daha çıkarsız davranmışlardır. Falbo şu sonucu çıkarıyor: Tek çocuklar daha *güvenilir* kişilerdir. Kardeşler arasında yetişmiş insanlar, birlikte hareketi gerektiren durumlarda tek çocuklardan daha çok kendilerine çıkar sağlarlar.

Bu kitaba başladığım sırada, tanıdığım bir lise öğretmeni olan Almuth Esselborn'dan teneffüslerde tek çocukların davranışlarını gözlemesini rica etmiştim. Bana hemen diğer öğretmenlerce de doğrulanan bir sürü şey anlatarak yanıt verdi: "Okulumuzda pek çok tek çocuk var. Birlikte hareket etmeye bayılırlar, teneffüslerde harika oyunlar oynarlar. *Tek çocuk, zavallı çocuk* kuramının pabucu çoktan dama atılmıştır."

Yıllar boyu süren bazı gözlemlerime göre her ne kadar bunlar bilimsel bir temele dayanmıyor ve sistemli değilse de şu sonuca vardım: Tek çocukları, kardeşi olan çocuklardan ayıran egoizm değildir. Tek çocukların diğerleri tarafından öyle algılanmasıdır. (Özellikle kendileri tek çocuk olmayan gözlemciler, önyargılı bir tutum içinde olumsuz şeyler bekleyerek tek çocuğa yaklaşırlar.)

Falbo'nun incelediği bir başka tipe göre:

- *Tek çocuklar, tek çocuk olmaktan üzgündürler:* Bunu savunanlar arasında kardeşli büyümüş olan çok sayıda üniversite öğrencisi de var. Öte yandan tek çocuklar, kendi durumlarını hiç de olumsuz olarak algılamıyorlar. "Tek çocuk olmaktan memnun musunuz?" sorusunu tek çocukların %55'i "Evet" diye yanıtlamıştır. En büyük çocuklardan (ilk doğan) %29'u da tek kalmış olmayı tercih ettiklerini söylemişler, ailenin en küçüğü (son doğan) olanların ise %14'ü "Keşke tek olsaydım" demiştir.

Falbo'nun sonuçları bir noktada eski verileri güçlendiriyor:

- *Tek çocuklar bağımsızdırlar:* Pratik deneyler ve yapılan testler, tek çocukların, kardeşi olan çocuklara oranlara, grup anlayışı içinde daha az bağımlı olduklarını göstermiştir. Aya gidiş sırasında gerekli araç gereçlerin tartışıldığı (NASA deneyi) bir test uygulaması sırasında, kardeşli çocuklar grup konuşmalarından çok etkilenmişler ve gerekli gördükleri araçları, sonradan, *ortaklaşa söylenen* şeylerle birleştirmişlerdir. Oysa tek çocuklar önceden ne söylemişlerse onda ısrar etmişlerdir. (Bu da henüz araştırılmamış olan şu soruyu ortaya çıkarıyor: Acaba tek çocuklar kitle hareketlerinden diğerlerine göre daha mı az etkileniyorlar?)

Belli bir grubun karşısında kendi tutumunda direnme yeteneğini tek çocukların yanı sıra ailenin ilk çocuğu olanlar da göstermiştir. Ne de olsa kardeşleri gelinceye kadar bir süre onlar da tek çocuktular.

Bununla ilgili iki ilginç araştırmaya Elisabeth Fishel *Kız Tardeşler* adlı kitabında değiniyor. Fishel'in kaydettiğine göre, İngiliz Doğa Bilimcisi Sir Francis Galton, ilk olarak 1875 yılında ünlü İngiliz bilginleri arasında kardeşlik durumunu incelemiş. Çoğunluğu tek çocukların ve ailenin ilk oğlu olanların oluşturduğunu görmüş. Galton'dan bir yüzyıl sonra Sosyolog Margaret Henning ve Anne Jardin ülkelerindeki ünlü yüz işyeri sahibi kadından yirmi beşinin kardeşlik durumunu araştırmışlar. Hepsinin ya tek çocuk ya da ailenin ilk çocuğu olduğunu görmüşlerdir ("The Managerial Woman", New York, 1977).

Geçmiş yüzyılda Almanya'da yapılan az sayıdaki araştırma da tek çocukların olumlu yanlarını ele almış (yanlış psikolojik kanılara rağmen) ve aşağı yukarı şu sonuca varmıştır: Tek çocuklar, sebatlı, dirençli ve dayanmasını bilen kişilerdir.

Tek çocukların ve ilk doğanların fikir özgürlüğü konusundaki en iyi örneğini psikanalizin kendisi veriyor: Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, sekiz kardeşin en büyüğü idi, onun izleyicilerinden çağımıza erişen Horst Eberhard Richter de bir tek çocuktur.

Amerikalı bir aile uzmanı olan Ellen Peck de uzun araştırmalar ve yeni istatistiksel bilgiler sonucu tek çocuk konusunda yepyeni bir değerlendirme ortaya attı. Peck, 1953'te başlayan ve on bin çocuk üzerinde sürdürülen uzun araştırmalar sonucunda *mutlu tek çocuk* teorisini geliştirdi. Buna göre tek çocuklar kardeşlerle birlikte büyüyen çocuklardan daha akıllı olmakla kalmıyor, aynı zamanda daha yaratıcı, konuşkan ve güçlü de oluyorlar. Peck, tek çocukların genellikle daha arkadaş canlısı, ruhsal olarak daha dengeli ve yaşamda daha başarılı olduklarını ortaya çıkardı. Aile uzmanı Peck, tek çocuklardaki bu iç huzurunu ve yaratıcılığı, kardeşler arasında her zaman görülen rekabet kavgalarından uzak kalmalarına bağlıyor.

Peck, on bir yaşındaki tek çocukların karşılaştırmalı zekâ düzeyinin

ortalama 105 olduğunu kaydediyor. Çok çocuklu ailelerin on bir yaşındaki çocuklarında ise zekâ düzeyi 90'dır. (Ruhsal genişleme ile duygusal zayıflamanın mutlaka birlikte ortaya çıkmadığını ise tek çocukların ailelerine olan bağlılığı göstermektedir.)

Peck, küçük yaştaki çocuklar arasında yaptığı sözcük ve cümle kurma çözümlemeleri ile, hızlı ve iyi bir konuşma yeteneği kazanmada kardeşlerin birbirlerini geliştirecekleri yerde daha çok engelleyiklerini ortaya koydu: Kardeşler -yaş farkı çok büyük değilse- kendi aralarında bir *gizli dil* oluşturuyorlar. Bunu, büyüklerin etki alanı dışına kaçmak istedikleri için yaptıkları sanılıyor.

Aynı şekilde psikologların, tek çocukların nevroz tehlikesi altında oldukları şeklindeki eski önyargısı da yeni bulgular tarafından siliniyor. Freiburg Üniversitesi'nde sürekli psikanalitik bakım isteyen 1800 hasta arasında yapılan araştırmada bu kişilerin çok azının tek çocuk olduğu saptandı.

Tübingenli bir çocuk psikiyatrı olan Reinhard Lempp de, tek çocukların eğitim danışması bürolarında ve çocuk psikiyatrisi servislerinde -beklenenin aksine- çok az görüldüklerini vurguluyor.

Lempp şöyle diyor: "Tek çocuklar kendilerini izleyen kötü şöhrete rağmen ruhsal rahatsızlıklara diğerlerinden daha az yakalanıyorlar." Lempp, tek çocuklu bir ailenin, çocuktaki rahatsızlıkları, çok çocuklu bir aileden daha çabuk alt edip edemeyeceği konusundaki kuşku ve bağıntıyı ise tartışmalara açık bırakıyor.

Hamburglu Psikolog Birgit Weisswange, karşılaştırmalı çalışma alanının içinde ve dışında yıllar boyunca yaptığı gözlemler sonucu, katıldığı bütün açık oturumlarda ve söyleşilerde tek çocukların dışlanmasına karşı çıkıyor ve tek çocuklarda nevroz tehlikesinin daha yüksek olduğu konusundaki görüşleri de kararlılıkla reddederek şöyle diyor: "Tam aksi! Büyük ailelerde her türlü kısıtlama sonucu nevroza eğilim tehlikesi daha büyüktür." Weisswange, Freud'un her çocuğun eşit derecede nevroz tehlikesi altında oldu-

ğuna işaret eden nevroz öğretisine dikkati çekiyor ve Stierlin'in aile terapisine ilişkin şu sözlerini hatırlatıyor: "Özellikle kardeşler arasında nevroz tehlikesi daha çoktur; çünkü çok çocuklu ailelerde genellikle anne babanın özgül yansımaları çocuklardan birisi üzerinde yoğunlaşır."

Weisswange de tek çocukların, yetenek ve zekâca üstün olduklarını ve benlik duygularının güçlü olduğunu, sonuç olarak da *sorunsuz ve mutlu çocuk* olduklarını kabul ediyor. Çünkü başka sebeplerle beraber, tek çocuğun ruhsal ve düşünsel gücünü rekabet kavgalarına (anneyi veya babayı *sahiplenmek* veya aile pastasının en büyük parçasını almak gibi) ayıracak yerde, başka şeylere yöneltme olanağı var.

Anlaşılan *Psychologie heute* (5/79) adlı derginin vardığı şu sonuç doğrudur: "Tek çocuğu olumsuz bir tip olarak göstermekten kaçınmanın en iyi koşulu kişinin kendisinin de tek çocuk olmasıdır."

EK: TÜRKİYE'DE TEK ÇOCUK

TEK ÇOCUKLU AİLELER

Fatih Kılıçarslan *

Toplumsal hayat içersinde yaşayan ailelerin yapısında farklılıklar dikkatimizi çekmektedir. Ailelerin yapısında kültürel, sosyal ve ekonomik özellikler, bu farklılıkların oluşmasında etkilidir. Bu farklılıkların en dikkat çekici yönü ailedeki çocuk sayısıdır. Şehirleşme, kadının çalışma hayatına katılması, ekonomik kaygılar gibi değişen toplum yapısına paralel olarak çocuk sayısında azalmanın yanı sıra birçok çift tek çocuk sahibi olmayı tercih etmek zorunda hissetmektedir.

Günümüz koşulları içersinde özellikle büyük şehirlerde, tek çocuklu aile sayısı her geçen gün artmaktadır. Anne babalar çocuklarına yeterli düzeyde ilgi gösterememe, bakamama ve onların ihtiyaçlarını karşılayamama endişesi nedeniyle tek çocuklu ailelerin sayısı hızla artmaktadır.

Bu aileler, iletişim özellikleri bakımında koruyucu ve kollayıcı; çocuklarının bakımıyla ilgili olarak titiz, dikkatli ve endişelidirler.

* Sosyal hizmetler uzmanıdır. Bakırköy Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde başhekim yardımcısıdır. Amerikan Newport Uluslararası Hastanesi'nde öğretim görevlisi olarak Sağlık Psikolojisi, Sapkın Davranışlar ve Aile Terapisi dersleri vermektedir.

Mükemmeliyetçi tutum ve kendilerinden yüksek beklenti içersinde ebeveyn rolü ortaya koyma eğilimindedirler. Çocuklarıyla ilişkilerinde hata yapmaktan kaçınırlar.

Çocuğun duygusal, zihinsel ve sosyal gelişiminde, kardeş ve arkadaşlarıyla oyun faaliyeti çocuk için oldukça önemlidir. Tek çocuğun oyun oynayabileceği kardeşinin olmaması gelişimi olumsuz etkileyebilir. Ayrıca oyun faaliyetlerine ilgi duymayabilir. Akranlarıyla iletişim kurmak yerine büyüklerle ilişki kurmaya yönelebilir. Yaşıtlarıyla ilişkilerinde kaçınma görülebildiği gibi, arkadaşlarını küçümseyici ve dışsallaştırıcı olabilir. Oyun ona anlamsız ve gereksiz görebilir. Tek çocuğun büyüklü küçüklü kız ve erkek kardeşi olan çocuğa oranla deneyim zenginliği daha azdır.

Ebeveynin sürekli ilgi odağı olan tek çocuk, kendisini yaşıtlarından üstün görmesine sebep olabilir. Benmerkezci davranışlar sergileyebilirler. Ebeveynlerin sürekli yardım etmesi, müdahaleci tutumları arttırdığı gibi çocuğun bağımsızlaşma kendi yaşamsal sorumluluğunu alabilme becerisini olumsuz etkiler. Bu yönde bir ilişki çocuğun güven duygusunu, benlik saygısını zedelediği gibi çocukta yetersizlik, çaresizlik ve korku duygularının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Okul öncesinde anne babaya bağımlı olan tek çocuk, bunu okul yaşamında da sürdürmek ister. Hep yardıma alışan çocuğun, kendine olan güveni kalmayabilir ve tek başına başaramayacağı endişesi yerleşebilir. Tek çocuk, derin ve gizli bir güvensizlik duygusuna sahiptir. Bu nedenle, sınıftaki ortak çalışmalardan kendini çekerek içine kapanabilir. Okul korkusu yaşar, okuldan kaçmak ya da okulda ebeveynleriyle birlikte olmak ister. Okul, çocuk için stres faktörüdür. Bu özellikleri gösteren çocuğun uyum ve davranış sorunlarıyla birlikte ergenlik dönemi de zorlu bir dönemdir. Örtülü depresyon geçirmeleri olasıdır.

İlk üç yılda bütün çocuklar için annenin yoğun ilgisi ve anneyle temas yoğunluğu önemlidir. Üç yaşından sonra çocukta akranlarıyla iletişime girme, oyun yoluyla paylaşma, böylece sosyalleşme dönemi başlar. Ancak çocuk üç yaşına gelmiş olmasına karşın

hâlâ sadece ebeveynleriyle birlikte oluyorsa, çocuklarla zaman geçirme fırsatı oluşmuyorsa, bu durum çocuğun sosyalleşmesini ve yaşıtlarıyla sağlıklı ilişkiler kurabilmesini geciktirebilir. Çünkü çocuk paylaşmayı, beklemeyi, dinlemeyi, kurala uymanın önemini, bir gruba ait ve var olmayı en etkili şekliyle akranlarıyla yaşadığı ilişkilerle öğrenebilir. Anaokullarına, kreşlere çocuğu göndererek çocuğun sosyal gelişimini desteklemek mümkündür. Böylece çocuk akranlarıyla iletişime girerek paylaşımda, etkileşimde bulunacak; sosyal, duygusal ve iletişim becerileri gelişebilecektir.

Tek çocuk olarak benmerkezciliği pekiştirilen, ilgi merkezi olmaya alıştırılan, her ihtiyacı hiç geciktirilmeden karşılanan, sosyalleşmesine fırsat verilmeyen bir çocuk aynı ilgiyi ileriki yaşantısında da isteyecektir. Girdiği sosyal ortamlarda, okulda, işte, yakın ilişkilerinde aynı ilgiyi göremediğinde, öncelikli konuşma, karar verme hakkı ona verilmediğinde hayal kırıklığı, öfke yaşayabilir, çevresine saldırgan davranabilir. Ya da tam tersi olarak yeterince sevilmeye değer olmadığını düşünüp içe kapanabilir. Doyumsuz olabilir, çabuk sıkılır, mutlu olması birçok koşula bağlı olduğundan kolay mutlu olamaz. Paylaşmakta zorluklar yaşayabilir. Sosyal ortamlarda kabul görmeyebilir, dışlanabilir. İhtiyaç ve istekleri başkalarının istek ve ihtiyaçlarıyla çakıştığında bunları erteleyemez. Annesine bağımlılığı uzun sürebilir. Eleştiriye tahammülsüz olabilir. Okulda, iş yaşamında sabırsızlıklar ve uyum sorunları olabilir. Tek çocuğun uyum ve davranış sorunlarının temelinde tek çocuk olmasının ötesinde yanlış, uygun olmayan anne baba tutumları vardır.

Tek çocuk sahibi olmanın ebeveynler için avantajları da vardır. Tek çocuğun beslenme, giyim ve eğitimi anne baba açısından daha kolaydır Bu bakımdan tek çocuk, çok çocuğa oranla daha iyi yaşam ve eğitim imkânlarına sahiptir. Uygun ebeveyn tutumlarına bağlı olarak, çocuğun sosyalleşme sürecinin desteklenmesi koşuluyla özgüven duygusu gelişmiş, benlik saygısı yüksek, iletişim becerisiyle birlikte toplumsal hayat içersinde başarılı tek çocukların sayısı oldukça fazladır. Çocuk yaklaşımında ebeveynlerin ihti-

yaçlarını karşılayabilecekleri, bakımını ve eğitimini sağlayabilecekleri kadar çocuk sahibi olmaları aile planlaması yaklaşımı açısından en uygun olanıdır.

Tek çocukları olan anne babaların yaklaşımları:

- Çocuğun ruhsal gelişim özelliklerini bilmeniz gerekir.
- Çocuğun gelişim özelliklerine uygun pedagojik yaklaşım geliştirmelisiniz.
- Ebeveyn olarak birbirinizle uyum, ahenk içinde olmalısınız.
- Karı-koca olarak kendi aranızdaki sorunları çocuğa yansıtmamalısınız.
- Çocuğa karşı açık, net ve somut düzeyde anlayabileceği tutumlar sergilemelisiniz.
- Çocuğun duygularını ifade edebilmesine fırsat vermeli, dinleme becerisinin gelişmesini sağlamalısınız.
- Çocuğun davranışlarını kurallarla belirlemeli, bu kuralları kararlılıkla uygulamalısınız.
- Belirlenen sınırlar karşısında çocuğun zorlayıcı tutumlarına karşı koyabilmelisiniz.
- Çocuğun her istediğini hemen karşılamak yerine, zaman içersinde sabrederek karşılamalısınız.
- Çocuğa uygulanan ceza-ödül dengesini koruyarak onun kişiliğini zedeleyici yaklaşımlardan kaçınmalısınız.
- Mükemmeliyetçi tutum, yüksek beklentili yaklaşımlardan kaçınarak, çocuğun hatalarını normal karşılamalısınız.
- Çocuğun hatalı davranışlarından ders çıkarmasına yardımcı olmalısınız.
- Çocuğun sosyal gelişimini desteklemek amacıyla arkadaşlarıyla birlikte olmasına ve oyun gruplarına girmesine önem vermelisiniz.

- Çocuğu, başka çocuklarla grup içi ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayacak yuva, kreş gibi sosyal hizmet kurumlarına götürmelisiniz.
- Okul öncesi eğitime önem vermelisiniz.
- Çocuğun, diğer insanlarla ilişki kurmasına fırsat yaratmalısınız.
- Çocuğun arkadaş edinmesi, okula gitmesi, grup halinde yaşaması kendini tanımasını, sorumluluk duygusu kazanmasını sağlar, sosyal yaşam gereklerine alıştırır.
- Oyun içindeki ilişkiler çocuğun gücünü geliştirir, birlikte çalışma zevki verir, uyum ve yeteneklerini tanıma olanağı sağlar.
- Giyinme, soyunma, yemek yeme, temizlik gibi her türlü özbakımını yapmasına fırsat verin.
- Çocuğun bağımsız sorumluluklarını yerine getirebilmesini destekleyin.

TEK ÇOCUK ÜZERİNE ÖNYARGILAR VE İNANÇLAR

Özden Bademci Dandul •

Günümüz aile yapısı farklılıklar göstermektedir. Özellikle boşanma oranlarındaki artış pek çok çocuğun tek bir ebeveyni ile yaşaması sonucunu doğurmuştur. Aile yapısında dikkati çeken bir başka farklılık da anne babaların tek çocuk sahibi olma eğilimleridir.

Her ne kadar tek çocuk sahibi olan ailelerin sayısı giderek artsa da tek çocuklar hakkındaki olumsuz bakış açısı geçerliliğini korumaktadır. Genel yaklaşım çocuğun kardeşinin olmasının onun uyumu ve kişilik özellikleri üzerinde olumlu etkisi olduğu şeklindedir. Tek çocuklar genel olarak yalnız, şımarık ve uyumsuz olarak karakterize edilirler. Oysa yapılan pek çok araştırma tek çocuğa ilişkin bu olumsuz atıfların doğru olmadığını göstermektedir.

• Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümü mezunu. Uzmanlığını Londra'da Tavistock Klinik'te gözleme dayalı psikanalitik çalışmalar ile öğrenme ve öğretme sürecinde etkili olan psikolojik faktörler üzerine tamamladı. 1999-2005 yılları arasında Londra'da çalıştı. Bebeklik döneminin çocuk, ergen ve yetişkin ruh sağlığına etkileri üzerine uzmanlaştı. Halen İngiltere'deki Kent Üniversitesi'nde doktora yapmaktadır.

Gerek aile hayatının gerekse çocuğun akranları ile olan ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda kardeşler arası ilişkiler en fazla üzerinde durulan konudur. Peki ya hiç kardeşi olmayanların durumu nedir?

Çin hızla artan nüfusunu kontrol altına alabilmek için 1971 yılından itibaren ailelere tek çocuk sahibi olmaları zorunluluğunu getirmiş, 1981 yılında da bunu kanunlarla güvence altına almıştır. Söz konusu uygulama aynı zamanda dünyanın en önemli sosyal deneyidir. Tek çocuk konusu ile ilgili literatürde de çok sayıda çalışmanın Çinli araştırmacılar tarafından yapıldığı görülür.

Tek çocuğun yalnız ve sosyal ilişkilerden görece olarak yoksun büyüdüğü düşünüldüğü için anne babalar çocuklarına karşı aşırı düşkünlük gösterip aşırıcı koruyucu davranabilmektedirler. Bu nedenle de tek çocuklar genellikle evin ilgi odağı olduklarından baskın karakterlidirler. Tek çocuklarla ilgili en sık ifade edilen kaygılardan biri, kardeşi olmayan çocukların akran ilişkilerinde zorlanmaları konusudur. Jiao ve çalışma arkadaşlarının (1986) yaptığı araştırmanın sonuçları da bu görüşü desteklemektedir. Jiao ve çalışma arkadaşları tek çocukların davranışsal özelliklerini tek çocuk olmayanlarla karşılaştırmışlar ve arada anlamlı bir farkın olduğunu saptamışlardır. Araştırma sonuçları tek çocukların daha fazla ben merkezli olduklarını göstermiştir. Aynı araştırma, kardeşi olan çocukların süreklilik, işbirliği, arkadaşını önemseme konularında da daha olumlu niteliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmada anne babaların eğitimlerinin ve mesleklerinin çocuklarının davranışları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı da saptanmıştır.

Tek çocukların ruh sağlığı da pek çok araştırmaya konu edilmiştir. Liu ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada kentte yaşayan tek çocukların kardeşi olan çocuklara oranla anne babalarından daha az sevgi hissettikleri, daha yüksek oranda nevrotik oldukları, sosyal çökkünlük yaşadıkları, kişisel özellikleri bakımından kaygılı, ilişkilerinde de bağımlılık gösterdikleri görülmüştür. Kent-

te yaşayan tek çocuklarda görülen bu farklılıklar kırsalda yaşayan tek çocuklar ve tek çocuk olmayanlar arasında görülmemiştir. Çocuğun sevildiğinin farkında olması ruh sağlığı için çok önemlidir. Kırsalda yaşayan tek çocukların kentteki tek çocuklar gibi sosyal bir yoksunluk yaşamamaları kırsal bölgelerde ilişkilerin yakın ve sayıca da fazla olması ile açıklanmıştır.

Çocuğun sosyalleşmesi sürecinde kardeşler arası ilişkilerin çok önemli bir rolü olduğundan kardeşleri olan çocukların olmayanlara göre akran ilişkilerinde daha başarılı oldukları görüşü hâkimdir. Çocuğun kardeşi ya da kardeşlerinin olmasının genel olarak onun sosyal becerilerini geliştirdiği düşünülür. Acaba çocuğun kardeşinin olmaması onun sosyal becerilerini geliştirebileceği çok önemli bir kaynaktan yoksun olduğu anlamına mı gelmektedir? Kitzmann ve çalışma arkadaşları yaptıkları karşılaştırmalı çalışmalarla bu yaygın görüşün haklılığını araştırmışlardır. Araştırmalarını ilköğretim çağındaki üç farklı gruptaki 139 öğrenci ile gerçekleştirmişlerdir. Birinci grubu tek çocuklar, ikinci grubu kardeşi olan ve ilk doğanlar, üçüncü grubu ise ikinci doğan ve kendilerinden büyük kardeşi olan çocuklar oluşturmuştur. Araştırma sonuçları, tek çocukların tek çocuk olmayan sınıf arkadaşları ile aynı sayıda yakın arkadaşları ve arkadaşlıklarının niteliğinin de benzer olduğunu ortaya koymuştur. Ancak aynı araştırma tek çocukların grup olarak sınıf arkadaşları tarafından daha az sevildiklerini de göstermektedir. Tek çocukların grup içinde daha saldırgan davranışlar sergilerlerken arkadaşları tarafından da kolay sömürülen çocuklar oldukları görülmüştür. Söz konusu araştırma çocuğun kardeşinin varlığının çatışma ya da kriz ile baş çıkabilmesinde ihtiyacı olan davranış mekanizmasını geliştirebilmesi için olumlu etkisini desteklemektedir.

Tek çocukların sosyal becerileri bakımından dezavantajlı, bilişsel becerileri bakından avantajlı oldukları düşünülür. Jiao ve çalışma arkadaşları, tek çocukların bilişsel becerilerini tek çocuk olmayanlarla karşılaştırmışlardır. Araştırmalarını 142 birinci sınıf, 188 beşinci sınıf öğrencileri ile yapmışlardır. Tek çocuk olan ve olma-

yanların bilişsel becerileri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı çocuklara verilen 11 bilişsel beceri görevi ile test edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre tek çocuk olan birinci sınıf öğrencilerinin hafıza, dil becerileri ve matematikte diğer çocuklara oranla daha iyi oldukları saptanmıştır. Algılama becerileri bakımından ise anlamlı bir fark görülmemiştir. Bilişsel becerileri bakımından tek çocuk olanlar ve olmayanlar arasında birinci sınıfta görülen bariz farkın beşinci sınıf öğrencileri arasında belirgin olmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar eğitim sürecinin artmasını eğitimin ilk yıllarındaki belirgin farkı ortadan kaldıran neden olarak göstermektedirler. Jiao ve çalışma arkadaşları, tek çocukların bilişsel becerilerinin daha iyi olmasını anne baba çocuk etkileşiminin daha fazla olması ile açıklamaktadırlar. Bu araştırmacılara göre, tek çocuk anne babaları genellikle büyük bir psikolojik baskı altında çocukları için en iyisini yapmak isterler. Tek çocukların eğitimi için anne babalar daha iyi öğrenme ortamları yaratırlar. Söz gelimi daha çok kitap alır ve çocuklarının eğitim sürecinde çocukları ile bire bir daha uzun ve yoğun zaman geçirirler. Anne babaların çocukları ile daha çok zaman geçirmeleri, onlarla daha fazla etkileşim içine girip daha çok uyaranla karşı karşıya kalmalarını sağlar. İşte bütün bu faktörler çocuğun bilişsel gelişimini destekleyen faktörlerdir.

Önyargılar, İnançlar

Tek çocuğa ilişkin olumsuz atıflarda önyargıların, algıların etkisi büyüktür. Sözgelimi, Adler'e göre tek çocuk sahibi olan anne babaların genel karakteristiği ürkek ve karamsar olmalarıdır ve çocuk da böylesi bir duygusal atmosferde büyür. Tek çocuklara yönelik *negativ sterotip* Mancillas'a göre genel olarak bu bakış açısından doğmaktadır.

Herrera ve çalışma arkadaşları tek çocuklara ilişkin olumsuz atıfların hem kardeşi olmayan çocuğun kendisine hem de ailesinin ona bakış açısında belirleyici etkisinden söz ederler. Araştırmacılar olumsuz önyargıların karşılıklı olarak içselleştirildiğinden, bunun da davranışlara etkisinden söz ederler.

Tek çocuklarla ilgili genel algıların araştırıldığı ilk çalışmalardan biri, Baskett'in yaptığı çalışmadır. Baskett, üniversite öğrencilerine bir sıfat listesi vererek bu sıfat listesinden tek çocuklar için uygun gördüklerini belirlemelerini istemiştir. Araştırma sonucunda üniversiteli gençlerin tek çocukları betimlerken şu sıfatları seçtikleri görülmüştür: akademik olarak en başarılı, şımarık ve en az sevilen. Musun-Miller daha sonra aynı araştırmayı bu kez anne babalarla yapmışlardır. Anne babalar da tıpkı üniversiteli gençler gibi tek çocukları akademik olarak en başarılı, en az sevilen ve şımarık olarak tanımlamışlardır. Her iki araştırma sonucu da genel olarak toplumun negatif bakış açısını gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Tek Çocuk Olmak Her Zaman Kötü müdür?

Araştırmalar tek çocuk olmanın olumsuz taraflarının yanı sıra olumlu tarafları olduğunu da göstermektedir. Mancillas tek çocuk olmanın avantajlarını şu şekilde sıralar: Kardeşler arası ilişkilerin değişmez parçası olan yarışma ve çatışma durumlarını yaşamazlar Aile içindeki 'biricik' rollerinden ötürü daha başarılı olurlar ve öğrenim yaşamları daha uzundur. Tek çocuklar genel olarak uyum, sosyal beceriler, sosyal katılım konularında tek çocuk olmayanların gerisinde değillerdir. Ancak akademik başarı konusunda tek çocuk olmayanlara göre sürekli olarak daha yüksek skorlar alırlar.

Tek çocuk olmanın zorlukları ise şu şekilde sıralanmıştır: Özellikle ergenlik öncesi dönemde sorunlarını paylaşabilecekleri ebeveynlerine karşı bazı şeyler için birlikte mücadele verebilecekleri bir kardeşin varlığına ihtiyaç duyarlar. Bir kardeşin varlığı anne babaların çocukları ile kaygılarını, hatta çocukları ile ilgili obsesyonlarını dengelemesi bakımından yardımcı olur. Tek olan çocuğun hissettiği başarılı olması gerektiği baskısı ve sorumluluklar karşısında yalnız olması onun genel olarak aşırı stresli olmasına ve zorluk yaşamasına neden olabilir.

Roberts ve Blanton'un tek çocuk olan yirmi genç ile yaptıkları araştırmanın sonuçları Mancillas'ın bulguları ile çok benzerdir.

Roberts ve Blanton'un yaptığı araştırmada gençler tek çocuk olmanın olumlu taraflarını şöyle sıralamışlardır: kardeşler arası çatışmanın olmaması, ebeveynlerle yalnız zaman geçirme, onların finansal ve duygusal kaynaklarını tek başına tüketme, bir kardeş ya da kardeşler ile paylaşmak zorunluluğunun olmaması ve anne baba ile daha yakın ilişkiler kurulması. Tek çocuk olmanın zorlukları ise şöyle sıralanmıştır: sırdaşının olmaması, başarılı olma baskısının hissedilmesi, başkalarından da sürekli ilgi beklemesi, hep ilgi odağı olmak istemesi, arkadaşlık ilişkilerinde yaşanan krizleri kolayca atlatamaması ve ilerisi için anne babası ile ilgili kaygılar duyması. Anne babalarının yaşlılıklarında ihtiyaç duyacakları bakım ve onların ölümünden sonra yalnız kalmak gibi korkularının olduğunu da gençler dile getirmişlerdir.

Kitzmann ve çalışma arkadaşları, kardeşin varlığının çocuk ebeveyn ilişkisinin doğurduğu hiyerarşik yapı içinde, çocuğun kardeşinin varlığı sayesinde hiyerarşiye alternatif bir ilişkiyi de deneyimlemiş olduğundan söz ederler.

Çocuğun birinci, ikinci ya da üçüncü çocuk olması yani doğum sırası çocuğun genel anlamda gelişimi ve hayata karşı tutumunda etkilidir. Çocuğun doğum sırasının yanı sıra kardeşler arası ilişkiler de çocuğun genel gelişiminde etkili bir başka faktördür. Hiç kuşkusuz, tek çocuklardan söz ederken birbirinin aynısı olan homojen bir gruptan söz etmeyiz. Araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi tek çocuk olmak bariz olumsuz sonuçlar doğurmamaktadır. Hatta genel anlamda bakıldığında tek çocuklar kardeşi olan çocukların gerisinde de değillerdir. Anne baba tutumları çocuğun içine doğup büyüdüğü, beslendiği duygusal atmosferi belirler. Jacques ve çalışma arkadaşlarının da ifade ettikleri gibi özellikle annenin çocuk yetiştirme yaklaşımı, çocuğunu reddetmesi/etmemesi, çocuğuna karşı sabırlı olması/olmaması, çocuğunu ihmal etmesi/etmemesi gibi faktörler çocuk ruh sağlığı üzerinde bir kardeşin varlığından daha önemli faktörlerdir.

Kaynaklar:

Baskett, L. (1985); "Sibling status: Adult expectations", *Developmental Psychology, 21,* 441–445.

Dyer, D. T. (1945); "Are Only Children Different?", *Journal of Educational Psychology* 36: 297-302.

Herrera, N., Zajonc, R., Wieczorkowska, G., & Cichomski, B. (2003); "Beliefs about birth rank and their reflection in reality", *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 142–150.

Jiao S., Ji G.and Jing Q. (1996); "Comparative Study of Behavioral Qualities of Only Children and Sibling Children", *Child Development,* 57, 357-3.

Jiao S., Ji G.and Jing Q. (1996); "Cognitive development of Chinese urban only children and children with siblings", *Child Development,* Vol. 67, No. 2 pp. 387-395.

Kitzmann, K., Cohen, R., & Lockwood, R. (2002); "Are only childrenmissing out? Comparison of the peer-related social competence of only children and siblings", *Journal of Social and Personal Relationships*, 19, 299–316.

Liu, C. Munakata, T. and Onuoha, F. N. (2005); "Mental Health Condition Of The Only-Child:A Study Of Urban And Rural High School Students In China", *Adolescence,* Vol. 40. No. 160,

Liu, F. (2006); "Boys as only-children and girls as onlychildren—parental gendered expectations of the only-child in the nuclear Chinese family in present-day China", *Gender and Education*, Vol. 18, No. 5, pp. 491–505

Mancillas. A. (2006); "Challenging the Stereotypes About Only Children: A Review of the Literature and Implications for Practice", *Journal of Counseling & Development*, Volume 84.

Marleau, J. D., Breton, J.-J., Chınıara, G. et Saucıer, J.-F. (2004); "Differences between only children and children with one sibling referred to a children's psychiatric clinic: A test of Richards

and Goodman's findings", *Canadian Journal of Psychiatry* 49 : 272-277.

Mellor, S. (1990); "How Do Only Children Differ From Other Children?", *The Journal of Genetic Psychology*, 151(2), 221-230.

Musun-Miller, L. (1993); "Sibling status effects: Parents' perceptions oftheir own children", *Journal of Genetic Psychology, 154,* 189–198.

Roberts, L., & Blanton, P.W. (2001); "I always knew Mom and Dad loved me best: Experiences of only children", *Journal of Individual Psychology*, 2, 125- 140

Rosenberg, B.G.; Hyde, Janet (1993); "The Only Child: Is there only one kind of only?", *Journal of Genetic Psychology*, 154, 269-282.

NEDEN TEK ÇOCUK?

Ozan Ümit Kardaş *

Tek çocuğa dönük alışılmış önyargıların arkaik bir bakış açısıyla beslendiği bir dünyada yaşıyoruz. Bu bakış açısının nedeni, dünya tarihinin tek çocukla değil geniş aile ile kurgulanmış bulunmasıdır. Yerleşik yaşamın, avcı toplayıcı toplumların yerini aldığı bir dünya... "Yiyecek üretimi çiftçilerin gereksinimlerinden fazlasını üretmelerine olanak sağladığı için, çiftçi toplumlar kendi yiyeceklerini üretmekle uğraşmayan, zamanlarını teknoloji geliştirmeye ayırabilen tam zamanlı zanaatkârları besleyebilir duruma gelmiştir." Bu değişim ve gelişim aile yapısının, informelden formel bir yapıya geçmesine neden olmuştur. "Yerleşik olmayan avcı/yiyecek toplayıcı kabileler bir oranda eşitlikçidir." Yiyecek üretimi nüfusun genişlemesini sağlamış; aile, klan, kabile ve obalardan şefliklere, en sonunda devlet yapısına kadar olan yolculukta, nüfus dolayısıyla onu besleyen ailenin büyüklüğü önemli rol oynamıştır. "Yiyecek üreten yoğun ve yerleşik nüfusların ortaya çık-

* Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü mezunudur. 1996 yılından itibaren serbest olarak bireysel ve grup psikolojik danışma uygulamalarında bulunmaktadır.

masıyla birlikte, büyük ve kalabalık ülkeleri yönetmek için daimi ordular beslemek, başka ülkelere keşif filoları göndermek ve fetih savaşları düzenlemek gerekiyordu." Bu durum o dönem için sorgulanmıyor ve geniş aileye gereksinim yaratıyordu.

Bu tarihi süreçte bilimsel, felsefi, entelektüel, endüstriyel, reformist gelişmeler ve 20. yüzyıldaki kitlesel savaşlar sonucunda toplumsal farklılaşma ile batı kökenli, tek çocuklu aileler, kişisel farkındalık ve seçimlerle toplumsal hayatımıza girdi. Birey kavramının kutsandığı çağımızda, cinsel tercihlerden dini yaşayıştaki esnekliğe, kadın hakları ve sosyal adalet kavramı gibi toplumsal hayatın tüm alanlarını kapsayan uzun tarihsel bir insanlık mücadelesinin sonucunda tek çocuk kavramı ortaya çıktı.

Kadının özgürlüğü kadar, çocuğun da özgürlüğünün korunduğu ve kutsandığı bir çağ, belki de son çağ artık. Ataerkil toplumlardan çocuk merkezli ailelere geçişte, itiraf edilmeyen, son çağrı... İlkçağlarda kadın kutsaldı, yerleşik yaşamla erkek kadını ele geçirdi ve şimdi sıra çocukta!

Neden Tek Çocuk?

Birey oldukça, bir oldukça, tek olanı seçiyoruz. Bölünmek istemiyoruz. Gelecekte ve şu anda gerçek ilişkiler arıyoruz. Ailemizin, çocukluğumuzun, kardeşlerimizle olan yaşantılarımızın derinliklerinde eksik kalmış olan çocukluğumuzu canlandırmaya çalışıyoruz. Tek çocuk ile korkular, kaygılar birbirine karışıyor. Dünyamızın geleceğine, geleceğimize, boşanmanın yaygın ve normal olduğu zamanımızda, aile olmaya ve ayrılıklara karşı da bilinçli ya da bilinçaltında savunmadayız.

Tek Çocuk Bir Projedir

Tek çocuk sahibi olmak, farkındalığı gelişmiş, belirli ekonomik ve sosyal standartlara sahip, batı tipi anlayış yapısında ailelerin tercihidir. Seçim yapan ve karar veren aileler; hedefleri olan, sorumluluk sahibi bireyler.

Tek Çocukla İlgili Önyargılar

Tek çocuk konusunda bir fikir sahibi olabilmek için, tek çocuktan tek çocuklu aileye, problem olan çocuktan hasta aileye geçiş yapabilmek gerekir. Çünkü tek çocuğun bir adı ve ailesi vardır. Kendini, tek çocuk olarak nitelendirmez.

Çocuklar sağlıklı ilişkiyi, paylaşımı, seçenek üretmeyi, problem çözmeyi, empatiyi, dinlemeyi, anlamayı, kadın erkek rollerini, kendisi ve çevresi ile ilişki kurmayı, keşfetmeyi, karşı tarafa dönük gerçek *Ben-Sen* ilişkisini, duygularını ifade etmeyi, kısacası var olmayı kardeşlerden değil, *anne ve babadan örnek alarak (hatta onlarla özdeşleşerek) öğrenir.* İlk çocukluk döneminin devamındaki gizil dönemde (6-11), arkadaşları ve öğretmenleri hayatında etkinleşir; sonrasında ergenlikte öğrendiklerini deneyerek kimliğinin bir parçası kılmak için, kendisiyle ve yaşamla yüzleşir, seçer, yeni olanla donanır ve bu deneyimde de aileden izin almak istemez.

Sonunda genç yetişkinlikte ve yetişkinlik dönemimizde deneme bitmiş, kimliği yitirme duygusu olmadan, seçimlerimiz uygulamaya konmuştur. Arkaik olana, temele dönüyorum, kutsal anneye, büyük güçlü baba figürlerine, 0-5 yaş dönemlerine... (Oral, anal ve fallik dönem gibi kişiliğimizin temellerini oluşturan kısacık zaman sürecine sıkışmış bu üç dönem.) Çocuk, bu dönemlerde, kendine ve insanlara güveni, özerkliğini, girişimcilik duygularını sağlıklı, tutarlı ve mutlu bir aileye sahip ise kazanır.

Bu süreçte anne babanın çocuk veya çocuklar üzerindeki önemi net olarak görülmektedir. Sonuçta, tek çocuk kendini yaratmamaktadır. Kendisine verileni almakta, özdeşleşmekte ve uygulamaktadır. Burada ön plana çıkan ana faktör, ebeveyn tutumudur. Anne baba, birbirini ve çocuğunu anlıyorsa, çocukla ilgileniyorsa, ona sevecen ve nazik davranabiliyorsa, verdiği sözleri tutabiliyorsa, duygularını yöneterek tutarlı olabiliyorsa, anlaşılmaya ve anlatmaya önem verip, karşıdan değil kendinden bekleyerek zorlayıp baskılamıyorsa, dürüst ise, hatasını fark edip kendisini yansıtmak

veya bastırmak yerine, içten bir şekilde, empati kurarak, özür dileyebiliyorsa, sonuçta tek veya çok sayıda çocuk sahibi olmak arasında bir fark yoktur.

Anne babada yeterli güven ve sevgi varsa bu zenginlik bütün çocuklarına yeter. Çünkü insan verdikçe zenginleşir, fakirleşmez. Sağlıklı birey, ilk kendini sevmeyi, kendini dinlemeyi, kendisi ile iletişim kurmayı, istek, ihtiyaç ve sınırları ile var olmayı öğrenmiştir. Bu sevgi biçiminin kişi sınırlaması olmaz. Eğer ebeveyn veya ebeveynlerden birisi geçmiş ve şimdi seçimleri veya dünyayı yorumlayışı ile ilgili içsel çatışmalar yaşıyorsa, çocuk sayısı, huzursuzluk ve mutsuzluğun bulaşmasını engellemeyecektir.

Davranış ve tutumlarımızda sağlıklı olan da, sağlıksız olan da bulaşıcıdır. Çünkü ebeveynler, anne babalarından öğrendiklerinin etkisi ile kendi çocukları ile yaşantılar oluşturur. Anne babalık doğuştan getirdiğimiz bir yetenek değildir. Tek çocuklu, orta yaşlarında anne babalar bu özel durum karşısında deneyimsizdir.

Kaç Kişinin Anne Babası Tek Çocuk?

Bu yeni bir dönem, özellikle ülkemiz için. Çok kardeşli ailelerden geliyoruz ve bu tip ailelerden gelmiş ebeveynlerimiz var. Ailelerimizin uygulamalarını deniyoruz ve özgün olanı yaşadıkça keşfedeceğiz.

Tek çocuk sürecini, tek çocuk üzerinden değil, yaratıcısı olduğu ebeveyn dünyası açısından tartışırken, anne baba tutumlarını ön plana alan bir bakış açısı ile tek çocukla ilgili, olumlu ve olumsuz önyargıları tartışmak istiyorum.

Tek Çocukla İlgili Olumlu Önyargılar

- Kendisine dönük başka kardeşlere bölünmemiş bir standarda (manevi, maddi, zaman) sahip olması.

Bu standart anne babanın hayal ve hedefleri ile doğrudan ilişkili, kişisel bir seçimdir. Baba veya anne kendi ihtiyaç ve isteklerini ön plana alarak zamanı, enerjiyi ve maddiyatı yönlendirecek

kararlar alabilir. Bu noktada ön plana çıkan anne babanın sorumluluk anlayışları ve tutumlarıdır.

➧ Sevgi ve ilginin tek merkezde, kendine dönük toplanması.

Çocuk için bir kazanım olan sevgi ve ilginin tek merkezde toplanması durumu, kimi zaman bir probleme dönüşebilir. Anne babanın birbirleri ile ve yaşamla olan ilişkisini sadece çocuk üzerinden kuruldukları, sınırlanmış yaşantılarda, ebeveynlerin kendi içlerinde yaşadıkları güven ve özerklik sorunlarında, ebeveynlerin yaşadıkları kayıp ve travmalar, aileden aldıkları olumsuz eğitim ve ilişki şekilleri, aşırı, sağlıksız sevgi ve ilgiyi yaratabilmektedir.

Sevmek, özgürleşmeyi getirir. Olgun sevgi; bir başkası ile bencil olmayacak şekilde ilişki kurmaktır. Sevginin aşırılığında (şımartma halinde) güvensizlik kadar, bağımlılık, bağlanma, mutsuz evliliklerde eş yerine koyarak bilinçaltında çocuğu partnere dönüştürme, en önemlisi de severek sevilmek ihtiyacı vardır. Çocuğun doğrudan otantik var oluşu ve kendine özel olma hali ile ilgilenmeden, tutunma söz konusudur. Çocukla olumlu, olgun bir sevgi için, diğerinin eşsizliğine saygı göstermek gerekmektedir. Unutmayalım ki sevgi, gerçek, koşulsuz ve kişinin kendisi tarafından yönetiliyorsa (bencil olmama hali) şımartmaz. Sevgi, kişinin, diğerinin varlığı ve gelişimi ile aktif olarak ilgilenme halidir.

Görüldüğü gibi tek çocuk ile ilgili olumlu ön yargılar pek azdır. Olumlu olarak nitelendirilen davranışların, fazlalığı ya da eksikliği olumsuzluğa neden olmaktadır.

➧ Tek çocuklar, kardeşlerin doğuş sırasından kaynaklanan ve kişiliğin oluşmasında etkili olan örtülü, bilinçaltı rekabeti ve kıskançlıkları (gölgede kalmamak, dikkat çekmek ve farklı olmak için) yaşamazlar.

Benim izlenimim; kardeşlerin kimlik gelişiminde birbirine benzer değil, farklı kişisel tercihlerde bulunma durumunda oldukları-dır. Örneğin, büyük kardeş, uyumlu sorun çözmeye ve başarıya dönük iken ortanca kardeşin daha atak, hareketli, dışa dönük olması

ve en küçük kardeşin ise daha içine kapalı olması, sorumluluktan kaçması, büyümek istememesi gibi. Tek çocuk ise, kendine özgü olanı üstten veya alttan kardeş baskısı olmadan seçebilmektedir.

➧ Yaşam ve eğitim açısından tüm olanaklara sadece kendisinin sahip olması şansı.

➧ Akademik boyutta performans geliştirebilmesi.

Tek çocukların akademik anlamda daha başarılı sonuçlar elde ettikleri bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır.

➧ Grup içerisinde ilk adım olmasa da, sonrasında grubun parçası olabilme, kabul görmesi ve zevk alması.

Aslında olumlu özellikler çocuğun mizaçsal özellikleri ve davranışlarından öte ebeveynin kişilik ve psikolojik yapısı, hayal ve hedefleri ile çevresel faktörler, ailenin ekonomik yapısı, medeni hali, çevre ve akrabaları ile ilişkileri gibi karar ve eylemlerimizin sonucudur. Pek çok seçimin bedeli çocuklar tarafından olumlu veya olumsuz olarak yaşanmaktadır.

Tek Çocukla İlgili Olumsuz Önyargılar

Tek çocukla ilgili olumsuz önyargıların şaşırtıcı derecede fazla oluşu, tek çocuğun tehlike altında olduğu kaygısından kaynaklanmaktadır. Şimdi de olumsuz önyargıları ve ebeveynin sorumluluklarını tartışalım.

➧ Tek çocuklar kendilerine güvensizdirler.

Tek çocuk için en olumsuz önyargıyı oluşturmaktadır. Dengeli, tutarlı, mutlu, seven ve sevilen bir ailede güvensizlik değil, güven gelişir. Bu da seçen ve sorumluluk alan, özgür istem geliştirebilen, gelişmeye açık olan, ilişki kurabilen, bağlandıkları ile anlamlı bir yaşamı olan bireyler demektir.

Güvensiz çocuklar ebeveynlerin yanlış tutum ve davranışlarının sonucu ortaya çıkar. Reddedici, küçük düşürücü, ebeveynin

tutumlarının tutarsızlığı, kutuplaşmalar, ayrımcılık ile çocuk da şaşkınlık, anksiyete, çaresizlik, yetersizlik, öfke anlaşılmama duyguları gibi yıkı etkiler oluşabilmektedir. Anne baba, zorlayıcı beklentiler, aşırı koruma, uysallığa ve bağımlılığa zorlama, karşıt istemin engellendiği bir ortam oluşturarak, çocuğu sağlıklı eğitmekten öte kendi öfkesini yaşıyorsa, çocuğun yetenek ve becerileri küçümseniyorsa, açık veya gizli itiliyorsa, o çocuğun (tek veya çok çocuk) kendini gerçekleştirmesi ve en önemlisi kendine güvenmesi zorlaşır. İşte bu durumda Karen Horney kusurlu anne baba tutumlarının sonucu çocuklukta oluşmaya başlayan temel anksiyeteyi *düşman bir dünyada yalnızlık ve çaresizlik* olarak tanımlamıştır. Çaresizlik, düşmanlık ve insanlardan soyutlanma duygularına karşı çocuklarda (tek veya çok çocuk) üç tür davranış biçimi benimsenebileceğini; sorunun, bu davranış biçimlerinin bulunduğu koşullara göre seçilip kullanılmaması olduğunu, güvensiz çocuk açısından birinin sürekli ve katı biçimde benimsenip yaşam biçimi haline dönüştürüldüğünü ifade etmektedir. Bu davranış biçimleri; içe kapanma, savaş hali ve uyum ve bağımlılıktır. Güvensizlik ve reddedilme kaygıları yoğunlaşan çocuk, korunma ihtiyacı içinde zorunlu olarak eyleme (ilişkiler, hedef, istem, başarmak arzusu gibi) geçmektedir.

➡ Tek çocuklar, paylaşmaz, bencil ve şımarıktır.

Sosyalleşme ailede, anne baba ile başlar. Anne ve baba, çocuk için ilişki ve oyun ortamları oluşturmalı, belirli bir yaşta, güvenilir ailelerle, ev ziyaretleri desteklenmelidir. Çünkü çocuk bu girişimleri tek başına örgütleyip bunlara karar veremez. Okul öncesi eğitim ve arkadaş ilişkilerinin oluşabileceği ortamların sağlanması gereklidir. Paylaşma, diğer çocuklarla ilişki sırasında da güven ve deneyimle dengesini bulacaktır. Paylaşmayı her çocuk sahip olduğu donanım ve kişisel hızı oranında öğrenir. Tıpkı bencillik ve şımarmayı öğrendiği gibi. Verebilecek kadar güven ve sevgi almış olmak paylaşımı destekler. Bencillik ve şımarıklık, anne babanın merkez haline getirdiği çocuğu ile ilişkisi neticesinde, abartılı tu-

tum ve davranışları ile ortaya çıkar. Çocuğun eğitiminde, sağlıklı olan disiplin, olumlu olanı takdir, açık bir iletişim, duyguları ile var olarak örnek olmak, hissettiklerini önemsemek ve ödülün *tutarlı ve bazen* değil *devamlı* kullanılmaması hali de bu olumsuz öğrenmeleri oluşturmaktadır.

➧ Tek çocuk için en gerçekçi dezavantaj, evde yaşıtı oyun arkadaşı eksikliğidir.

Anne babalar bu noktada yetersiz kalabilir, hele anne de çalışıyorsa süreç daha da zorlaşır. Tek çocuğun çevresinde yetişkinlerle kurulu bir dünya bulunması ve yetişkinlerin fiziksel gücü ve deneyimleri karşısında var olmak zorunda kalması zor bir deneyimdir. Kendi denkleri ile kader birliği yapabileceği, ortak çocuk dünyasının dili ve algısını paylaşabileceği, onu anlayabilen kardeşlerin olmaması, aile dışından seçilen arkadaşların kazanılması için çaba sarf edilmesini gerektirmektedir. Anne ve babaya bu noktada rehberlik görevi düşmektedir. Tek çocuğun yaşam alanı dar değil ama farklıdır, esnek ve seçime dayalıdır. Bu nedenle, tek çocuk, bağımsız özellikler gösterip etkilenmeden, kendi seçim ve kararlarına sahip çıkmakta ve bu durumda önyargısal olarak aşırı bireyci olarak değerlendirilmektedir.

➧ Tek çocuk gerek anne gerekse babasından büyük ölçüde ilgi görmeye alıştığından aynı ilgi ve dikkati yaşamı boyunca herkesten bekleyebilir!

Evet, mantıklı bir yargı; ancak bu sorun, çocuğun sevgi ve ilgi kaynağı olmayı beklemesinden değil, tam tersine, tek çocuğa sahip ailelerdeki ilişkilerin onu böyle düşünmeye yöneltmesinden kaynaklanmaktadır.

➧ Alfred Adler'in tek çocukla ilgili bakış açısı da olumsuzdur. Şöyle ki: "Tek çocuk, toplumsal davranışların gelişmesi için gerekli olan alışveriş ortamından yoksundur. Çoğu kez anne baba tarafından aşırı korunduğu ve şımartıldığı için ileriki yaşamında da çevresinden benzer tutumları bekler. Tek

çocuk için bir ciddi tehlike de, çocuk sevmeyen anne babanın bu duygularının yöneldiği tek nesne olarak, istenmeyen ve sevilmeyen çocuk durumunu yaşamasıdır."

Bu görüş, 1930'lu yılların Amerika Birleşik Devletleri'ne ait olup, tek çocuk yaşantısının gelişmediği o dönemin bilinmeyenleri ile şu anki önyargıların benzerliği dikkat çekicidir.

➔ Tek çocuklar, boşanmaya daha eğilimlidir, eşleri ile zor geçinirler. Evliliklerinde hiç çocuk istemezler ya da ancak tek çocuk isterler.

Boşanmış ailelerde tek çocuk duyguları, davranışları, etkileri, yarattığı travma ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Çünkü boşanma (ayrılık) ile bir aileden iki aile çıkmaktadır. Anne ve çocuk, baba ve çocuk.

Güçler, hayaller, doğrular, kurallar dağılmış, velayeti ve sorumluluğu alan anne veya baba, kendi ailesini ve paylaşımını yaratmaya çabalamaktadır. Hatalı tutumlar çocukta karmaşalara ve güvensizliğe neden olmaktadır. Çocuk ait olduğu düzenli ve devamlı olan hayatı, paylaşılmış olan anları özlüyordur. Anne ve babanın ruh sağlığı ve bütünlüğü, kendini toplama süreci ve bitirilmemiş işlerini bitirip geleceğe bakabilmesi çok önemlidir. Çoğu kere, anne babalık rolleri deformasyona uğramakta, esnemekte ya da katılaşabilmektedir.

Eşler arasındaki rol dağılımları, kişisel olarak, özgürce yeniden şekillenmektedir. Ayrılmak acı verir, aile açısından bir travmadır ve depresyona sebep olabilir. Burada, yaşanan depresyonun akut ya da kronik hale dönüşmesinde, kişinin problem çözme şekli ve sorunu nasıl karşıladığı (kaçıyor mu, erteliyor mu, bastırıyor mu, yansıtıp yadsıyor mu) belirleyicidir. Olumlu olan ise yüzleşip mücadele etmektir.

Boşanma sürecini tek çocuğun daha yıkıcı hissettiği veya çok çocuklu ailede kardeşlerin daha az zorlanma ve gerilim yaşadığı varsayımı doğru bir değerlendirme değildir. Ayrılığın şiddeti, o an için ebeveynin çocukları algılayışı, tarafların yaşadıkları hayal kı-

rıklığı, çaresizlik duyguları, öfke, güvensizlik, karamsarlık gibi kararları etkileyen çok çeşitli faktörler vardır. Unutmayalım ki, çocuklar her tür sorunda ebeveyni izlemeye devam etmekte ve örnek almaktadır. Ebeveynler boşansalar da anne baba olmayı sürdürürler. Aile, daha küçük parçalara bölünse de, varlığını sürdürmektedir.

Tek çocukların evliliklerinde başarısız, zor geçinen, çocuk istemeyen bireyler olduğuna ilişkin önyargılar, yukarıda tartıştığımız olumsuz önyargıların evliliğe yansıtılmış halidir. Bu bakış açısı, tek çocuğu paylaşamaz, bencil, şımarık, yalnız, ortak grup çalışması ve problem çözmede başarısız olarak göstermektedir. Aksine, tek çocuklar insanlarla sıkı dostluklar ve seçilmiş akrabalıklar oluşturmaya daha dönük ve isteklidir.

Tek çocukla ilgili olumsuz önyargılar, aslında çok çocukla yaşanan problemlerle neredeyse aynı neden ve özellikleri taşımaktadır. Çünkü her ikisi de aynı yanlış aile tutumlarının ürünüdür.

Anne Baba Açısından Tek Çocuk

Genellikle, tek çocuğa sahip olmak anne babalar için kaygı kaynağıdır. Ölüm gibi neslin devamlılığının kesintiye uğradığı durumlar göz önüne alındığında, tek çocuk sahibi olmak, aslında bir tür kendi kendini hadım etmedir. Bu yüzden de, tek çocuk isteği ile ilgili araştırmalar, genellikle ortak karar verilse de, tek çocuk seçiminin, kadınların kesin tercihi olduğunu, erkeklerin ise çekimser ya da katılan olarak bir tür pasif seçicilikte kaldıklarını gösteriyor.

Anne baba açısından, ilk çocuğundan edindiği değerli ve verimli, doğru ve yanlış deneyimlerini geliştirerek yeni çocuğuna aktaramamak ve daha *gür* olma isteğini hayata geçirememek, sağlıklı, üretken bir yetişkinin paradoksudur.

Anne baba olmak duygusunu yaşarken, tek çocuk veya çok çocuk sahibi olmak arasında fark yoktur. Çocuğunu seversin; özgür, mutlu, kendini gerçekleştiren, sağlıklı ilişkiler kuran, hayatı ve kendini seven bir birey olmasını istersin ve en zor yanı da onu büyüdükçe izlersin, hayatın içinde, gözden kaybolucaya kadar.

Tek Çocuk Açısından Yaşam ve Aile

Tek çocuk, ailesi ile kader birliği ettiği, ortak dil ve hikâyeyi paylaştığı, anıların mirası ve yaşamın izlerini ilerde heyecanla paylaşacak kardeşlerinin eksikliğini hissedebilir.

Yapılan araştırma sonuçları, tek çocukların algıladıkları önemli bir sorunun da kendi yetişkinlik çağları ile ebeveynlerinin yaşlılık dönemlerinde tek başlarına anne babalarının manevi ve maddi ihtiyaç ve isteklerinden sorumlu olmanın getirdiği duygusal ve psikolojik baskı ve gerilim olduğunu göstermektedir.

Tek çocuk, biricik ve seçilmiş olmanın bilincindedir. Anne baba ve çocuk bu zenginliği nasıl değerlendirecektir. Değişip gelişerek mi? Kapanarak mı? Yoksa çocuğun, anne babanın sorunlarında kaybolduğu ve her zaman anne babasını suçladığı bir süreç olarak mı? Bu sürecin nasıl yaşanacağını, anne babanın yaptıkları seçimler ve aldıkları kararlar belirleyecektir.

Son Söz: Tek Çocuk Sahibi Ebeveyn Olarak Biz ve Kızımız Ada

Ada ben bu makaleyi yazarken altı yaşına girdi. Onun bizimle olması yaşamımızı zenginleştirdi. Bir yandan bizi de geliştirip büyütürken, Ada hızla büyüyor ve kendi seçilmiş akrabalarını yaratmak gibi zor bir uğraş içinde. Her çocuk gibi utangaçlıkları, korkuları, kendine güvensiz olduğu zaman dilimleri, mızmızlıkları, kıskançlıkları, isteğine göre paylaşımcılık sınırları var. Çocuk olmak, bu yaş döneminde, her şeyin doğrusunu bildiğini (hissettiğini) düşünen biz anne babaların arasında oldukça zorlu bir süreç. Bizim de her aile gibi kaoslarımız, süt liman günlerimiz var.

Unutulmaması gereken, aile olmanın bir alışveriş değil, paylaşım olduğu gerçeğidir.

Kaynakça:

Covey, Stephen R. (1996); *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı*, Varlık Yayınları, İstanbul.

Diamond, Jared (2001); *Tüfek, Mikrop, Çelik*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

Geçtan, Engin (1990); *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Öztürk, M. Orhan (1992); *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.

Richter, H.E. (1991); *Hasta Aile*, Yaprak Yayınları, İstanbul.

Salk, Lee (1988); *Çocuğun Duygusal Sorunları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yalom, Irvin (1999); *Varoluşçu Psikoterapi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

ÖZEL VE TEK ÇOCUK OLMAK

Ayşen Altay *

Gelişimsel Geriliği Olan Çocuk İçin Ailenin Tek Çocuğu Olmak ya da Ailenin Tek Çocuğunun Gelişimsel Geriliği Olan Bir Çocuk Olması

Bu makalede, "tek çocuk sorunu" gelişimsel geriliği olan çocuklar söz konusu edilerek, çocuk ve aile açısından sonuçları ile işlenecektir. Öncelikle üstünde durulması gereken ise yukarıdaki cümlede kullandığımız birbirini izleyen üç ayrı kavramdır: tek çocuk sorunu, gelişimsel gerilik, aile.

Tek çocuk sorunu: Bu ifade, tek çocuk sahibi olmanın ya da ailenin tek çocuğu olarak yaşamanın "sorunlu" bir durum olduğu anlamına gelmemektedir. Hemen yazının ilk cümlesinde, "tek çocuk **sorunu**" gibi bir ifade ile karşılaşmak okuyucu için böyle bir

* İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü mezunu. 1997-2001 yılları arasında Avusturya'da, Viyana Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde gelişim psikolojisi ve klinik psikoloji alanlarında öğrenimine devam etti. 2001 yılında Türkiye'ye dönerek özel eğitim alanında çalışmaya başladı. Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü'nün otistik çocukların eğitimlerine yönelik PECS ve ÖÇİDEP sertifika programlarına katıldı.

yanlış anlamaya yol açmamalıdır. Elinizdeki kitabın içeriği, "tek çocuk olarak aile içinde yaşamak ve/veya tek çocuğa sahip olmak" durumunun geniş olarak incelenmesi olduğundan, konu başlığı "tek çocuk sorunu" olarak kısaltılmıştır. Bu makalede konu, gelişimsel geriliği olan çocuklar ve aileleri açısından ayrıntılı olarak işlenecektir. Türkiye koşullarında, ortalama bir ailede durumun olası sonuçları, çocuk ve aile açısından söz konusu olan avantajlar, dezavantajlar, zorluklar ve olası çözüm yolları konu edilecektir.

Gelişimsel gerilik: Bu ifade ise kendisi başlı başına uzun tartışmaların ve makalelerin konusu olabilecek bir ifade olduğu halde özellikle seçilmiştir. Her şeyden önce; "Gelişimsel gerilik ne demektir?" sorusu sorulmalıdır. Bazı çocukların gelişimin farklı alanlarında (bilişsel gelişim, dil gelişimi, motor gelişim, duygusal-sosyal gelişim alanlarının birinde ya da her birinde) gösterdikleri, akranlarına göre "farklı" olan performansları bu çocukların "gelişimsel olarak geri" tanısı ile kategorize edilmesini gerektirir mi? Kategorize etmenin getirdiği, özel sorunlar, zorluklar ya da eğitim ve terapiyi kolaylaştıracak etkenler var mıdır? Gelişimsel gerilik tanısı koyarken kullandığımız ölçme araçları ne denli güvenilirdir? Bunlar ve benzeri sorular, on yıllardır toplumlarda ve konu ile ilgili akademisyenler arasında tartışılmaktadır ve tartışılmalıdır da. Fakat bu önemli tartışma, gerek elinizdeki kitabın gerekse de bu makalenin amacını ve sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple "gelişimsel gerilik" kategorisinin, sonuçlanmamış bir tartışma konusu olduğu ve bu makalede yazarın tercihi olarak, anlatımı kolaylaştırmak amacı ile kullanıldığı düşünülmelidir.

Bu makalede "gelişimsel gerilik" bir üst başlıktır ve farklı tanı gruplarını içermektedir. Bu tanı grupları; zihinsel engel, yaygın gelişimsel bozukluk (otizm vd.), kromozom bozuklukları (Down sendromu vd.), cerabral palsy (Spastik çocuklar), merkezi sinir sistemi hastalıklarıdır. Elbette bu tanılar birbirinden çok farklıdır. Sebepleri, sonuçları, bireyin yaşamına etkileri, eğitim ve terapi yöntemleri düşünüldüğünde ortaklıklar bulmak olanaklıysa da, farklılıklar hepsini bir potada eritmemize izin vermeyecek kadar çoktur. Örne-

ğin, otistik bir çocuğun gelişimsel özellikleri ile spastik bir çocuğun gelişimsel özellikleri birbirinden çok farklıdır. Yine de, gerek toplum içinde, gerekse akademik çevrelerde, tüm tanı gruplarını içerecek "üst başlıklar" kullanılmaktadır. Burada amaç, gerek eğitim ve terapi yöntemlerinde, gerekse gündelik yaşam, aile yaşamı, toplumsal yaşam konularında ortak olan sorunlara değinebilmek, ortak yöntem ve çözümler önerebilmektir. Bu tıpkı bizlerin, her çocuğun farklı bir dünya olduğunu vurgularken, eş zamanlı olarak genel çocuk eğitimi yöntem ve kurallarından söz edebilmemize benzemektedir. Türkiye'de ve dünyada "gelişimsel gerilik" yerine kullanılan üst başlıklar da yıllar içinde sürekli değişmiştir. 40 yıl önce Türkiye'de yayımlanan bir kitabın başlığı, "geri zekâlı çocukların eğitimi" iken, yıllar içinde süren tartışmalar ve oluşan duyarlılık ile, sırası ile "özürlü çocuklar", "engelli çocuklar", "farklı gelişen çocuklar", "özel çocuklar", "özel eğitim gereksinimi olan çocuklar" tanımlamaları kullanılmıştır. Bugün İsveç'te farklı bir bakış açısı ile; "engelli birey" yerine "engellenen birey" denmektedir. Bireyin yaşam içinde engellenmesinin bireysel özelliklerinden değil, toplum yaşamının "ortalama" bireye göre organize edilmiş olmasından kaynaklandığı bu adlandırma ile vurgulanmaktadır.

Aile: Bu makalede konu edilecek olan aile bugün Türkiye'de yaşayan ortalama ailedir. Türkiye şartlarında tartışmamız gereken konular, herhangi bir Avrupa ülkesinde yaşayan aileler için anlamsız olabilir. Türkiye'de yaşayan ortalama ailenin, alt-orta ekonomik seviyede yaşayan çekirdek aile olduğu düşünüldüğünde, ortalamadan farklılıklar gösteren durumlarda da (örneğin; kırsalda yaşayan geniş aile, ekonomik sebepler ile parçalanmış aile, sınırsız maddi olanaklar ile yaşayan aile vb.) tartışılan konular ve öneriler isabetsiz olabilir.

Bu makale hazırlanırken, tartışmalara somut örneklerden yola çıkarak bir çerçeve çizebilmek için, ailelerle konu üzerine röportajlar yapılmıştır. Konumuza giriş yaparken öncelikle bu röportajları paylaşmak genel bir fikir edinmemizi sağlayacaktır.

Röportaj 1: Burcu 11 yaşında, ailenin tek çocuğu, otistik. Annesi ev hanımı, babası işçi. Soruları anne yanıtladı.

Burcu sizin tek çocuğunuz. İkinci bir çocuk sahibi olmayı düşünüyor musunuz?

Hayır, hiç düşünmüyorum.

Neden?

Çünkü çok yoruldum, altından kalkamam. Şimdi geçmişe bakınca nasıl yapmışım, nasıl dayanmışım diyorum. Çok zordu. Hiçbir şey bilmiyordum. Otizmin ne olduğunu bilmiyordum, çocuğumu anlamıyordum ve hiç yardımcım yoktu, yalnızdım. Baş başa kalıyorduk, o ağladıkça ben de ağlıyordum, gecelerce uyumuyorduk. Nasıl dayandım, nasıl büyüttüm şimdi düşündükçe anlamıyorum. Ama yorgunum, şimdi herhangi bir çocuk ağlamasına bile tahammülüm yok. Bir bebeğe bakabileceğimi düşünmüyorum. Zaten Burcu da kabullenemez. Kuzenlerinden bile rahatsız oluyor. Hem beni paylaşamaz, hem de bir çocuğun ağlamasına, kendisini rahatsız etmesine dayanamaz.

Peki, eşiniz bu konuda ne düşünüyor?

Eşim ikinci bir çocuk istiyordu; ama ben direndim. Eğer maddi imkânın varsa önce bu çocuğa doğru düzgün eğitim aldır, geleceğini garantiye al, diyorum. Biz, bu durumumuzla ancak geçiniyoruz, çocuğumuza gerektiği gibi eğitim aldıramıyoruz, iki çocukla nasıl altından kalkarız? Ayrıca, ikinci çocuğumuz da engelli olursa eşim dayanmaz, o da var.

Dayanmaz derken tam olarak ne demek istediniz?

Bizi bırakır herhalde. Şimdi bile zaman zaman evde bunalıyor. İki otistik çocuğumuz olursa kaldırabileceğini sanmıyorum. Başlangıçta ailesinin etkisinde çok kalıyordu, ikinci bir çocuk istiyordu. Ama şimdi o da gerçekleri görmeye başladı.

Sizce tek çocuk olmanın Burcu için olumlu ve olumsuz sonuçları var mıdır?

Bazen düşünüyorum tabii, bizden sonra ne olur, kendine bakabilir mi diye. Kardeşleri olsa daha rahat olurdum; ama onun da ga-

rantisi yok ki... Kardeş bakar mı? O da kendi düzenini kuracak, o baksa eşi bakar mı? Eskisi gibi değil artık, garantisi yok ki kardeşinin bakabileceğinin.

Sizce ikinci bir çocuğunuz olsaydı sizin yaşamınızda neler değişirdi?

Benim yaşantım kalmazdı ki...

Röportaj 2: Orhan 9 yaşında, ailenin tek çocuğu, otistik. Annesi öğretmen, babası ticaret ile uğraşıyor. Soruları anne yanıtladı.

Orhan sizin tek çocuğunuz. İkinci bir çocuk sahibi olmayı düşünüyor musunuz?

Hayır, düşünmüyorum. Orhan çok özel bir çocuk, onunla birlikte olmak gerçekten çok farklı bir deneyim, ikinci bir çocuk özlemi de duymuyorum. Orhan'ın annesi olduğum için kendimi şanslı hissediyorum.

Sizce tek çocuk olmanın Orhan için olumlu ve olumsuz sonuçları var mıdır?

Belki kardeşleri olsaydı onlarla oynardı, paylaşırdı; ama Orhan zaten yalnız kalmıyor. Üç yaşında kreşe başladı, şimdi de okula gidiyor. Öğleden sonraları özel eğitim okuluna gidiyor. Eskiden daha yalnızlığı seven bir çocuktu; ama gittikçe sosyalleşti, şimdi çocuklarla oynayabiliyor. Oyunun kurallarını tam anlayamadığı için oyunlara katılamasa da çocuklar onunla ilgilendiklerinde hoşuna gidiyor. Ayrıca ben de babası da Orhan'a zaman ayırıyoruz, onunla oyun oynuyoruz, yürüyüşe çıkıyoruz, birlikte yemek pişiriyoruz. Kendisini yalnız hissettiğini düşünmüyorum. Genel olarak mutlu bir çocuk.

Sizce ikinci bir çocuğunuz olsaydı sizin yaşamınızda neler değişirdi?

Ben zorlanırdım herhalde. Çünkü Orhan ile birlikte olmaya o kadar alıştım ki, o bana eşsiz görünüyor, sıradan bir çocuk ile birlikte olmak bana zor gelir diye düşünüyorum.

Röportaj 3: Baran 5 yaşında, ailenin tek çocuğu, zihinsel engelli. Annesi ev hanımı, babası memur. Soruları baba yanıtladı.

Baran sizin tek çocuğunuz. İkinci bir çocuk sahibi olmayı düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyoruz. Baran biraz daha büyüyüp, annesine daha az bağımlı olduğunda ve kardeşi ile ilişki kurmayı anlayacak durumda olduğunda düşünüyoruz. Şimdi biraz erken, annesi için de çok zor olur.

Sizce tek çocuk olmanın Baran için olumlu ve olumsuz sonuçları var mıdır?

Şimdi bizim ilgimiz tamamen Baran'ın üstünde olduğu için eğitimi açısından olumlu olduğunu düşünüyorum. Ama ilerde kardeşi olursa Baran'a arkadaşlık etmesi, hayatta yalnız bırakmaması açısından çok önemli.

Sizce ikinci bir çocuğunuz olsaydı sizin yaşamınızda neler değişirdi?

Baran bizim için gerçekten bir sürpriz oldu. Hiç aklımıza gelmiyordu ve hiç hazırlıklı değildik. Ben çok üzüldüm. Artık kabullendim; ama hem ikinci bir çocuk istiyorum, sağlıklı olmasını istiyorum; hem de tedirginim, ikinci çocuğumun da engelli olabileceğini düşünüyorum. Ama doktorlar da bu ihtimalin çok düşük olduğunu söylüyorlar.

Röportaj 4: Zeynep 3 yaşında, ailenin tek çocuğu, zihinsel engelli. Anne ve babası doktor. Soruları anne yanıtladı.

Zeynep sizin tek çocuğunuz. İkinci bir çocuk sahibi olmayı düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyoruz.

Sizce tek çocuk olmanın Zeynep için olumlu ve olumsuz sonuçları var mıdır?

Kardeşi olduğunda gelişiminin daha hızlı olacağını düşünüyorum. Biz ne kadar öğretmeye çalışsak da çocuklar birbirleriyle daha farklı ilişki kuruyorlar, birbirlerinden daha çok öğreniyorlar. Tek çocuk olmanın olumlu olduğunu düşünmüyorum.

Sizce ikinci bir çocuğunuz olsaydı sizin yaşamınızda neler değişirdi?

Yaşantımızın çok değişeceğini düşünmüyorum. Zeynep doğduktan sonra çalışmadım; ama ikinci çocuğumda biraz kendini toparladıktan sonra çalışmaya başlamak istiyorum. İki çocuğuma da zaman ayırabileceğimi düşünüyorum.

Okuduğunuz röportajlar, ailelerin birbirinden farklı yaklaşımlarını aktarabilmek için özellikle seçilmiştir. Bu röportajların, "gelişimsel geriliği olan çocuğun ailenin tek çocuğu olarak büyümesi" konusunda, ailelerin farklı tutumlarına örnekler oluşturdukları, böylece okurlar için de bir "aile tutumları yelpazesi" tasarlamayı kolaylaştıracakları düşünülmüştür. Gerçekten de ailelerin bu konudaki tutumları "mutlaka tek çocuk"tan "mutlaka birden fazla çocuk"a uzanan bir yelpaze içinde değişmektedir. Bu yelpazenin ortalarında, kaygılar, özlemler, tereddütler, sorular yer almaktadır. Yelpazenin iki ucunda yer alan "zorunluluğun" sebepleri gibi, yelpazenin ortasında yer alan kararsızlıkların sebepleri de aileler açısından ortaklıklar göstermektedir. Şimdi, bu genellikle ortak olan sebepler üstünde duralım:

"Mutlaka Tek Çocuk" Tutumunda Pek Çok Ailenin Dile Getirdiği Sebepler

- Gelişimsel geriliği olan bir çocuk büyütmek, bütün maddi olanakların çocuğa seferber edilmesini gerektiriyor. Çocuğun eğitimi, tedavisi ve geleceğinin garantiye alınması ayrı ayrı düşünülmesi ve bütçe ayrılması gereken konular. Üste-

lik ayrılacak bütçenin de bir üst sınırı yok. Çocuğun eğitimi oldukça pahalı ve yıllar boyunca sürmesi gerekiyor. Başvurulan her uzman, eğitimin mümkün olduğunca yoğun, kesintisiz ve uzun süreli olması gerektiğini söylüyor. Çocuğun sağlık problemleri ortalama bir çocuğa kıyasla daha fazla. Yarın nasıl bir sağlık problemi ile karşılaşılacağını ve tedavisi için ne kadar para harcamak gerektiğini tahmin etmek olanaklı değil. Çocuğun geleceğini garanti altına alabilmek kaygısı ile aileler sürekli para biriktirmek zorunda; ama ne kadar para biriktirmenin ya da yatırım yapmanın çocuğun geleceğini garanti altına alacağını bilmek olanaklı değil. Bu durumda aileler, ikinci bir çocuk sahibi olmayı, ikinci bir çocuğa aile bütçesinden pay ayırmayı gelişimsel geriliği olan çocuklarına karşı haksızlık yapmak olarak değerlendirebiliyorlar. Zaten ilk çocukları için gerekli maddi olanaklara sahip değilken, ikinci bir çocuğu hayal edemiyorlar.

- Gelişimsel geriliği olan bir çocuğa anne ve babanın (genellikle annenin) neredeyse bütün zamanını ayırması gerekiyor. Eğer çocuk özbakım gereksinimlerini bağımsız olarak karşılayamıyorsa tamamen anneye bağımlı oluyor. Bu durumda aileler, ikinci bir çocuk yapmanın iki çocuk için de haksızlık olacağını, iki çocuğun da gereksinim duydukları ilgi ve bakımdan mahrum kalacağını düşünüyor.

- Aile, özellikle anne, ilk çocuğunu büyütürken aşırı yıprandığı için ikinci bir çocuk sahibi olmayı göze alamıyor.

- İkinci çocuğun da herhangi bir sağlık sorunu olabileceği düşüncesi aileleri çok korkutuyor ve tekrar çocuk sahibi olmayı düşünemiyorlar.

- Gelişimsel geriliği olan çocuğun, kardeşini kabullenemeyeceğinden, kıskanacağından, uygun davranmayarak ona zarar verebileceğinden endişe edilerek ikinci çocuk düşünülemiyor.

➧ Gelişimsel geriliği olan çocuğu büyütürken, aşırı bağlanmak, bütün zamanını çocuk ile geçirmek, çocuktan hiç ayrılamayacak duruma gelmek söz konusu olduğunda da aileler ikinci bir çocuğu istemiyorlar.

"Mutlaka Birden Fazla Çocuk" Tutumunda Pek Çok Ailenin Dile Getirdiği Sebepler

➧ Aileler, gelişim geriliği olan çocuklarının, kendi ölümlerinden sonra bakılmasını sağlayabilmek için, çok sayıda çocuk sahibi olmak istiyorlar. Gelişimsel geriliği olan çocuğun, en az bir kardeşi olmadığında, tamamen ortada kalacağını, kendi yaşamını idame ettiremeyerek perişan olacağını düşünüyorlar.

➧ Kardeşleri olmamasının çocuğun gelişimini körelteceğini, sosyal uyumunu zorlaştıracağını düşünüyorlar.

➧ Bazı aileler, gelişimsel geriliği olan çocuğu kabullenemedikleri için ikinci bir çocuk yapmak istiyorlar.

➧ Pek çok aile gelişimsel geriliği olan çocuğunu kabullenmiş olsa da "sağlıklı" çocuk özlemi duyuyor.

➧ Bazı aileler, çevre baskısından dolayı ikinci bir çocuk yapmak istiyorlar.

➧ Bazı aileler, gelişimsel geriliği olan tek çocuk ile sürdürülen çekirdek aile yaşamının evliliğe zarar vereceğinden korkarak ikinci bir çocuk yapmak istiyorlar.

Yelpazenin Ortasında Kalan Tutumlarda Var Olan Kaygı ve Karasızlıklar

➧ Aileler, gelişimsel geriliği olan çocuklarının eğitimi ve geleceği için bütün maddi olanakları çocuğa aktarmanın mı, ço-

cuğun eğitimine ve bakımına ortak olacak kardeşler dünyaya getirmenin mi doğru olduğuna karar veremiyorlar.

- Aynı şekilde, anne ve babanın bütün zamanını çocuğa ayırmasının mı yoksa çocuğun kardeşleri ile birlikte büyümesinin mi gelişimini daha olumlu etkileyeceğini bilemiyorlar.

- Aileler, "sağlıklı" çocuk özlemi ile "engelli" çocuk korkusu arasında bunalıyorlar.

- Anne ve babanın mutluluğu ve evliliğin iyi gitmesi için hangi kararın doğru olacağını kestiremiyorlar.

Aile tutumları yelpazesine yukarıda sayılan ortak sebepler açısından baktığımızda, birbirinin tersi olan tutum ve düşüncelerin bile ortak kaygılardan temel aldıklarını, ortak sorunlara verilen farklı tepkiler olduklarını görüyoruz. İlk çocuğu gelişimsel geriliği olan bir çocuk olan aileler, ikinci çocuk kararını neredeyse istisnasız olarak, ilk çocuğa bağlı olarak, ilk çocukla ilişkili olarak veriyorlar. Gelişimsel geriliği olan ilk çocukla ilgili deneyimleri, ilişki biçimleri, kaygıları ve gelecek planları ikinci çocuk kararında belirleyici oluyor. Ailelerin ne yönde karar vereceğini ise, ailenin ekonomik durumu, anne ve babanın bireysel özellikleri ve evlilik ilişkisinin özellikleri, çekirdek ailenin çevre ile ilişkileri etkileyebiliyor. Örneğin; tek çocuk ile geçim sıkıntısı çeken bir aile, maddi olanakları daha iyi olan bir aileye göre ikinci bir çocuk için daha zor karar verebiliyor. Ya da gelişimsel geriliği olan ilk çocuğa annenin yalnız başına bakmak zorunda kaldığı ve çok yıprandığı bir deneyim yerine anne ve babanın çocuk bakımında eşit işbölümü yaptığı bir deneyim yaşanmışsa, ikinci çocuk için karar vermek daha kolay oluyor. Pek çok durumda ise bu etkenler birbiri ile ilişki içinde tam bir karışıklığa ve kararsızlığa sebep oluyor. Örneğin; "sağlıklı" bir çocuk özlemi duyan aile, bu yönde çevre baskısına da maruz kalıyor, gelişimsel geriliği olan çocuklarının eğitimi ve ba-

kımı için kardeşleri olması gerektiğine de inanıyor; fakat ikinci bir çocuk sahibi olduğunda ailenin geçimini, çocukların bakımını sağlayacak maddi olanaklara sahip değil. Bu ve benzeri durumlarda aileler için herhangi bir karar verebilmek çok zorlaşıyor.

İlk çocuğu gelişimsel geriliği olan bir çocuk olan aile için, çocuğunu büyütürken yaşadığı en önemli üç sorunu şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuğun eğitimi ve tedavisi için maddi olanaklar bulabilmek.
- Çocuğun günlük yaşamda gereksinimlerini karşılayabilmek için ona yirmi dört saat zaman ayırmak ve emek vermek zorunda olmak.
- Çocuğun gelecekte bakımını ve güvenliğini sağlayacak olanaklar hazırlayabilmek.

Genel olarak aileler, yukarıda sıralanan üç sorun alanında olumlu şartlara sahip olduklarında ikinci çocuk için karar verebiliyorlar. Bazı aileler ise, yeterli maddi olanaklara sahip olmadıklarında, gelimsel geriliği olan çocuğun bakım, eğitim ve geleceğinin güvenceye alınmasında "kardeşlerine" umut bağlayarak ikinci bir çocuk yapmaya karar verebiliyorlar. İlk çocuğu gelişimsel geriliği olan bir çocuk olan aileler için, ikinci çocuk kararının bu kadar zor olması ise, toplumumuzda çocuk bakımının sadece "çekirdek ailenin" sorumluluğu olarak kabul edilmesinden kaynaklanıyor. Maddi olanakları ve çocuğunun gereksinimleri ne olursa olsun, aile, çocuğun bakımından yalnız başına sorumlu oluyor. Çocuğun, bakımı, eğitimi, tedavisi, geleceğinin güvenceye alınması, olanakları ölçüsünde "elinden geldiği kadarını" yapmak üzere ailenin yükümlülüğü olarak kabul ediliyor. Bu durumda ise aile, "Daha farklı olanaklar ile çocuğumun gelişimi daha farklı olur muydu? Çocu-

ğumun sağlığıyla ilgili karşılaşabileceğim sorunları nasıl çözeceğim? Çocuğumun geleceğini nasıl güvenceye alacağım?" gibi sorular ile ömür boyu yaşamak zorunda kalıyor. Her aile kendi şartları içinde çözümler bulmak zorunda kalıyor. Bazen bu çözüm, kardeşin bakımında sorumluluğa ortak olacak ve kardeşinin geleceğinin güvenceye alınmasında "özel yaşam sigortası" rolünü oynayacak çocuklar dünyaya getirmek oluyor. Böyle bir zorunlulukla verilen ikinci çocuk kararının ise beraberinde pek çok sorunu getireceğini tahmin etmek zor değil. Bu durumda genellikle sorunlar büyüyor. Kendi gereksinimleri ile dünyaya gelen yeni çocuk için ve ikinci çocuktan aşırı beklentileri olan aile için zor bir hayat başlıyor. Çocukların bakımının ve eğitiminin çekirdek ailenin değil bütün toplumun sorumluluğu olarak kabul edildiği bir toplumsal düzende yukarıda sayfalar boyunca anlattığımız sorunlar yaşanmayacaktır. Ailelerin ikinci çocuk kararı da, ilk çocuğu büyütmenin zorlu şartlarından bağımsız olarak verilebilecektir.

Gelişimsel Geriliği Olan Çocuğun Ailenin Tek Çocuğu Olarak Yaşayabileceği Özel Sorunlar

Eğer aile tek çocuk için karar vermişse, bu durum da beraberinde bazı sorunları getirebiliyor. Bu durumda çocuğun karşılaşabileceği olası sorunlar şöyledir:

- Zamanının çoğunu evde geçirdiği ve kardeşleri de olmadığı için, çocuklar ile birlikte olmak, oyun oynamak olanağından yoksun kalıyor. Gerçekten de çocuklar birbirlerinden öğreniyorlar, oyun oynarken gelişiyorlar ve sosyalleşiyorlar. Ailenin tek çocuğu olarak yaşayan gelişimsel geriliği olan çocuğun bu eşsiz olanaktan tamamen mahrum kalmaması için, çocuğun okul öncesinde kreşe gitmesini, zamanının önemli bir bölümünü çocuk parklarında, oyun alanlarında ya da ailenin yakın çevresinde bulunan çocuklar ile birlikte geçirmesini öneriyoruz.

➔ Bütün zamanını anne ile yalnız geçiren çocuk anneye aşırı bağımlı olabiliyor, ayrılık kaygısı yaşayabiliyor. Bu durumda ise, annenin çocuk bakımında çevresinden yardım almasını, çocuğu zaman zaman güvenebileceği kişilerle bırakmasını, çocuğa yerine getirebileceği sorumluluklar vererek kendine güven duygusu kazanmasına yardımcı olmasını öneriyoruz. Yine bu durumda da çocuğun kreşe ya da okula başlaması, böylece anneden ayrı zaman geçirmesi sorunun çözümünü kolaylaştırıyor. Bu uygulamalar sonucunda da çocuğun anneye aşırı bağımlılığı ve ayrılık kaygısı devam ediyorsa bir uzmandan yardım almayı öneriyoruz.

➔ Gelişimsel geriliği olan çocuk ailenin tek çocuğu ise, "iki kere özel" olmak duygusu ile yaşayabiliyor. Ailenin tüm üyelerinin çocuğun üzerine titrediği bir ortam çocuğun gelişimi için olumsuz sonuçlar doğurabiliyor. İki kez özel olan çocuk, sorumluluk almayan, çevresindekileri kullanmayı tercih eden, çabuk kızan, çabuk küsen, ertelemeye, beklemeye tahammülü olmayan, güçlükleri tolere edemeyen, her istediğini yaptıran, isteklerinin yerine getirilmesi için her yolu deneyen, başkalarının gereksinimleri ve duygularına karşı duyarlı olmayan, paylaşamayan bir çocuk olarak büyüyebiliyor. Çocuğu için her türlü fedakârlığı yapan aile bu olumsuz "yan etkileri" çoğunlukla geç fark ediyor. Nerede yanlış yaptığını anlayamıyor. Çaresizlik, kızgınlık, yorgunluk yaşıyor. Çocuğa karşı nasıl davranacağını şaşırıyor. Bu durumdaki bir aileye ilk önereceğimiz bir uzmanla görüşmeleri ve çocukları ile ilişkilerini bir uzmanla birlikte gözden geçirerek çözüm aramalarıdır. Bu sorunların yaşanmaması için de çocuğun eğitimini bir uzman ile işbirliği halinde sürdürmek önemlidir. Genel olarak dikkat edilmesi gereken konular: Çocuğun sorumluluk almasına özen göstermek, özbakım gereksinimlerini bağımsız olarak karşılamayı öğretmek, paylaşmayı öğrenmesi için ortam ve olanak sunmak,

model olmak, isteklerini kayıtsız şartsız karşılamak yerine olanaklı ve mantıklı olanları karşılamakla yetinmek, akranları ile birlikte olmasına özen göstermek, yapabileceği konularda yardımını ve öz verisini talep etmek, gündelik yaşamı planlı ve birlikte konulan kurallara uyarak geçirmesini sağlamak, ilgi ve uğraşı alanları edinmesine yardımcı olmak.

Tek Çocuğu Gelişimsel Geriliğe Sahip Olan Ailenin Yaşayabileceği Özel Sorunlar

Burada işlenecek olan olası sorunlar elbette her ailenin yaşadığı sorunlar değildir. Bu sorunlar zorunluluk gibi karşımıza çıkmaz. Fakat toplumsal yapımız, toplumumuzun aile yapısı ile ilişkili olarak, gözlediğimiz pek çok ailede yaşandığına tanıklık ettiğimiz sorunlardır:

- Bir ömür boyu, hayal kırıklığı, özlem, suçluluk duygusu, eksiklik duygusu gibi olumsuz duygular ile yaşamak. Bu durumda, aile gelişimsel geriliği olan çocuğunu kabul etmekte güçlük çekmektedir. Başka çocuğu olmadığı için de tüm ömrünü "sağlıklı çocuk" özlemi ile geçirmekte, buna bağlı olarak olumsuz pek çok duygu yaşamaktadır. Bu durumda önerimiz, hem ailenin hem de çocuğun mutluluğu için, ailenin profesyonel psikolojik destek almasıdır.

- Aile ikinci bir çocuk sahibi olmak konusunda çevreden baskı görebilmekte ve yıllar boyunca bu baskıyı göğüslemek zorunda kalabilmektedir. Zaman zaman eşlerden biri bu baskıların etkisinde kaldığından eşler arasında sorunlar yaşanabilmektedir.

- Pek çok aile, çocuğun doğumu ve gelişimsel gerilik ile ilgili tanı konulmasının ardından eşler arasındaki ilişkinin bozulduğunu, eşlerin birbirinden uzaklaştığını ve bu durumun yıllar boyunca düzeltilemediğini ifade etmektedir. Bu tablo-

nun ardında büyük oranda, eşlerin yaşadığı psikolojik zorlanmalar olmaktadır. Bu durumda da en sağlıklı çözüm eşlerin aile terapistinden yardım alması olacaktır.

➧ Toplumumuzda genellikle çocuğun bakımı ve geleceğinin güvence altına alınmasının maddi olanaklarını hazırlamak babanın ve çocuğun evde 24 saat bakımı annenin görevi olmaktadır. Bazı ailelerde eşler bu görevlerde belli oranlarda ortaklaşmaktadır. Bu ağır sorumluluk karşısında anne ve baba ciddi bir psikolojik zorlanma yaşamakta, yıllar boyunca yardımsız kaldıklarında ruh sağlıklarını tehdit edecek boyutta yıpranmaktadırlar. En çok karşılaşılan psikolojik sorunlar, tükenmişlik sendromu, depresyon, anksiyete bozuklukları olmaktadır. Bu konuda bilgi sahibi olmak ve herhangi bir psikolojik sorunla karşılaşıldığında geç kalmadan tıbbi yardım almak elbette çok önemlidir. Fakat asıl yapılması gereken, sorunlar ve yıpranma bu boyuta gelmeden önlem alabilmektir. Yukarıda özetlenen toplumsal yapı ve işbölümü düşünüldüğünde alınabilecek önlemler sınırlıdır elbette. Bizim bu konuda ailelere önerebileceğimiz ise, eşler arasında eşit işbölümü, yardımlaşma ve duyarlılığın sağlanabilmesi, aile çevresinden sunulan yardımların tereddütsüz kabul edilmesi, gelişimsel geriliği olan çocuğun bakımı için sınırlı da olsa sunulan devlet yardımından (özel eğitim seansları, bakım parası, indirim kartları vb.) faydalanılmasıdır.